

Universitätsbibliothek Wuppertal

Pvb. Virgilio Maronis Bucolicorum Eclogæ X, Georgicorum Libri III, Æneidos Libri XII

Vergilius Maro, Publius

Genevæ, M.DC.XXXVI.

Liber I.

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-548](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-548)

P. VIRGILII MARONIS
AENEIDOS TIBER I.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis, vicina coegi,
Vt quantum auido parerent arma colono:
Gratum opus agricolis: At nunc horrentia Martis
Arma virumque cano, Troia qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lauiaque venit
Littora, multum illo & terris iactatus, & alto,
Vt superum, seu memorem Iunonis ob iram,
Mulea quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque alta moenia Roma.

Arna. Hic requiritur cur ab armis Virgilius coeperit: Alij per arma bellum significasse dicunt per Metonymiam. Nam arma quibus in bello utimur, pro bello posuit. Sic toga qua in pace utimur, pro pace ponitur: vt Cicero, *Cedant arma togae*, id est bellum paci. Per sua enim arma ad regalem honorem peruenit, Ideo arma praeposuit viro, sed tribus modis id est, primo quod fuerant victicia, secundo quod diuina, tertio quod prope semper armis virum subiungit, vt arma virumque ferens, & arma acri facienda viro. *Arma virumque* Figura vsitata est, vt non eo ordine respondeamus, quo proposuimus. Nam prius de erroribus Aeneae dixit: post de bello. Hac autem figura etiam in prola utimur. Sic Cicero in Verrinis, *Nam sine ullo sumptu nostro copia tunicis, frumentoque suppeditatis, maximos exercitus nostros vestiuit, aluit, armauit, Virum*. Non dicit quem: sed circumstantiis ostendit Aeneam. *Cano* Polyemus sermo est. Tria enim significat. Aliquando laudo, vt *Regemque canebant*. Aliquando diuino, vt *Ipsa canas oro*. Aliquando canto, vt in hoc loco. Nam proprie canto significat, quia cantanda sunt carmina. *Troia* Troia regio est Asiae, Ilium ciuitas est Asiae. Plerumque tamen vsurpant poetae, & pro ciuitate vel regionem, vel prouinciam ponunt. Iuuenalis, *Et flammis Asiam ferroque calentem Qui primus*. Primus non ante quem nemo, sed post quem nullus, vel hic primus, princeps, vel optimus. Querunt multi cur Aeneam primum ad Italiam venisse dixerit, cum paulo post dixerit Antenorem ante aduentum Aeneae fundasse ciuitatem. Constat quidem, sed habita temporum ratione peritissime dixit Virgilius. Namque illo tempore quo Aeneas ad Italiam venit, finis erat Italiae vsque ad Rubiconem fluium, Cuius rei meminit Lucanus, *Et Gallia certus Limes ab Ausonio disseim nat arua colono*. Vnde apparet Antenorem non ad Italiam venisse, sed ad Galliam Cisalpinam, in qua Venetia est. Postea vero promotus vsque ad Alpes Italiae finibus, nouitas creauit errorem. Perique tamen questionem hanc volunt ex sequentibus solui, vt videatur ob hoc addidisse Virgilius ad *Lauina littora*, ne significaret Antenorem. Melior tamen est superior expositio. *Ab oris* Speciem pro genere posuit. *Italiam*. Ars quidem hoc exigit vt nominibus prouinciarum praepositionem addamus, ciuitatum nunquam: Tamen plerumque hoc peruerso ordine legitur vt est hic Italiam venit pro ad Italiam. Tullius in Verrinis, *Ea die Verres ad Messaniam venit* pro Messaniam venit. Sed hic schemata videntur. Sane sciendum est vsurpari ab authoribus, vt vel addant, vel detrahant praepositiones. Namque ait Virgilius, *Syluis te Tyrrhene feras*. Pro in syluis. Vt ergo illic locum detrahit praepositionem, sic hic prouinciae: & est figura. Italia autem pars Europaee est. Italus enim rex Siculorum profectus a Sicilia, venit ad loca quae sunt iuxta Tyberim, & ex nomine suo ap

pellauit Italiam. Ibi autem habitasse Siculos ubi est Laurolaunium, manifestum est: sicut ipse alio loco dicit, Siculi veteresque Sicani. Item Et gentes venerè Sicanae Sæpius. In hoc vero nomine id est contra naturam producit. *Fato profugus*. Fato ad utrumque pertinet, & quod iugit. & quod ad Italiam venit. Et bene addidit *Fato*, ne videatur aut causa criminis patriam dereliquisse, aut noui imperij cupiditate. *Profugus*, vagus id est porro fugatus ab Illo, qui & extorris dicitur. *Profugus* autem proprie dicitur, qui procul à sedibus suis vagatur, quasi porro fugatus. Multi tamen ita definiunt, vt profugos eos dicant, qui exclusi necessitate de suis sedibus, adhuc vagantur: & simul ac inuenerint sedes, nō dicantur profugi, sed exules. Sed utrumque salū est. Nam & *Profugus* lectus est, qui iam sedes locauit, vt in Lucano, *Profugi quæ à gente viciosa Gal- lorum Cæle miscentes nomen Iberi*. Et exul qui adhuc vagatur. Vt in Salustio, *Qui nullo certo exil- lio vagabantur*, adeo exilium est ipsa vagatio. *Lauinaque venit Littora*. Hæc ciuitas tria habuit nomina: Nam primum Lauinium dicta est à Lauinio Latini fratre. Postea Laurentum à lauro inuenta à Latino, dum adeptō imperio post mortem fratris ciuitatem augetet. post Lauinium à Lauinia vxore Aeneæ. Ergo Lauina dicendum, non Lauinia, quia post aduentum Aeneæ dictum est Lauinium. Ergo aut Lauinum debuit dicere, sicut dixi, aut Laurentum, quāuis quidam superfluo esse Proleptum velint. *Littora* Laurolaunium constat viii. milibus à mari remotum. Nec nos debet fallere quia dixit Lauina littora. Littus enim dicitur terra quæque mari vicina: sicut ipse Virgilius in quarto. Cui littus arandum, quum per naturam littus arari nō possit. Ergo scire debemus littus posse terram dici. *Mulsum ille*. Collisio est. & *Ille* hoc loco abundat. Est enim interposita particula propter metri necessitatem: nam si detrahas *Ille* stat sensus. *Qui primus* enim ad omnia possumus trahere. Sic alio loco, Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra. Est autem Archaismos. *Et terris iactatus*. Fatigatus est enim apud Thraciam monstro illo quo de tumulo Polydori sanguis emanauit: apud Cretam pestilentia: apud Strophadas insula Harpiis: tempestate vero & in primo, & in tertio, lactamur autem in maris fluctibus, fatigamur in terris. & bene duorum elementorum mala vno sermone complexus est. *Et alio*. Modo mari. Altum tamen sciendum est quod & superiorem & inferiorem altitudinem significat. Namque mensuræ nomen est altitudo. *Vi superum*. Violentia deorum secundum Homerum qui dicit à Iu- none rogatos esse deos in odium Troianorum: quod & Virgilius tetigit dicens, Vos quoque Pergamæ iam fas est parcere genti Diique, Deæque omnes. La tener autem defendit hæc ratio- ne Troianos quod non suo merito eos insequerentur numina, sed Iunonis impulsu. Id est vi quam superi habent. *Sæua*. Cum à iuuando dicta sit Iuno, quærent multi cur eam dixerit sæ- uam: & putant temporale esse epitheton, quasi sæuam circa Troianos: nescientes quod sæuam dicebant veteres magnam, vt Ennius, *Induta sui sæua stola*. Item Virgilius quum vbi que piū inducat Aeneam ait: Maternis sæuus in armis Aeneas, id est magnus. *Memorem Iunonis ob iram*. Constat multa in authoribus inueniri per contrarium significantia: pro actiuis passiuæ, vt Pictis bellantur Amazones armis, pro bellant. Pro passiuis actiua, vt Populatque ingentem farris aceruum, pro populatur. Et hæc varietas vel potius contrarietas inuenitur etiam in aliis parti- culis orationis, vt sit aduerbium pro aduerbio, vt est. Hoc tunc pater ignipotens cælo descen- dit ab alto, pro huc. Et in participio, vt: Et qua vectus Abas, pro vehebatur. Et in nomine, vt: Memorem Iunonis ob iram, non quod meminerat, sed quod in memoria erat. Nam memo- rem est verbi significatio, cum nunc sit nomen. *Multa quoque & bello passu*. Hoc ad posteriores vii. pertinet libros. *Quoque &*. Duas conjunctiones separatas naturaliter nemo conion- git, sed hoc plerunque à poetis causa metri fit. Ergo hic vna vacat: sicut alio loco, Dixitque: & prælia voce diremit. *Bello passu*. Contra Turnum quod gessit. *Dum conderet urbem*. Tres hic sunt significationes. Aut enim Troiam dicit, quam vt primum venit in Italiam, fecit Aeneas, de qua ait, Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit. Et alio loco Mercurius, Nec te Troia capit. Troiam autem dici quam primum fecit Aeneas, & Lilius in primo, & Cato in originibus testantur. Dum enim hæc fieret, ab agrestibus ob vulneratum regium certum mota sunt bella. Aut Laurolaunium. Et significat. *Dum*, donec, tandiu enim dimicauit quādiu tempus faciendæ ciuitatis veniret, id est donec Turnus occumberet. Aut Romam. Et est ientus, Dum- modo dum conderet urbem: aut Troiam aut Laurolaunium, aut Romam significat. *Infer- retque deos Laio*. Latium duplex est, vnum à Tybeti vsque ad Fundos: Aliud inde, vsque ad Vulturum. Latium autem dictum est, quod illic Saturnus latuerit. *Infer*, etque deos penates, vel suam genituram. *Laio*. Hoc est in Latium. Et est figura vsitata apud Virgil. Quod enim per accusatuum cum præpositione dicimus, ille per datiuum ponit sine præpositione, si- cut alibi, Et clamor cælo, pro in cælum. *Genus vnde Lat num*. Si iam fuerunt Latini, & iam La- tium dicebatur, contrarium est quod dicit Latinos ab Aeneæ originem ducere. Prima est iu- cunda absolutio, vt *Vnde* non referas ad personam, sed ad locum. Namque *Vnde* aduerbium est de loco, non deductio à persona. Tamen Cato in originibus dicit hoc, cuius auctoritatem Sa- luti.

- A Iust. sequitur in bello Catilinæ, Primo Italiam tenuisse quosdam qui appellabatur Aborigines. hos postea aduenit Aeneæ Phrygius iunctor, Latinos uno nomine nuncupatos. Ergo descendunt Latini non tantum à Troianis, sed etiam ab Aboriginibus. Est autem vera expositio hæc, Nouimus, quod victi victorum nomen accipiunt. potuit ergo victore Aeneæ perire nomen Latinum. Sed volens sibi fauorem Latij conciliare, nomen Latinum non solum illis non sustulit, sed etiam Troianis imposuit. Merito ergo illi tribuitur quod in ipso fuerat, vt posset perire, vnde & ipse inducit in XII. libro rogantem Iunonem ne pereat nomen Latinum. Item in execratione Didonis legimus, Nec cum se sub leges pacis iniquæ Tradiderit. Iniqua enim pax est in qua nomen amittit ille qui vicit. *Alba, ique patres.* Albam ab Ascanio conditam constat: sed à quo incertum, vtrum à Creiustæ an Lauinæ filio: de qua re Linius dubitat. Hanc autem cum euertisset Tullus Hostilius, omnes nobiles familias Romam transtulit. Et sciendum bene hunc ordinem seruare Virgilium, vt ante dicat Latium, inde Albam, post Romam. Quod & hoc loco fecit: & in v. Priecos docuit celebrare Latinos. Et deinde, Albani docuere suos, nunc maxima porro Accepit Roma, & patrium seruauit honorem. Item in vii. Mos erat Hesperio in Latio quem protinus vrbes Albanæ coluere sacrum: nunc maxima rerum Roma colit. *Alia mænia Romæ.* Aut propter gloriam, aut propter ædificia ingentia: aut quia in montibus collocata est.

*Musa mihi causas memora: quo numine laeso,
Quidve dolens regina deum, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit: tantane animis cælestibus ira:*

- C *Musa mihi causas memora:* In tres partes Poetæ diuidunt carmen suum, proponunt, inuocant, narrant. Sed aliquando propositionem miscent inuocationi: quod in vtroque opere Homerus fecit. Sed tamen obseruandum est, vt non in omnibus numen aliquod inuocetur nisi cum aliquid ultra humanam possibilitatem requirimus. Hinc in arte poetica Horatius, *Nec deus interfit nisi dignus vindice nodus incidit.* Bene ergo inuocat Virgilius: non enim poterat per se iram numinis nosse. Item in nono libro nisi adderet, Iuno vires animumque ministrat: quis crederet Turnum euasisse de castris? Sane musas multi viii. multi vii. dixerunt. His Numa ædiculam æneam breuem fecerat, quam postea de cælo tactam & in æde honoris & virtutis conlocatam Fuluius Nobilior in ædem Herculis transtulit, vnde ædis Herculis & Musarum appellatur. *Quo nomine laeso.* Quo in quo, in qua causa. Et est septimus casus, & communis elocutio. Dicimus enim, quo te læsi: est & alia expositio. nanque Iuno multa habet numina. Curæ est, quæ vitur curru, & hasta, vt hic illius arma. Hic currus fuit. Est & Lucina, quæ partibus præest, vt Terentijs, *Iuno Lucina fer opem.* Est regina, vt, *Quæ diuum incedo regina.* Sunt & alia eius numina. Merito ergo dubitat quod eius læserit numen Aeneas. Alij tamen dicunt separandum esse, vt de odio Iunonis non dubitet, quærat autem quod aliud numen est læsum. *Quo numine.* Ideo trahitur in ambiguitatem, & requirit in quo Iunonis numen læsit Aeneas, quia in ipsum certa non erant odia, sed in gentem propter causas paulo post dicendas. *Voluere casus.* Id est casibus volui. Et est figura Hypallage: quæ fit quotiescunque per contrarium verba intelliguntur.
- D Sic alibi, *Dare classibus austros: cum ventis naues demus, non nauibus ventos.* Item. Animumque labantem Impulit, hoc est impellendo fecit labantem. *Insignem pietate virum.* Quia patrem & deos penates de Troia sustulit. Et hic ostendit merito se inuocasse musam. Nam si iustus est Aeneas, cur odio deorum laborat? *Tantane animis cælestibus ira?* Hic iam non de qualitate iracundiæ querit, sed de quantitate. Nimia etenim ira est, quæ pietatis non habet considerationem. & hoc quidem secundum Stoicos dicit: sed miratur cur tantum. Nam Epicurei dicunt deos humana penitus non curare. *Tantane.* Quasi exclamatio est mirantis. Cum ex ipsa narratione sententiam trahentes nostram personam interponimus, vt *Tanton placuit concurrere motu.* Nonnulli *tantane* legunt, vt interrogatio sit potius quam exclamatio. Responsio Musæ vel *Dex.* *Animis cælestibus.* Diis superis. nam apud inferos esse iram constat, vbi sunt furæ.
- F *Vrbs antiqua fuit: Tyri tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tyberinaque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli.
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinent, iam tum tendit quo fouetque.*

*Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim qua vertere arces.
Hinc populum late regem belloque superbum
Venturum excidio Libyæ sic voluere Parcas.*

Vrbis. Vrbis dicitur ab orbe: quod antiquæ ciuitates in orbem fiebant: vel ab Vrbo parte aratri, quo muri designabantur. & *Antiqua* autem & *Fuit* bene dixit: namque & ante lx. annos vrbis Romæ condita erat: & eam deleuit Acilius Scipio. quæ autem nunc est, postea à Romanis est condita: vnde *Antiquam* accipe & ad comparationem istius quæ nunc est, & Roma antiquior. *Antiqua*, id est nobilis *Fuit* pro erat. *Tyrii* ientere coloni. Deest *Quam*, Amant namque antiqui per Epexegetin dicere, quod nos interposito pronomine exprimimus. Est locus, vt alibi, Hesperiam Grai cognomine dicunt, deest quem. Coloni dicuntur cultores aduenæ, qui de Tyro venerunt, & Carthaginem condiderunt. Colonia est cæteris eorum hominum qui vniuersi deducti sūt in locum certum ædificiis munitum. Alii colonia pars ciuium aut publico eius populi, vnde profecta est consilio, hæc colonia sunt, quod consensu publico non secessione sunt condita. *Italiana contra.* Constituta latera habere Italiam, superi maris, inferi, & alpium. vnde tollens causam erroris adiecit, Contra Tyberina, id est ostia, quæ in infero mari sunt. Sed enim tamen contra, situ quantum & animis. *Longe.* Valde. *Salustius,* *Longe* illa mihi mens est patres conscripsi. *Dives opum.* Modo tantum dives dicimus, antiqui adiungebant cuius rei, vt *Dives* equum, *dives* picti vestis & auris: iungentes tantum genitiuo casui. *Studia* ista asperissima belli. Causam ostendit mirabilem, dicens hos esse & bellicosos & diuites quam otiosa sit semper opulentia. Iure ergo hæc diligit Iuno, & vult orbis regna fortiri. *Studia.* Bene studiis. Non studio, quia ter rebellauit cætera populum Romanum. *Fertur.* Dicitur. Et ingenti arte Virgilius vitur, ne rebus fabulosè aperte vitur, licentia poetarum, quasi opinionem sequitur: & per transitum poetico vitur more. *Posthabita coluisse.* deest etiam, vt esset posthabita etiam Samo coluisse dicitur, cum maior minorem diligit, vt, Ille colit terras. *Posthabita.* Non contempta: sed in secundis habita. Namque in superiore versu dixit magis, vt etiam loco originali seruetur affectio. Sic Iuuenalis, *Et Samia genitrix que delectatur arena.* *Hic illius arma.* Figura creberrima, aduerbium pro aduerbio posuit, præsentis loci pro absentis, debuit enim dicere illic arma. *Arma.* Instructam armis lunonem alio loco testatur ipse: vt, *Ferro accincta* & cæc. *Currus.* Aut vere currum, quo secundum Homerum in bello vitur: aut thesam significat, qua deorum simulachra portantur. *Thesa* autem cum aspiratione scribitur, *Thesa* id est a re diuina. *Hic illius arma, hic currus fuit.* Quotiescunque nomina singularis & pluralis numeri connectuntur, respondemus viciniore: vt ecce hoc loco, *currui*, non *armis* respondit. Eadem & in diuersis generibus est obseruatio, vt magis vicino siue masculinum sit siue foemininum respondeamus, vt *puta vir & mulier magna ad me venit.* Si autem plurali numero velimus uti, ad masculinum transeamus necesse est, vt *vir & mulier magni ad me venerunt.* *Genibus.* Pro gentium, datiuum pro genitiuo *Si qua f. f. Qua* vacat, & est ornatus causa positum, vt vbique gentium, locorum, terrarum, & reliqua: vt *Dixitque & prælia voce diremit.* *Lam tum.* Ex quo constituta est à Tyriis colonis. *Tenditque f.* Tanquam imbecillam. Figurata dixit. Non iam regnum fouet, sed tedit, & fouet, vt regnum esse possit. *Progeniem* Romanos. *Duci.* Ductum iri: infinitiui modi verbum à passiuo, tempus presens pro futuro, verbum pro verbo. *Audierat.* A Ioue, aut à Fatis. Non enim omnia habent diuinandi facultatem numina: denique ne ipse quidem Apollo sua sponte diuinat, vt est, *Quæ Phæbo pater omnipotens mihi Phœbus Apollo prædixit.* Et perite *Audierat.* In Ennio enim inducitur Iuppiter promittens Romanis excidium Carthaginis. *Tyrias arces.* Carthaginem dicit quam Tyrii condiderunt. *Arces* dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur. *Olim.* Aliquando. *Tria* enim tempora significat: Præteritum, vt olim arbor, præsens, vt *Tumidis* quod fluctibus olim *Tunditur*, futurum, vt *Nunc* olim quocunque dabunt se tempore vires. *Hinc populum late regem.* Scilicet à Romanis. Laudat autem eorum imperium dicendo *populum regem.* *Late regem.* Pro late regnaturum. Nomen pro participio. *Superbum.* superbum. Nobilem, gloriosum, vt *Ceciditque superbum Ilium* *Venturum excidio.* Ad excidium. Nota figura. *Libyæ.* Carthaginis. Et prouinciam pro ciuitate posuit. Dicta autem *Libya* quod inde *Labs* fiat, hoc est *Africus*, aut vt Varro ait, quasi *libra* egens pluuia. Sic *Salustius,* *Calo terraque peruvia aquarum.* *Voluere parcas.* A filo traxit voluere, vna enim loquitur, altera scribit, tertia fila deducit. Et dictæ sunt *parcas* à *parca* quod minime parcant: quarum nomina sunt *Clotho, Lachesis, Atropos.*

*Id metuens, veterisque memor Saturni a bellis,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.*

Necdum

A Necdum etiã causa irarum, saeuque dolores
 Exciderant animo: manet alta mente repostum
 Iudicium Paridis spretaque iniuria formæ,
 Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores.
 His accensa super, tabasos aquare toto
 Troas reliquias Danaum, atque immitis Achilli
 Arcebat longe Latio, multosque per annos
 Errabant alti fati maria omnia circum.
B Tanta molis erat Romanam condere gentem.

A *Id metuent.* Id timens, hoc est excidium Carthaginis: de futuro enim timor est, Odium, de præteritis: Metuebat ergo Carthagini: Odium autem habebat propter causas sequentes. & est de vtroque exemplum, Conueniunt quibus aut odiũ crudele tyranni: Aut metus acer erat. *Veteris belli.* Quantum ad Virgilium pertinet, antiqui, si ad Iunonem referas, diu gesti. Tunc autem ad personam referendum est, quum ipsa loquitur: quod si nulla persona sit, ad poetam refertur. Nunc ergo *Veteris*, ex persona poetæ intelligendum est, sic ipse alibi, Mirantur dona Aenæ, mirantur Iulum, Flagranteisque dei vultus. Partem ad se retulit, partem ad Tyrios qui deum esse nesciebant. *Saturia.* Antonomasia est, non epitheton: quæ fit quotiens pro proprio nomine ponitur quod potest esse cum proprio nomine, & epitheton dici. Prima. Atqui Hercules prior contra Troianos pugnavit: vnde modo *Prima* princeps accipienda est. Nam plerunque poeta significationem nominis dat participiis: vel e contra: vt Voluentibus annis. Significat enim volubilibus. hæc licentia & in hoc nomine vsus est, vt *Prima* pro principe poneret. Alij prima simpliciter, postea enim alij Dii interesse ceperunt, alij de aq. proprie prima inter primos. *Ad Troiam.* Ad & apud accusatiuæ sunt præpositiones. Sed *Apud* semper in loco significat, *Ad* & in loco, & ad locum. In loco: vt, Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est. Et Cicero. *Decem fisco* ad senatorem quendam relicto. Item, *Ad Marcum Leccam se habitare velle dixisti.* *Charis Argis.* Illic enim eam coli omnibus notum est. Argos autem in numero singulari generis neutri est: vt Horatius, *Aptum dices equis Argos dicitque Mycenæ.* In plurali vero masculini, vt hi Argi. Ceterum deriuatio nominis Argiuos facit, non Argos. *Necdum etiã.* Aduerbium temporis, quod significat ante hunc. *Causa irarum.* Nunc de præteritis loquitur. *Alta mente.* Secreta, recondita. *Repostum* autem syncopa est. vnam enim de medio syllabam tulit: Sed cum omnes sermones aut integri sint, aut pathos habeant: hi qui pathos habent, ita vt lecti sunt debet poni, quod etiam Maro facit: nam *Repostus* & *porgite* de Ennio transtulit, integris autem & ipsis vtitur, & eorum exemplo aliis. *Iudicium Paridis.* Nota fabula est, de malo aureo quod cõiicit discordia inter Iunonem & Mineruam, & Venerem in domu Pelei quando consecrauerunt nuptias illius connubiumque dii, illa non dimissa introire iactauit malum in quo scriptum erat, hoc est donum deæ pulcherrimæ, illis litigantibus inter se, Iuppiter misit eas ad Paridem, iudicaturus ille de forma earum, qui Venerem præcellere in forma iudicauit, his duabus & rel. qua ex causa Iuno iras commouit in Troianos, sed hoc dicunt quod Paris in somnio vidit, *Spretæque iniuria formæ.* Epe-xegesis est. Hoc enim fuit iudicium Paridis: *Vt que* particula vacet, vt alibi: Dixitque, & prælia voce diremit. Licet nonnulli separent, dicentes aliud esse. Nunquam enim coniunctio ponitur nisi inter duas res. Et *Spretæ formæ* referunt ad Antigonom Laomedontis filiam, quam à Iunone propter formæ arrogantiam in ciconiam constat esse conuersam. *Et genus inuisum.* Propter Dardanum Pelicis filium: quod & vxor Iouis fuit. *Rapti.* Stuprati, corrupti, vt est Rapra Garamatyde nympha. Et raptas sine more Sabinas, vel certe quod ad cœlum raptus sit à Ioue per aquilã quæ Iouis armiger dicitur. *Ganymedis honores.* Trois, regis Troianorum filii. *Honores* autem dixit, vel propter ministerium poculorum, ad quod receptus est, remota Hebe filia Iunonis, quæ Ioui bibere ministrabat, vel ob hoc quod inter sydera collocatus, aquarum nomen accepit, & non ob hoc tantum irascitur Iuno, sed quod violatus sit vt diuinos honores consequeretur. *His accensa super.* Super his, aut de his: aut super metum Carthaginis, his quoque accensa. *Troas.* Bona œconomia ostendit totum genus Troianorum inuisum fuisse Iunoni, non sicut illud: Vnius olnoxam. *Reliquias.* Vt stet versus geminauit L. nam in prosæ reliquias dicimus. *Atque immitis Achilli.* Bene secundum Homerum segregauit ducem à populo. sic Aeneas in secundo poemni casum, Priami separauit interitum, vt Forsitan & Priami fuerint qua fata requira: Immitem autem dixit etiam circa extinctum crudelem. Achilli, propter *immitis* detrahit litteram, quæ plerunque pro sibilo habetur, non solum necessitatis, sed etiam euphonia causa. vt Salustius, *A principio urbis, ad bellum Persi Macedonicum.* detrahitur autem s, tertio

declinationis genitiuo. *Aerebat*. Prohibebat, aliquando significat, & continet. Ennius, *Qui fulmine claro Omnia per sonitus arect*, id est continet. *Ali fatu*. Si odio Iunonis, quomodo acii fati? Sed hoc ipsum Iunonis odium fatale est. laborat enim Virgilius nil Troianorum meritis, sed omnia fati ascribere. Est & alter sensus: nam fatum voluntatem legimus, ut fati Iunonis imomnia fati ascribere. Est & alter sensus: nam fatum voluntatem legimus, ut fati Iunonis imomnia fati ascribere. Est & alter sensus: nam fatum voluntatem legimus, ut fati Iunonis imomnia fati ascribere. Est & alter sensus: nam fatum voluntatem legimus, ut fati Iunonis imomnia fati ascribere.

5 *Vix è conspectu Sicilia telluris in altrum
Vela dabant lati, & spumas salis ære ruebant:
Cum Iuno aeternum seruans sub pectore vulnus,
Hæc secum: Mene incepto desistere victam?
Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fati. Pallâsne exurere classem
Arguam atque ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiæcis Olei.*

Vix. Hoc loco mox & statim significat. *E conspectu*. Ut adhuc de Sicilia possint videri. *Læti*. Alacres & veloces, ut est, Et lætus Eois Eurus equis. Item. Et virgea lætus pabula, id est festinus, & cum intentione. Vel re vera læti: quamquam incongruum sit post Anchisæ mortem. Sed & interitus senum minus doletur, & magis lætos intelligendum est, ut sit causa maioris iracundiæ. Sic enim & in septimo irascitur, ubi lætum Æneam Siculo prospexit ab vique Pachynno. *Salis*. Maris, secundum Homerum. Salem autem quo vtimur, singulari numero tantum dicimus: quia iocos significamus, pluralem numerum tantum ponimus, ut Lucanus. *Non soliti lusere sales*. Aliquando vrbaneitatem per singularem numerum significamus: Ut Terentius, *Qui habet sale, quod in te est*, id est quæ res in te est. Masculini enim generis est, non neutri: & neutra triptota iunc, nec ab hoc accusatiuo nominatiuus esse potest hoc sale. *Sub pectore*, pro in pectore. *Vulnus*. De præterito dolorem dixit: de futuro metum. Ad utrumque *Vulnus* retulit. *Hæc secum*. Deest locuta est. Et hoc fictum est, ut superius diximus, unde enim hoc sciret poeta? Bene autem impatiētiam doloris ostendit detrahendo ei solatia: ut in quarto solam inducit Didonem, En quid ago? *Mene*. Ne, non vacat: significat autem ergo, & est coniunctio rationalis. *Incepto desistere*. Tolerabilis enim non inchoare, quam incepta delerere. *Nec posse*. Sic & in septimo. Vincor ab Ænea. Et detrahit more suo præpositionem provinciæ. Non enim dixit, de Italia: sed, Italia. *Teucrorum*. Quia Teucer & Scamandrus Creta profecti Troiam venerunt, quos hospitio excepit Dardanus, de aduenisque ciues facti sunt, Abatiamque Teuceri filiam Dardanus sibi iunxit. *Quippe*. Re vera inquit fata me prohibent, ergo Iuno ignorat vim fatorum. Sed hoc non possumus dicere: quia superius lectum est, Si qua fata sinant. Et, Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci Audierat. Hoc ergo est, omnes res hominum aut ex nostra voluntate descendunt, ut puta sedere, surgere: aut ex fati necessitate, ut puta nacti, mori: aut ex deorum voluntate, ut puta nauigare, vel honoribus frui. Nunc de navigatione agitur: & bene inuidiose, quasi etiam huius rei potestatem ei possint fata detrahere. Est & alter latens sensus, ut speret se regina contra exulum fata posse aliquid, si Minerua numen inferius valuit cõtra fata victorum. *Pallâsne*. Minerua Æneam occidit, id est ab hasta concussionem: vel quod Pallantem giganteum occidit. *Ne*. Coniunctio expletiva videtur. an aliter? *Classem*. Ad inuidiam posuit, ut pro vna naui classem dicat, sic Venus, *Nauibus infandum amissis*: quum Orontes solus periisset, aut re vera vnam nauem significat, ut Horat. *Me vel exstemas Numidarum in agros classe veloget*. Classis enim dicta est Æneam, id est aliis lignis, unde & calones dicuntur milites qui ligna deportant, & Æneam Æneam. Quasi & illud contra fata. Et Arguam pro Argiuorum, videtur accusatiui singularis species pro genitiuo plurali. *Potuit*. Ad illud refertur quod superius dixit, *Nec posse*. *Vnius ob noxam*. In istis sermonibus vnus illius, ipseus, media syllaba naturaliter producit: sed cū opus est corripitur, nã quotiens vocalem longam vocalis sequitur, superiori vires detrahit, ut est, Infulæ Ionio in magno. Et, Sub Ilio alto, Et ob hoc mutat accentum, in Latino enim sermone cum penultima corripitur, antepenultima habet accentum, ut hoc loco, *Vnius ob noxam*. Et contra, *Nauibus infandum amissis vnus ob iram Produmur*. *Noxam*. Pro noxiam. Et hoc interest inter noxam & noxiam, quod noxia culpa est, id est peccatum: Noxa autem pœna. Quidam noxa quæ nocuit, noxia id quod nocitum accipiunt. Historia autem est, dicitur Minerua tantum ob vitiatam Calaudram in templo suo, solius Aiæcis pœna non fuisse contenta, ut postea per oraculum de eius regno.

A gho quotannis vnā nobilem puellam iusserit Illium sibi ad sacrificium mitti, & quod est maius, de ea tribu, de qua Ajax fuerat, sicut Ennius refert. *Et furias*. Amorem, vt in Bucolicis, seu quicumque furor. Alij quod illum in furore deliquisse dicat, Troianos scientes. *Oiles*, Oilei non vacat. Nam & duo Aiaces fuerunt: & ambo perierunt: sed iram habuit qui Cassandra stuprauit in templo Mineræ, hic amore. Et est Græca figura si dicamus Aeneas Anchisæ, & subaudiamus filius. Hac autem figura vtimur circa patres, & maritos tantum, vt Virgilius, Deiphobe Glauci, id est filia. Idem filia Hæctoris Andromache, id est vxor. Sane hic Ajax Oilei filius.

6 *Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Dissecitque rates, euertitque æquora ventis:
B Illum expirantem transfixo pectore flammam
Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
Ast ego, quæ diuim incedo regina, Iouisque
Et soror & contux, vna cum gente tot annos
Bellagero & quisquam numen Iunonis adoret
Præterea? aut supplex aris imponat honorem?*

Ipsa. Bene ipsa: dulcis est enim propria manu quæ sita vindicta. Vnde plus dolet Iuno alienis se viribus niti, vt Aëolis vel inferorum, sicut ipsa, Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo. **C** *Rapidum*. Velocem: vt est. Quum rapidus sol nõdum hyemem contigit equis, iam præterit æstas. Item, Rapidive potentia solis, *Iaculata*. Pro iaculans, participium passiuum pro actiuo posuit. In libris Ethruicorum lectum est, iactus fulminum manubias dici: & certa esse numina possidentia fulminum iactus, vt Iouem, Vulcanum, Mineruam. Vnde cauendum est ne aliis hec numina demus. *È nubibus*. Secundum phisicos, qui dicunt collisione nubium fulmen creari. *Dissecitque*. Fulminum genera sunt quatuor. Vnum quod dicitur disiciens, idemque fragosum, alterum transfigens, tertium corripiens, quarum infigens, quos omnes hic attigit, dicens primum, *Dissecitque rates*. Secundum, *illum expirantem*, tertium, *Turbine corripuit*, quartum, *Scopuloque infixit acuto*. *Rates*. Abusue, naues: nam proprie rates sunt connexæ inuicem trabes. Varro ad Ciceronem, *Ratis*, dicta nauis longa propter remos. quod hi supra aquam sublati dextra & sinistra duas rates efficiere videntur. Rates enim vbi plures mali vel trabes sunt iuncti, aqua* ducuntur. Hinc nauiculæ cum remis ratiarum dicuntur. *Illum*. Authorem scilicet criminis. *Expirantem flammam*. Non animam dicit flammam, sed cum anima fulminis flammam vomentem. Et vt superius pleno nomini adiecit opum, id est diues opum: sic hic verbo, cum enim plenum sit *Expirat*, addidit *Flammam*, vt alio loco, *Animas*, vt Confixi expirant animas: alij expirantem anhelantem accipiunt. *Turbine*. Volubilitate ventorum. *Scopulo*. Saxo eminenti. Scopulus autem à speculando dicitur: aut à tegumento nauium, vnde *scopulæ*. Contigerunt autem ista circa Caphareum montem Euboeæ, *Infixit* Cornutus ait, infixit verius, vt sit vehementius. *Ast ego*. Nunc comparat singula, Et ne leue esset quod dixerat, *Ego*, addidit. *Diuim regina*, *Diuum*, Pro Diuorum, sic Salust. *Nos autem* hoc est populus Romanus. *Incedo*. Incedere proprie est nobilium personarum. Hoc est cum aliqua dignitate ambulare: vt I. Aen. Regina ad templum forma pulcherrima Dido Incessit. *Iouisque & soror*. Phisici Iouem ætherem, id est ignem volunt intelligi, Iunonem vero ærem, & quoniam tenuitate paria sunt, dixerunt esse germana. Sed quoniam Iuno hoc est ær, subiectus est igni: iure præposito elemento mariti, nomen traditum est Ioui. Iouem autem à iuando dixerunt, nulla enim res sic fouet omnia quomodo calor. *Tot annos*. Pro tot annis. Licenter in istis locutionibus & accusatiuo vtimur & ablatiuo. Dicimus enim & tota nocte legi: & totam noctem legi. Honestior tamen elocutio est per accusatiuum. *Et quisquam* generaliter dicit omnium hominum. *Præterea* Postea, vt. Præterea vidit nec portitor orci Amplius obiectum passus transire paludem. *Supplex a. i. h.* Ostendit non solum sibi non supplicandum, sed nec simplici veneratione dignam futuram.

7 *Talia flammato secum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca facta furentibus austris,
Æoliam venit. Hic vasto rex Aëolus antro
Luctanteis ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra frequent: celsa sedet Aëolus arce,*

*Sceptra tenens: mollitque animos, & temperat iras,
 Nisi faciat: maria ac terras cœlumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit auris,
 Hoc metuens, molémque & montes insuper altos
 Imposuit: regémque dedit, qui fœdere certo
 Et premere, & laxas sciret dare iussus habenas.*

Talia flammato. Quod superius intermiserat, nunc reddit. nam dixerat superius. *Et ac secum:* & modo, secum *volutans*, id est cogitans. *Nimborum.* Nimbis nunc ventos significat: plerunque nubes vel pluiias, ergo prout locus fuerit, intelligamus. Nam propriè nimbi repentiæ & præcipites pluiiæ, pluiias verò dicimus lentas & iuges. *Loca facta.* Nunc plena, veluti est, *Fœta armis.* Sciendum est etiam fœtam dici & grauidam, & partu liberatam. vt, *Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro.* Enixam eam fuisse lac, quod pueris præbebatur, ostendit. Item fœtam grauidam, vt est, *Non insueta graueis tentabunt pabula fœtas.* Ergo quia fœta medius sermo est, benè hoc loco epitheton discreuit, dicens. *Graueis fœtas:* vt bonum facinus, & malum facinus dicimus, & bonum venenum & malum venenum. *Anstris.* Figura est celebrata apud Virgilium: & est species pro genere. Legerat apud Ennium, *Furentibus ventis.* sed quasi asperum fugit, & posuit *Anstris* pro ventis. *Aeoliæ venit.* Pro in Aeoliæ. Nouem autem insulæ quæ sunt circa fretum Ciliciæ vocantur Aeoliæ ab Aeolo rege Hippotæ filio, licet propria nomina habeant. vnde Virgilius ait, *Aeoliæ Liparè.* Poetæ quidem fingunt hunc regem esse vëtorum, sed vt Varro dixit, rex fuit insularum, ex quarû nebulis & fumo Vulcaniæ insulæ prædicens futura flabra ventorû, ab imperitis visus est ventos sua potestate retinere. *Hic.* Illic, vt superius. *Hic illius arma,* hic curus fuit. *Vasto antro.* Physica ratione hoc fingit poeta. naturale enim est vt loca concaua plena sint ventis. Sanè vasto pro desolato veteres ponebant, & etiam pro magno Clodius commentariorum *vasta, inania, magna.* *Luclameis.* Elaborantes egedis, vel inter se læuientes, venientes. *Sonoras.* Graues sonis. Est et tempestatis epitheton. Ordo autem talis est, *Aeolus vëtos & tempestates sonoras vasto antro premit.* Quidam sonoras semper strepentes tradunt, vt fluminibusque sonoris, nam sonorum est quidquid sine intermissione sonum seruat, sonans verò quod ad tempus auditur. *Ac vinculis &.* Translatio est per poeticam licentiam facta. Carcer autè est vnde cunque prohibentur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. Locû autem in quo seruantur noxii, carcerem dicimus numero tantum singulari: vnde vero erumpunt quadrigæ, carceres dicimus numero tantum plurali: licet plerunque vsurpet poeta, vt est. *Ruuntque iusti carcere currus.* alij vinculis carceris tradunt. *Illi indignantes.* Hic apertè ostendit quid sit luclantes. *Magno cum murmure montis.* Non circum montis claustra, sed cum magno montis murmure fremebant. & est maior sensus, sic fremebant, vt etiam antra possent sonare. *Cum murmure.* Fremebat, quod ventos murmur sequitur, nam & murmur maris dicitur. *Circum fremunt.* Alii hoc loco fremunt intelligunt, hoc est imperia recusant, vt apud Cassium in Annalibus: *Ne qui regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia cœpisset.* Nonnunquam etiam fremere velle significat, vt, *arma amens fremit.* *Celsi arce.* Secundum quod superius diximus. Venti enim melius deprehenduntur ex alto. *Sedet.* Non otiaur, sed curat. *Sedet enim apud Antiquos,* considerat significabat, vt est, ipse Turnus *serata valle sedebat.* *Mollitque animos.* Id est Ventos *ἄν τὴν ἀνίστασθαι,* veluti est, *Quantum ignes* *ferant.* *Mollis* autem mitigat significat. *Maria ac terras cœlumque profundum.* Atqui quatuor elementa sunt: terra, aqua, aer, æther. Sed hoc loco ritè prætermisit ætherem: quia venti non turbant superiora, vt ait Lucanus. *Pacè summam serant.* sed aut terras, aut maria, aut aerem. Nam *cœlum* hoc loco pro aere posuit, vt Lucretius, *In hoc caelo qui dicitur aer.* *Profundum* de sublimi dicit, & mare profundum vt summum, vltimum. *Ferant.* Auferant. Est et aphæresis. *Rapidi* Veloces, vt supra. *Verrantque.* Verrere est trahere rete, quod verriculum dicitur. Est autem principalitas verbi verro verris, præteritum verri: vnde est participiû verus, hinc alibi, *Et verâ puluis inscribitur hasta,* id est tracta. Sed archaïsmos, nam nostra omnis vis in animo & corpore sita est. *Id metuens.* Timens. Ergo Iuppiter timet: non sibi, sed elementis, ne turbentur eruptione ventorum, vt si bellorum tempore dicas virum fortem timere, non sibi, sed liberis suis. *Molémque & montes.* Id est molem montis. Et est figura endyadis, cum vna res in duas diuiditur, metri causa interposita coniunctione. vt alio loco. *Pateris libamus & auro:* id est pateris aureis. *Fœdere.* Modo lege: alias pace, quod fit inter dimicantes. *Fœdas* autem dictum vel à fœcialibus, qui olim fœdales dicebantur, id est sacerdotes, per quos fiunt fœdera: vel à porca fœdæ: hoc est lapidibus cæsa. vt ipse: *Et cæsa iungebant fœdera porca.* *Et premere & laxas sciret dare iussus habenas.* Permanit in translatione, iussus autem ob hoc posuit, quia suo nihil facit imperio. Nam tolle hoc, & maior est omnibus diis: si ad eius voluntatem

A

B

C

D

E

F

A Iustitiam possint elementa confundi, ut ipse Æolus; Mihi iussa capescere fas est. Simul ventorum ostenditur vis quibus parum fuit superponi montem, nisi & regem acciperent, qui ipse quoque alieno pareret imperio.

*Ad quem tum Iuno supplex his vocibus vsa est,
 Æole (namque tibi diuim pater, atque hominum rex -
 Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
 Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
 Ilium in Italiam portans, victosque penates:
 Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.
 Aut age diuersas, & dissiice corpora ponto.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphae:
 Quarum, que forma pulcherrima, Desoepiam
 Connubio iungam stabili, propriamque dicabo:
 Omneis ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.*

C *Ad quem.* Apud quem. *Æole.* Rhetoricum est in omni petitione hoc obseruare, ut possit præstari quod petitur, id est, ut sit possibilitas, & sit res iusta quæ petitur: ut habeat modum petitionis, ut sequatur remuneratio. Et sciendum, secundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium, ut in hoc loco possibilitas est, Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento. Iusta petitio est, Gens inimica mihi, Tyrrhenum nauigat æquor. Omne enim quod contra inimicos petimus, iustum est. Modus est petitionis, Incute vim ventis, Et dissiice corpora ponto. Remuneratio, Sunt mihi bis septem præstanti. Æole incute vim ventis. Ordo ipse est, & est figura parenthesis. Inter parenthesis & eclipsim hoc interest, quod parenthesis est quotiens remota de medio sententia integer perdurat sermo. Plenum nanque est, Æole incute vim ventis. Item, Aeneas rapidum ad naues præmittit Achatem. Eclipsis autem est quotiens remotis interpositis, deest aliquid, ut est, Quos ego deest enim affligam. *Diuum pater atque hominum rex.* Iupiter, & est Periphrasis, id est circumlocutio. Pater autem Virgilio ad eminentiam ponitur, ut pater Aeneas. *Et miscere dedit fluctus & tollere vento.* Aliud pendet ex alio. Nam qui potest mulcere, potest & tollere. mulcere autem delinire. Hinc multum quod dulcedine animos nostros permulceat, alij mulcere mitigare, mollire vel fouere. *Gens.* Sermo hic, & nationem significat, & familiam, sed nunc ad utrunque potest referri, nam aut ad familiam Æneæ, aut ad Troianam gentem refertur. *Tyrrhenum.* Tyrrhenum mare dictum est, vel quod Tusciam alluit, id est Tyrrheniam, vel à Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare præcipitauerunt. Nanque hoc habet fabula: Dormientem in litore Liberum patrem puerum nautas abstulisse Tyrrhenos, qui quum esset experrectus in nauis, quod duceretur interrogauit, responderunt illi, quo vellet. Liber ait, Ad Naxum insulam sibi sacratam. Sed cum alio vela deflecterent, iratum numen tigres sibi sacratas visibus eorum obiecit, quo terrore se illi in fluctus dedere præcipites. *Tyrrhenum.* A Tyrrheno quodam qui summeritus erat in mari quod Tusciam alluit, cuius filius Tuscus fuit à quo Tuscia. Forte autem recessit Tyrrhenus à fratre suo Lydo quærens aliam terram, dimisit suam regnumque fratri, sed præuenit submersio illius, euasit verò filius eius, habitauit in Tuscia. *Mihi nauigat.* Id est in meum dolorem. *Nauigat æquor.* Figura Græca est. Nos enim dicimus, per æquor nauigat. Similiter etiam alio loco Terram, mare, sidera iuro: cum Latinitas exigat, ut addatur præpositio. Et non vacat, quod *Tyrrhenum* addidit, videtur enim dicere iam eis Italiam esse vicinam. *Ilium in Italiam portans.* Id est res Iliones. Et inuidiose dicit Ilium, quasi ipsam cernat ciuitatem, quum Troianos aspexerit. *Victosque penates.* A Græcis. Tacite occurrit questioni, Portat quidem & deos: sed victos, & contemnendos. *Incute vim ventis.* Duplex sensus est: *Incute* enim iniice significat. *Ventis* datiuus est casus. Si autem *Fas*, septimus casus est, & erit sensus, fac vim Troianis per ventos. *Submersasque obrue puppes.* Ordo est in sensu confusus: ante enim est ut obruantur fluctibus, & sic submergantur. Tota autem Iunonis petitio in sequentibus explanatur. *Aut age diuersas.* Hoc est disperge illos per diuersa ne ad Italiam veniant. *Et dissiice corpora.* Hic mutauit coniunctionem, nam dicendum erat, Aut dissiice corpora. *Corpora ponto.* Tam visorum quam nauium, ut ipse alio loco, quum de nauibus loqueretur, Et toto descendit corpore pestis. Sciendum sane est artem hanc esse petitionis, ut minora impetrare cupientes, maiora poscamus: quod etiam nunc Iuno facit. scit nanque se fati obstat non posse, sed hoc agit ut eos arceat ab Italia. *Sunt mihi bis septem.* Non sine ratione dicitur Iuno

nymphas sua potestate retinere, ipsa est enim aer: de quo nubes creatur. vt est, *Atque in nubem* A
cogitur aer. Ex nubibus aqua: quas Nymphas esse non est dubium. Ideo autem Nympham Aeolo pollicetur, quia ventorum rex est, qui aqua: motu creatur. Bene ergo ei iungitur origo ventorum. Sane notant Virgilium Critici qui marito promittit uxorem: quod excusat regia licetia, vt Salust. *Denas aliq, alij plures habent sed reges eo amplius.* *Præstanti c.n.* Bene etiam laudat itas, vt maior sit in Deiopeia pulchritudinis gloria. Præstanti autem corpore, pro præstantis corporis ablatiuum pro genitiuo. Laudabilius est enim superare laudatos, vt ipse ad maiorem Aeneæ gloriam laudat & Turnum. Harum autem quatuordecim nomina: vt quidam volunt, in Georgicis inuenimus. *Connubio i.* Connubium est ius legitimi matrimonij. Et bene *Connubio i.* dicit, vt hanc ab aliis segregaret, quæ a regibus sine lege habentur. solent enim reges inter plures vni præcipuum dare nomen vxoris. Et connubio, *Nu* breuem posuit, cum naturaliter longa sit. *Nu-* B
bo enim vt habet originem, longa est. Sed est tropus Sytrole, qui fit quotiens longa corripitur syllaba: metri causa. Ipse alio loco longam posuit, vt est, *Hectoris Andromache Pyrrhin* connubia seruas? Item, Cuique loci leges dedimus, connubia nostra Reppulit. Et, *Per connubia nostra.* Et Numadumque petam connubia supplex. Secundum tamen est, quia plerumque in compositione vel deriuatione principalitatis corrumpitur natura. Connubio iungam stabili, propriamque dicabo. Multa in vnum contulit verum quæ Iuno promittit. Dicendo enim *Connubio*, ostendit legitimum. Dicendo *Stabili*, longam promittit concordiam, id est quæ diuortio careat. Dicendo *Propriam*, adulterij remouet suspitionem. Quod autem adiecit *Dicabo* obsequentem eam fore monitabat. In vsu enim dicimus, sacerdos dicatus est numini, hoc est ab obsequium datus est. Alij *dicabo* dabo accipiunt, *Terent. Iam hanc operam tibi dico.* Id est do, sicuti ab eo quod est dico participium a passiuo dictus facit, vt est *Iunoni inferna* dictus sacer, quamuis alibi lectum sit, *templis sibi ferre dicatis.* *Propriam dicabo* autem deest tibi, *Omnes annos.* Bene quia Dea est, non enim vsque ad senectutem. *Merito.* Præstitis, vt alibi. *Nec te regina negabo Promeritam.* id est præstitisse. Et alterum pendet ex altero: meritum enim non nisi ex præstantis beneficio descendit. *Pulchra prole.* Mire hoc Iuno Lucina promittit, quasi non ob libidinem offerat, frequenter autem hac vsitur figura, nam quod nos per genitiuum singularem dicimus, antiqui per sepium dicebant, vt hoc loco, parentem pulchra prole, id est pulchrae prolis. Et simpliciter intelligendum est: errant namque qui dicunt ideo *Pulchra* dixisse, propter Canacem & Macareum in se inuicem turpissimos fratres, illi enim alterius Aeoli filij fuerunt. D

9 *Aeolus hæc contra: Tuum ô regina quid optes
 Explorare labor: mihi iussa capere fas est.
 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrâ, Iouë inque
 Concilias, tu das epulis accumbere diuinum:
 Nimborum que facis, tempestatumque potentem.*

Aeolus hæc. Deest dixit, quod ex posterioribus intelligitur, vt supra notauimus. *Regina.* Inferioris personæ reuerentia est, maiorem meritis appellare, non nomine. Contra, maioris est minoris nomine tantum vocare, qui ordo non nisi per indignationem corrumpitur: vt in duodecimo, *Sages* in extremis rebus, *Turnum*, non regem vocat, vt; *Ron* que implorans nomine *Turnum*. Et alibi de *Aristæo*. Et te crudelem nomine dicit. *Optes.* Optare hic velle significat, alias eligere, vt optauitque locum regno. *Explorare.* Deliberare. Et est infinitum, alij *explorare* Iouis animum. *Mihi iussa capere fas est.* *Capere* est sæpe capere: figura est *liprotès*, quod fit quotiescunque minus dicimus & plus significamus per contrarium intelligentes, vt hoc loco, nam cum dicit non se posse implere quæ Iuno præcipiat, nefas tamen putat non implere præcepta. Item alibi *Munera nec sperno*, id est libenter accipio. E contrario autem nefas mihi facere non iussa. *Tu mihi quodcumque hoc regni.* Redit ad physicam rationem, nam motus aeris, id est *Iunonis*, ventos creat, quibus *Aeolus* præest. Dicendo autem, *Quodcumque* aut *vetecunde* ait, ne videatur arrogans: aut latenter pene iocatur poeta, quis enim potest ventos, id est rem inanem tenere? *Iouemque Concilias.* *Hiliteroproteron* in sensu, non enim *Iuppiter* conciliatur *Aeolo*: sed *Aeolus Ioui*, quasi superiori. Conciliantur autem noui, reconciliantur antiqui. *Tu das epulis accumbere diuinum.* Hoc est, deum me facis, duplici enim ratione diuinos honores meremur, deorum coniugio, & conuiuiu deorum, vnde in *Bucolicis* legimus, *Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.* *Accumbere.* Iacere more antiquo. *Nimborumque*, nubium, vt, & *Iunam* in nimbo nox intempesta tenebat. F

- A** Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
 Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
 Incubere mari, totumque à sedibus imis
 Vna Eurisq; Notusq; ruunt, creberque procellis
 Africus: & vastos voluunt ad littora fluctus.
 I sequitur clamorque virum, stridorque rudentum.
 Eripiunt subito nubes cælumque, diemque
 Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
B Intonere poli: & crebris micat ignibus æther:
 Prasentemque viris intentant omnia mortem.

Hæc vbi d. Et ab Iunone & ab Æolo. Et dicta, si nomen est: dedit, si participium deest sunt: vel, hæc vbi dicta pro postquam, aduerbium locale pro temporali. *Cauum.* Ordo est, Conuersa cupide cauum montem in latus impulit. Et alibi: In latus inque feri curuam compagib. aluum Contorsit, quasi in rem que facile cedit ictui. *Agmine.* Vel impetu, vel multitudine. nam Agmen polysemus sermo est. nam impetum significat. vt. Illi agmine certo Laocoonta petunt. Multitudinem & hoc. Vocat agmina læua sororum. nam non multitudinem significat (cum tres sint filia Plutonis & Noctis: Allecto, Tiphone, Megera, quæ Parcæ & Eumenides dicuntur) sed impetum, Etiam exercitum incedentem agmen vocamus. *Data.* Id est percussio. *Porta.* Omnis exitus vel introitus dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid. *Turbine.* Vi ventorum. Et sciendum est. quod quando appellatiuum est, turbine facit: si autem sit nomen proprium, turbine facit: Horatius. *Turbine in armis.* Vna Eurisq; Notusq; & Africus. Bene hoc modo tres ventos inferiores tantum nominauit: Zephyrum & Aquilonem tacuit, qui ad Italiam ducit Aquilonem qui desuper flat. Cardinales quatuor venti sunt, de quibus nunc tres ponit: paulo post vnum, quem omiserat reddidit: Stridens aquilone procella. *Procellis.* Procella est vis ventorum cum pluuia, dicta procella quod omnia percellat, hoc est moueat. *Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum.* Proprie enim in funibus stridor est, stridor est sibilus. *Eripiunt.* Id est abstolunt. *Cælumque diemque Teucrorum ex oculis.* Nunquam enim totum cælum tegitur nubibus, sed illa pars contra quam flauerint venti. Diem autem eripi, ad videntum oculos retulit, non ad naturam. *Nox incubat.* Nox dicta quia oculis noceat. *Incubat* ideo dixit quod alienum tempus inuasit. Nam incubare proprie dicitur per vim rem alienam tenere. *Peli.* Axes, id est extrema partes cæli. Duo enim sunt Nothios & Borios à quibus totum cælum contonuisse significat. *Æther.* Ætherem hic pro aère posuit. nubes enim vnde & fulmina, aeris sunt, non ætheris: & frequenter Virgilius duo ista confundit. *Intentant.* Minantur, ingerunt. *Omnia* autem ad superiora retulit.

- E** II
 Exemplo Ætrea soluuntur frigore membra,
 Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,
 Talia voce refert: O terque quaterque beati,
 Quis ante ora patrum Troia sub mœnibus altis
 Contigit: oppetere: ò Danaum fortissime gentis
 Tydide, mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse: tuaque animam hanc effundere dextra?
 Sams vbi: Æacida telo iacet Hector, vbi ingens
 Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub undis
 Senta virum, galeasque, & fortia corpora voluit.

Exemplo. Illico statim. Et est augurum sermo. Templum enim dicitur locus nra uo designatus in aère, post que factum illico captantur auguria. *Ætrea.* Seruauit dignitatem vt Ætrea, vt Æneam vltimum territum dicat. *Frigore.* Timore. Et est reciproca traslatio. Nam vnum pro altero poni potest, vt in Terentio. *Vxorē tuam pauicare aiunt: nō timere, sed laborare frigoribus.* vtrumque enim in vnum exitum cadit, sicut & de calore & frigore vtere dicimus. vt est, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat. *Ingemit.* Nō propter mortē sequitur enim, O terque quaterque beati, sed propter mor-

tis genus, graue est enim secundum Homerum, perire naufragio, quia anima ignea est: & extin- **A**
 gui videtur in mari, id est elemento contrario, vt igneus est olli vigor. *Duplices.* Duas secundum
 antiquum morem, nam duplices duas dicebāt, vt hoc loco, & binos, duos: & vtrosque pro vtun-
 que, vt Cicero. *Binos habebam, iubeo promi vtrosque.* Item Sallustius cum de duobus loqueretur,
Hi vtrique ad urbem imperatores erant. Talia voce refert. Pro fert vt abundat, alibi refert, re-
 spondet, vt initio 4. *Aeneid.* Anna refert. *O terque quaterque.* Hoc est sapius, Finitus numerus pro
 infinito ponitur. *Quis.* Quis & quibus vnum significant: secundum artem enim sic dicimus. Ab
 eo quod est à *Qui:* bus mittit: ab eo quod est à *Quo;* in is mittit sed a tertia declinatione in vsū
 sunt datiuus & ablatiuus plurales, licet antiqui omnibus vsū sunt casibus. Cato in originibus ait,
Si quis sine populi. Et declinavit ques quium: vt puppes pappium. *Manibus aliis.* Propter Pergama,
B que altissima fuerunt: ex quibus omnia alta ædificia, pergama vocantur, sicut Aeschylus dicit,
Oppesere. Ore terram petere, id est mori, expirare, vel occumbere. Possumus autem sic vt hoc
 sermone, & vt per se plenus sit, & recipiat adiectionem. Ergo dicimus & appetit, & mortem op-
 petit: sicut & expirat, & animam expirat. *Fortissime gentis.* Atqui in artibus legimus superlatiuum
 gradum non nisi genitiuo plurali iungi, constat quidem: sed gens nomen est enuntiatione sin-
 gulare, intellectu plurale. Bene ergo iunctum in gente enim plures sunt, vt alibi. Ipse ditissimus a-
C gulus Phœnicum, non enim vnus est ager Phœnicum. Item Sallustius, *Romani generis disertissimus.*
 Sane queritur cum Diomedem fortissimum dixerit, cum post Achillem & Aiacem ipse sit ter-
 tius, vnde etiam Sallustius ait *Primum Græcorum.* Achillem multi dicunt ideo fortissimum, quia
 iuxta Homerum & Venerem vulnerauit & Martem. Alii ad gentem referunt, quod Achilles The-
 salus fuit, *Aiæx Græcus,* Diomedes Danaus. Multi ad excitationem Aeneæ volunt fortissimum
 dictum: a quo constat esse superatum vt Iuuenalis dicit, *Tydidæ.* Vocatiuus Græcus, si enim latine
 diceret, Tydidæ debuit ponere. Omnia enim patronymica quæ in *Des* exeunt apud Latinos pri-
 mæ declinationis sunt, vt *Sæuus* vbi *Acacidæ* telo iacet Hector. *Non potuisse.* Quasi semper vo-
 luerit. *Animam hanc.* Quasi cum dolore hanc animam dixit, acsi diceret, quæ ad laborem nata
 est. *Essunlere.* Secundum eos qui dicunt sanguinem esse animam: vt ipse, *Purpuream vomit* ille
 animam. Nam alio loco licet alia aliorum opinionem sequitur, qui dicunt spiritum esse animam.
 vt est. Atque in ventos vita recessit. *Senus Magnus,* vel fortis, vel bellicosus, vt est. Et scæuum *Ae-*
 neam agnouit Turnus in armis. *Sarpedon.* Et in vltima syllaba, & in penultima possumus accen-
 tum ponere, nam Homerus & Sarpedonis, declinavit & Sarpedontis: vnde & varius accentus est.
 Nam si Sarpedonis in antepenultima erit, si Sarpedontis penultima habebit, sed in hoc vsurpa-
D uit Sarpedon, nis enim debuit dicere, vt Meannon Memaonis, Sinon Sinonis. Si autem genitiuum
 in dontis miserit, a circumflexo venit: qui est in vltima syllaba nominatiui, vt Demopho-
 nis, Lycæonis, Lycæontis: sic ergo & Sarpedantis. Est autem Sarpedon Iouis & Laodoamie
 filius, vt alio quin occidit vna Sarpedon mea progenies, occisus à Patroclo Menetis filio armis
 Achillis induto, huius interitum Iuppiter profecutus dicitur imbre sanguineo. *Simois.* Nomen
 hoc integrum ad nos transit, vnde suo accentu profertur. Nam si esset latinum in antepenulti-
 ma haberet accentum, quia secunda à fine breuis est, & hic flumen Troiæ est. *Sub vndis.* Et sub
 vndis legimus, & sub vndas. Sed si sub vndas, *Correpta.* Intellige: si sub vndis, *Poluit.* Varia ergo
 distinctio est. *Correpta.* Rapta. *Fortia corpora,* Id est virorum fortium, nulla enim est in mortuis
 fortitudo. **E**

*Talia iactanti stridens aquilone procella,
 Velum aduersa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi: tum proram auerit & vndis
 Dat latus: insequitur cumulo præruptus aqua mons.
 Hi summo in fluctu pendentes, his vnda dehiscens
 Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
 Treis notus abreptas in saxa latentia torquet:
 Saxa, vocant Itali mediis que in fluctibus Aras,
 Dorsum immane mari summo treis Eurvs ab alto
 In breuia, & syrteis urget (miserabile visu)
 Illiditque vadis, atque aggere cingit arena.*

F *Talia iactanti.* Inaniter loquenti: vt alibi, Atque irrita iurgia iactat. & Voces dum iacet in-
 nes. *Aquilone.* Ab Aquilone. *Aduersa.* Contraria, quia ad Italiam nauigantibus Aquilo cōtrarius
 est. *Franguntur remi.* Vel gubernacula: vel, quod verius est, remi. Antiqui enim velis remisque
 nauigabant: & de omnibus nauibus hoc dicitur non Aeneæ tantum. *Tum proram auerit.* Alii,
Prora

- A *Prora* legi tradunt, vt sit, *auerit* pro aueritur. Est est figura creberrima, potest namque pro actiui verbi significatione passiuum poni: vt est, Et pictis bellantur Amazones armis, pro bellant. Nec nos debet mouere quod bellor non facit, natura enim hoc prohibuit. Nam compone hoc verbum, & inuenitur actiuum, facit enim debello. Et contra, pro passiuo verbi significatione, actiuum ponitur: vt est hoc loco auerit pro aueritur, & Insinuat pauor, pro insinuat. & Nox humida celo præcipitat, pro præcipitatur. Sed hæc verba tantummodo pro se inuicem ponuntur, quæ & actiua esse possunt & passiuæ, vt est auerto & auertor, præcipito & præcipitor. Ergo non possumus dicere, quod quidam a trigaphus, declinationes actiui verbi & passiuo pro se inuicem poni. Nam & neutralis verbi declinatio actiua est, & communis deponentiue passiuæ: & aliud est esse actiuum verbum & aliud habere actiui verbi declinationem. *Dat latum.* Inclinatur. *Cumulo.* Exuberante fluctus, id est altitudine, cum cumulo. *Præruptus.* In altum leuatus. *Hi Pro.* Illi. *Dehiscentis.* Valde hiscens. De enim augentis est, vt in Terentio, *Deamo te Syre.* *Aperit.* Ostendit, vt Sallustius, *Caput aperire solius,* id est nudare, ostendere. *Arenis.* Et ab arenis, & cum arenis, id est vel ab imo mouebatur mare, vel cum ipsis arenis vt in tempestate solet. *Tren.* Latinum est. Genitiuus enim pluralis quotiens in *Ium* exit, accusatiuum pluralem in *is* mittit, vt puppium puppis. Quotiens in *Vm* exit, in *Es* mittit, vt patrum patres, *Saxa latensia.* Propter tempestatem, hæc autem sunt saxa inter Africam, Siciliam, & Sardiniam, & Italiam. Ideo autem Itali aras vocant, quod ibi Afri, & Romani fœdus inierunt. Alij neptunias vocant vt Claudius dixit. *Vnde & Did.* Littora littoribus contraria, fluctibus vndas Imprecor. *Quæ aræ à Sifenna propitiæ vocantur.* *Torquet.* Licit, immittit, vt Torquet aquosa hyemem. Alibi. *Torquet,* deflectit, vt Torquet medios nox humida currus. *Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus aras.* Ordo est, quæ saxa latentia in medijs fluctibus. Itali aras vocant. *Dorsum immane.* Eminens, vel altum, vel emiciens planities, aut superficies durior: alij pro mali accipiunt propter naufragia quæ ibi solent fieri, nam manum bonum dicunt, ergo quod bono contrarium immane dicitur, de hoc loco non absurdè ait, quia Græcè aræ ipsæ *ἰστροὶ* vnde dicuntur, vt Sinius tradidit, secundum Homerum, *Mari summo.* Vel in summo, vel in placido. *In breuia & fyrtes.* Id est in breuia Syrtium: quo modo Molémque & montes. *Breuis* autem dicit vadosa, per quæ possumus vadere. Et fyrtes, syrtium sinus duo sunt pares natura, impares magnitudine, & Sallustius dicit.

- D 16 *Vnam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,*
Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronisque magister
Voluit in caput: ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat a quore vortex.
Apparent vari nantes in gyrote vasto:
Arma virum, tabulaque, & Troia gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achate,
Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscent.

Lycios. Hi Troiæ ad auxilium venerant, qui mortuo rege Pandaro Æneam secuti sunt, vnde & in secundo ait, Comitum affluxisse novorum. *Fidum.* Fidelem: vtrumque nomen idem significat, quamuis quidam velint fidum amicum, fidelem seruum dici. *Ipsius ante oculos.* ad maiorem dolorem, vnde alibi. *Quæque ipse miserrima vidi.* Item, *Qui nati coram me cernere lætum Fecisti.* *Ingeni pontus.* Vnda. Et est tropus Synecdoche. *A vertice* autè, aut à puppi quæ vertex nauis est: aut ab aquilone vento qui fiat à mundi vertice, à septentrione: vt ipse alibi. Hic vertex nobis semper sublimis. *In puppim.* Pro puppim, addidit præpositionem. *Magister.* Leucaspis: vt in sexto libro, Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem. *Ter.* Sepius: hanc numerus pro infinito, crebros enim fluctus facit aquilo, vt Sallustius, *Crebritate fluctuum vt Aquilo solet.* *Ibidem.* *Ibidem* & vbinam multi dubitant vbi debeat esse accentus, quia vbi & ibi naturaliter breues sunt: sed ratione finalitatis plerunque producantur in versu: nescientes hanc esse rationem, quia pronuntiationis causa cetera vsu latinum syllabis vltimis, quibus particule adiunguntur, accentus tribuitur: vt musaque, illene huiusce. sic ergo & ibidè: *Torquet agens circum.* In gyrum circumagitur. *Vortex.* Vortex dicitur circumacta in se vnda, & quæ quasi torbere videatur. *Apparent.* Aliud est parere, & aliud apparere. *Parere* enim est obedire, vt *Paret* amor dictis, apparere au-

tem, videri: vt Apparet liquido sublimis in aëre Nifus. Et hæc obseruatio diligenter custodiri debet, licet eam authores metri causa, vel clausulæ plerunque corrumpant. *Rari*. Vel propter maris magnitudinem, vel quia vna perierat nauis. *Nantes*. Prima verbi propositio, no nas nat. vnde est Nare per æstatem liquidam; prima syllaba naturaliter longa est: licet *Nasare*: na breuis in eadem significatione. *In gurgie vasto*. Tapinosis est, rei magnæ humilis expositio, tamen epitheto subleuat, nam addidit *Vasto*. Item cum de equo loqueretur, ait *Cavernas ingentes*. *Arma virum*. Bene addidit virum. Arma enim dicuntur cunctarum artium instrumenta: vt. *Cereliaque arma*. Item, *Colligere arma iubet*. Item & alio loco. Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma. *Troia*. Differentia in hoc sermone est, & in sensu, & in syllabis. Nam cum provinciam dicimus (nam Troia provincia, Ilium ipsa ciuitas) & principale nomen est, breuis est *Tro*. quando deriuatio: longa est *Tro*. vt. *Troius Aneas*. *Gaza*. Perficus sermo est, & significat diuitias, vnde *Gaza* vrbs in Palæstina dicitur quod in ea *Cambyses* rex Persarum cum Aegyptis bellum inferret diuitias suas condidit, est autem generis feminini: vt. *inferioribus*. *Vicit hyems*, argentum sunt *Gazæ*, sed omnes opes. *Iam validam* &c. Zeugma est ab inferioribus. *Vicit hyems*, quod fit & a superioribus & a medio, plerunque & ad vtrumque respondet: vt. *Troiuigena interpres diuum* qui numina Phœbi. *Qui tripodas Clarij lauros*, qui sidera sentis. Ecce hoc loco *Sentis* & antedicta & sequentia concludit. *Ilioi*, Antiptosis est, pro genitiuo enim datiuum posuit: nam constat huiusmodi nomina Græca datiuum singulare in *ei* mittere, vt *Orpheus*, nam illa solutio est. *Cum Orpheus* dicimus, nec possumus, astrictum esse genitiuum: vt ipse sit qui & datiuus significat. Et pro presenti participio quod non habemus, præteritum posuit. In latino enim sermone a passiuo verbo præsens participium non est, neque ab actiuo præteritum, sed quod vno sermone non possumus explicare, aut circumlocutione ostendimus: aut participium pro participio ponimus, sed vsurpativæ, vt hoc loco factum est. *Vicit hyems*. *Hyems* duas res significat: aut tempus, aut vim venti per quam oritur tempestas. *Laxis*. Pro laxatis, nomen pro participio. *Accipiunt imbrem*. Imber dicitur humor omnis, veteres enim omnem aquam imbrem dicebāt: vt *Lucretius*: *Ex igni, terra, & anima nascuntur & imbris*, id est humore. *Faiscunt*. Abundanter aperiuntur. Fatim enim abundanter dicimus, vnde & *adfatis*. *Hiscere* autem aperire, verbum frequentatiuum ab hiare.

14 *Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauitèr commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda.
Disiectam Aeneæ toto videt æquore classem:
Fluctibus oppressos Troas, cælique ruina.
Nec te latuere doli fratrem Iunonis, & ira.*

Emissam hyemem. Apertè declarat hic tempestatem significari ex Græco: nam & illi χειμῶνα à tempestate dicunt. *Imis*. Bene in imo voluit esse Neptunum, vt iam factam cognosceret tempestatem, non incipientem vetaret. *Stagna*. Stagnum dicitur aqua stans: sed nunc profunda maris significat, ab eo quod non nisi nimia tempestate turbantur. Ergo *Stagna* & *Imis* vadis refusa, aliud pendet ex alto: quia immobilis aqua in imo maris tantummodo est. *Et alto prospiciens*. Alto quidam alto coelo accipiunt. Aut è mari erigens caput, aut mari prouidens. *Placidum caput*. Quomodo placidum, si grauitèr commotus? quasi non potuerit fieri vt irasceretur ventis, propitius esset Troianis. epitheta enim alia naturalia sunt, alia ad tempus: & placidum vt naturale Neptuni est, ita grauitèr ad tempus ob factam tempestatem. Vno autem epitheto habitum futuræ orationis ostendit: vt alibi vno sermone, Tunc quassans caput. *Cælique ruina*. Id est tonitribus, quorum sonus similis est ruinis. *Nec latuere doli fratrem Iunonis, & ira*. Aut doli Iunonis: aut fratrem Iunonis, gemina ergo distinctio est, quod & ipsa Saturni est filia.

15 *Eurum ad se, Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cælum terramque meo sine numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.
Post mihi non simili pœna commissa luctis.*

A *Maturate fugam: regique hæc dicite vestros,
Non illi imperium pelagi, seuumque tridentem,
Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos, illa se iacet in aula
Æolus, & clauso ventorum carcere, regnet.*

Eurum ad se zephyrumque vocat. Pars pro toto. Isti enim cardinales sunt. Generis fiducia vestri. Alcraus vnus de Titanibus, qui contra deos arma sumpserunt, eum Aurora concubuit: vnde nati sunt venti secundum Hesiodum. Et hoc loco fiduciam pro confidentia posuit, quum fiducia in bonis rebus, confidentia in malis sit. *Iam cælum terramque.* Aut ordo est: Ausi estis sine meo numine tantas moles tollere, & cælum terramque turbare: aut certe illud est, quod tria hæc numina, licet diuisa imperia teneant, videntur tamen inuicem regni totius habere potestatem; sicut & ipsa elementa quæ retinent, physica inter se quadam ratione iunguntur: quod & ipsorum numinum sceptrâ significant. Iuppiter enim trifido vitur fulmine. Pluton, cerbero: Neptunus, tridente. Multi enim quærent cur modo Neptunus de alienis conqueratur elementis. *Quos ego.* Deficit hoc loco sermo. Et congrue, nam qui irascitur perturbatæ mentis est. Subauditur quos ego viciscar, ergo *dominatio* est: hoc est vt ad alium sensum transeat ideo abruptum & pendente relinquit, vt alibi. *Me me adsum.* Similiter, Incipit effari, mediæque in voce resistit. Terentius *Quem quidam ego si sensero.* His enim affectibus tantum sermonis defecto congruit. *Sed motus præstat componere fluctus.* Prudenter agit, plus est enim innocentibus succurrere, quam nocentium delicta punire. *Præstat.* Melius est, vt. Præstat Trinacrij metas lustrare Pachyni. Et notandus sermo. nam & per se plenus est, & tam accusatiuo iungitur, quam *sepiimo.* Dicimus enim & præstat illum, & præstat illo. *Post mihi non simili pena commissa luctis.* id est non ea, qua Troianos affecistis, hoc est. *Mihi non simili pena luctis,* quamuis nullam pœnam sentiunt nisi sorte oburgatione. *Luctis.* Persoluetis. Et hic sermo à pecunia descendit, antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt. *Maturate fugam.* Cum maturitate, id est cum tranquillitate discedite. Quo modo dicimus, Matura iracundiam tuam, id est mitiga, perniciosum enim Troianis est si maturent fugam, hoc est si accelerent. *Seuumque.* Vel magnum, vt superius: vel vere seuum in ventos, quia minatur. *Sed mihi sorte datum.* Sorte ideo ait, quia. Iuppiter & Neptunus & Dis pater, Saturni & Opis filij cum de mundi positione certamen inissent, placuit vt imperium sorte diuiderent: ita effectum est vt cælum Iuppiter, maria Neptunus, Dis pater inferos sortirentur. *Sorte.* Ac si diceret, potuisse se etiam cælum tenere: Æolum vero beneficio etiam carceris regna meruisse. *Immania.* Aspera: Manum enim antiqui bonum dicebant: vnde & mane dicitur. Et per Antiphrahem manes vocati, quod non sint boni. *Vestras Eure domos.* Irascientium est vt proprio nomine, vt Terentius, *Ego te in psistrinum Dami dedam.* Aut quasi contra principem tempestatis irascitur: quem primum constat egressum. *Quod autem dicit Saxa immania vestras domos.* Saxa figuratè domos dicit, de Pseudolo Plauti tractum est, vbi ait, *Nisi carcerem aliquando effugeris vestram domum.* *Iactet,* pro gloriatur: veluti, Nullo tantum se Mœtiæ cultu iactet, & hæc ex accidenti sumptum, nam iactare ad gloriosum non pertinet. *Aula.* Irrisio est: quia sequitur. *Carcere.* & nihil tam contrarium si simpliciter intelligimus. *Clauso.* Quia ventos emittere non ipsius potestatis est, sed iubentis. *Carcere regnet.* Licet carcer, tamen regnum est Æoli: hæc enim pro affectu possidentis intelligenda sunt: vt alibi quum de rure loqueretur, Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

16 *Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoe simul, & Triton admixtus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridentis,
Et vastas aperit Syrtets, & temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas.*

Dicto citius. Non antequam diceret: dixit enim Sic ait, sed citius quam dici potest. *Placat.* Sub poetica licentia physicâ quoque tangit ratione. Mare enim dicitur esse Neptunus: quem superius dixit grauius commotum, quia tempestas erat, nunc ait *Placat,* quia iam sedari cœperant maria. *Collectas,* Aut nunc collegit ac fugauit aut ante à ventis collectas fugauit, id est resoluuit. *Solemque reducit* per solem serenitas intelligenda, quod superius dixit, Eripunt subito nubes cœlique diemque. *Cymothoe.* Nomina deorum marinorum plerumque de causis sunt ficta ab elementis, quæ numina dici voluere maiores: vt, Cymothoe, id est curius fluctuum; *Triton.*

Similis Deus marinus, Neptuni & Salariæ filius deæ marinæ, ab aqua falsa dictæ. *Adnixus*. Antiquum est vt connixus, quibus hodie non vtimur. Dicimus enim adnixus & connixus. *Adnixus*. Zeugma est. adnixi enim debuit dicere, vt paulo post, haud aliter, pubesque tuorum. Aut portum tenet: ergo obnixus ad Tritum tantum pertinet qui Cymothen iuuat, aliis non videtur notus abreptas. *Leuat*. Leues ac nauigabiles facit: vt, Nostrumque leues quæcunque laborem. Alij leuat, laxat, vt: atque arta leuari Vincla iubet Priamus. Et scire debemus prudenter poetam pro causis, vel tendere vel corripere orationem: vt hoc loco periclitantibus Trojanis, tota celeritate dicit esse subuentum. Contra in quinto libro, vbi nullum periculum est, latus describit placentem maria Neptunum. Item in secundo libro, quoniam imminet periculum, vno versu ait, Quo res summa loco Panthæ? quam prendimus arcem? *Aperit*, ostendit. *Temperat*, tranquillat. *Perlabitur undas*. Figura est. Quod enim nos modo dicimus per præpositionem nomini copulatam sequente verbo, anti qui verso ordine præpositionem detractam nomini; iungebant verbo, ita tamen vt esset vna pars orationis, & faciebant honestam elocutionem. Nos dicimus *Per vidis labitur*: illi dicebant *Perlabitur undas*. Item, per forum curro & percurro forum. Notandum plane quod plerunque suum regit casum, plerunque ad ablatiuum transit.

17

*Ac veluti magno in populo cum sepe coorta est
Seditio, seuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem, ac meritis, si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectis que auribus astant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prosphiciens genitor, celo que inuictus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.*

Ac veluti magno in populo. Virgilius tempestatis, populi motum comparat. Tullius populo tempestatem, pro Milone. *Equidem cæteras tempestates & procellas in illis dumtaxat stultibus contionum*. Ideo autem *Magno* addidit, quia vbi frequens est populus, ibi & crebra seditio. *Sæpe*. Vt fieri solet. *Seditio*. Dissensio ciuium secundum Ciceronem. *Animis ignobile vulgus*. Id est stultum: vt contra nobilem, animum prudentium dicimus. Ideo autem paulo post ait, *Arrectis auribus*. Sumit translationem ab animalibus quæ vtrique stultiora sunt. *Vulgus*. Autem masculi & neutri inuenitur sed generis neutri hoc loco, alibi masculini, vt, In vulgum ambiguis. Et hoc est artis vt masculino vtamur, quia omnia nomina latina in *us* exeuntia si neutrius generis fuerint; teritiæ declinationis sunt, vt pecus pecoris: si secundæ autem fuerint declinationis, masculina erunt vt vulgus, *gi*: quomodo doctus? *Vilurpatum* tamen est vt neutrum genus sit propter vnum Græcum nomen, id est pelagus. Cum enim pelagi faciat, neutri tamen est generis. *Furor arma ministrat*: Sic alibi. *Riuanti* telum ira facit. *Grauem*. Venerabilem: vnde & contemptibile, leues dicimus & bene seruat circa hunc rhetoricam distinctionem, cui dat & iustitiam & peritiam dicendi: vt, *Tum pietate grauem*, & *Ille regit dictis animos*. *O* rator enim ita diffinitur *Vir bonus dicendi peritus*. *Arrectis auribus*. Translatio à mutis animalibus, quibus aures mobiles sunt. An aures pro audiendi sensu posuit, secutus Terentium qui ait, *Arrixe aures Pamphilo*. *Genitor*. Venerabilis: vt, Tybri pater. Ergo hoc nomen & ad verum patrem pertinet, & ad honorem refertur. *Cælo que inuictus aperto*. Non per cælum vectus, sed cælo iam sereno, vectus per maria. *Flectit*. Torquet vel regit. *Curru*. Non vt quidam putant, pro curru posuit, nec est Apocope: sed ratio artis antiquæ, quia omnis nominatiuus pluralis regit genitiuum singularem, & isosyllabus esse debet, vt hæc musæ, huius musæ: hi docti, huius docti. Item à genitiuo singulari datiuus regitur singularis, vt isosyllabus sit: vt huius docti, huic docto. Inde ergo est, *Curruque abscissa duorum* Suspendit capita. Et, *Libra die*. ne si diei fecisset, maior esset nominatiuo plurali. *Secundo*. Troianis obsequenti: Et tractus est sermo à sequentibus seruis, id est pedissequis. Vnde & secundam fortunam dicimus, quod secundum nos est, id est prope nos: à sequendo.

18

*Defessi Aeneada, qua proxima litorea cursu
Contendunt petere, & Lybia vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus, insula portuum
Efficit obiectu laterum: quibus omnis ab alto*

Frangitur

- A *Frangitur, inque sinus scindit sese vnda reductos.*
Hinc atque hinc vaste rupes, geminique minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent, cum syluis scena corniscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus, antrum.
Intus aque dulces, viuoque sedilia saxo,
Nympharum domus, hic festas non vincula nauis
Vlla tenent, unco non alligat, anchora morsu.

- Defessi Aeneade.* Nunc Troiani, aliquando Romani: vt, Aeneade in ferrum pro libertate ruebant. *Proxima litora.* Quia post periculum non eligitur litus, sed quodcunque occurrerit occupatur. *Cursu.* Aut secundum quod superius diximus, Proxima cursu: id est cursui. Aut contendunt cursu petere. Et est septimus casus. *Verruntur.* Scilicet, proposito itinere: hoc est ab Italia. *Est in secessu longo.* Topothesia est, id est fictus secundum poeticam licentiam locus. Ne autem videatur penitus à veritate discedere, Hispaniensis Carthaginis portus putatur esse, non est enim hic locus in Africa sed propter nominis similitudinem posuit. Nam Topographia est rei veræ descriptio. *Secessu.* Sinu secreto. *Locus autem, Sabaudis quem, vt superius, Vrbis antiqua fuit.* Et sciendum est, quotiens præmittimus nomen cuiuslibet generis, & interposito pronomine sequitur nomen alterius generis: medium illud pronomen, proprii nominis genus sequitur, vt Salustius, *Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur.* Ecce proprio iunxit, non appellatiuo. Tullianum enim proprium nomen est: carcer, appellatiuum. Si autem vtraque nomina appellatiua fuerint, licenter cui volumus respondemus. *Insula portum Efficit.* Quem locum subaudimus, vel in quo insula portum efficit. *Inque sinus scindit sese vnda reductos.* Diuidit se vnda in sinus reductos, id est replicabiles. *Gemini.* Pares, similes: alioqui & duos significat. *Minantur.* Eminent: vt, Minasque murorum Ingentes. Item, Illa vsque minatur & ita est vsque eminente minari videatur. *Sub vertice.* Circa radices montis, quæ ad rectam lineam suspiciunt cacumen, id est verticem. *Æquora tuta silent.* Tempestate defensa ideo silent. *Tum syluis scena corniscis.* Syluis corniscis: hoc est sylvarum eoruscicarum, id est crispantium, vt, Iuuenalis, *Longa corniscis Sarraco veniente abies.* Et posuit septimum pro genitiuo, vt superius: *Pulchra prole. Corniscis.* Tremulis vel umbrantibus accipiunt. *Scena.* Inumbratio. Et dicta scena *sub vna mai.* apud antiquos enim theatri scena parietem non habuit: sed de frondibus umbracula quærebant. Scena autem pars theatri aduersa spectantibus in qua sunt regia. *Desuper.* Pro, supra, præpositione contra rationem adiecta. *Horrenti.* Horror plerunque ad odium pertinet: plerunque ad venerationem, vt hoc loco. sic Lucanus, *Arboribus suis horror inest.* *Atrum nemus.* Tropus est: per atrum enim nigrum ostendit: per nigrum, vmbrosum: per vmbrosum, densum, id est frondibus plenum. *Viuo.* Naturali: vt, Viuo præteruehor hostia saxo. *Nympharum domus.* Aut verum dicit, & est historia: aut ad laudem pertinet loci. *Talis inquit locus est, vt domus credatur esse Nympharum.* Hic pro illic more suo. *Anchora morsu.* Dente. Hoc nomen cum in Græco, vnde originem ducit, aspirationem non habeat, in latino aspiratur: quod est contrarium, nam magis Græcorum est aspiratio. Sed hoc in paucis nominibus inuenitur. *Morsu* autem de anchoris bene dixit: cum alio loco inueniamus, *Tum dente tenaci Anchora fundebat naues.*

- 39 *Huc septem Aeneas collectis nauibus omni*
Ex numero subit: ac magnæ velluris amore
Egressi, optata potiuntur Troes arena,
Et sale tabentis artus in littore ponunt.
Ac primum silicis scintillam excudit Achates,
Succipitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiæque arma
Expediunt sibi rerum: frugesque receptas
Et torrere parant, flammis, & frangere saxo.

Tellurii amore. Cuiuscunque post pericula. vnde & superius dixit. Quæ proxima littora cursu
 Contendunt. Et paulo post infert. Optata potiuntur Troes arena. Tellurem autem pro terra po-
 suit, quum Tellurem ipsam deam dicamus: terram elementum, vt plerunque Vulcanum pro igne
 ponimus. Cererem pro frumento, Liberum pro vino. *Arena.* Quæritur, habeat necne nomen
 hoc aspirationem. & Varro sic diffinit, *Si ab ariditate dicitur, non habet: si ab herensio, vt in fabri-*
cin videmus, habet. melior tamen est superior etymologia. *Sale tabentem.* Madefactos dicit asper-
 gine. *In litore.* Pro in litus, vt 8. *Aeneid* Arma sub aduersa posuit radiantia quercu, quod sub ad-
 uersam quercum. *Ac primum silicis semillam excudit Achates.* Bene adiecit speciem, quia in la-
 pidibus certis inuenitur ignis. *Excudit,* feriendo elicit: quia cudere est ferire. vnde & incus di-
 citur: quod illic aliquid cudamus, id est feriamus. *Achates.* Alludit ad nomen. Nam achates lapi-
 dis species est. Bene ipsum dicit ignem excudisse. *Sucepit.* Pro suscepit: vt diximus supra. *Rapuit-*
que in fomite flammam. Pene solocophanes est. nam cum mutationem verbum significet, ablati-
 uo vius est: sed hoc soluit, antiqua circa communes præpositiones licentia, vt est, *Conditus in*
nubem contra. Et nota conduntur in aluo. Item. *Sæua sedens super arma.* Et, *Gemina super ar-*
bore fidunt. Cicero, *Quod ille in capite ab hostium duce acceperat.* Item, *Et si fortes fueritis in eo, quum*
nemo sit ausus defendere. Aut *Rapuit,* raprim fecit flammam in fomite. i. celeriter. Sane fomites
 sunt assula quod ab arboribus cadunt, quando inciduntur, quod foueant ignem. Clodius scribit,
 Commentariorum iiii. *se ex arboribus fomenta exc.* * Item alibi, *Assula ambusta, ligna excanata à*
frugis nomine excepto. Cererem, Metonymia pro frumento. *Corru ptam vndis.* Vndis emollitam. *Cerea-*
liaque arma. Fugiens vilia, ad generalitatem transit, quæ ad omnia instrumenta pertinent, i. ar-
 ma, propter carminis dignitatem: & rem vilem auxit honestate sermonis: vt alibi, ne lucernam
 diceret, ait, *Testa cum ardente videret Scintillare oleum.* Et sciendum est iudice Euphonia dici
 Cerealia, vel Cerialia: Typhoea, vel Typhoia. *Cæsareanus* vel *Cæsarianus.* In his ergo licentia
 deriuationis est. *Exp. dium.* Adhibent vel parant. *Fessis r.* Hoc est penuria fatigati tempestatibus
 que. Et *F. s. s.* generale est: dicimus enim fessus animo: vt, *Ter fessus valle resedit.* & fessus corpore
 re, quod magis est proprium. Et fessus rerum à fortuna venientium, vt hoc loco. Epitheta enim
 nunquam vacant: sed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad discretionem poni so-
 lent. *Fruges.* Generaliter omnes *Fruges* dicuntur: & errant qui discernunt frumenta à frugibus.
 Nam *Cic.* ait, *Olei & frugum minutarum.* quum de leguminibus diceret, vt ostenderet etiam fru-
 menta fruges vocari. *Frugum* autem nomen tractum est à frumine, id est eminente gutturis par-
 te. *Receptas.* Liberatas de periculo: vt, *Medioque ex hoste recepit,* id est liberauit. Et, *torrere p. r. ant*
flamma, & frangere saxo. Multi *Hysteroproteron* putant, non respicientes superiora: quia dixit
 vndis Cererem esse corruptam, quam necesse fuerat ante sicari. Qui tamen contra hoc illo v-
 tuntur exemplo, Nunc torrere igni fruges, nunc frangite saxo. Et volunt etiam hic *Hysteron*
 proteron esse, quod falsum est. Nam & hodie sicari ante fruges, & sic frangi videmus. Et quia
 apud maiores nostros molarum vsus non erat, frumenta torrebant, & ea in pilas missa pinsebant;
 & hoc erat genus molendi, vnde, & pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. *Pinsero au-*
tem dici Perseus probat: vt, *A tergo quem nulla ciconia pinfit.*

20

Aeneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospellum late pelago petit, Antea si qua
Iactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
Ait Capyn, aut celsis in puppibus arma Caiici.
Naue in conspectu nullam, treis litore ceruos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu, celeresque sagittas
Corripuit, fidus qua telagerebat Achates.
Ductoresque ipsos primum capita alta ferentis,
Cornibus arboreis sternit, tum vulgus, & omnem.
Miscet agens telis nemora inter frondea turham.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum nauibus aquet.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.

Aeneas. Merita personarum vilibus officiis interesse non debent: quod bene obseruat vbi-
 que Virgil, vt in hoc loco. Itē in sexto cū diuersis officiis Troianos diceret occupatos: ait. *At pius*
Aeneas arces quibus altus Apollo P. & d. det. Nisi cum causa pietatis interuenit, vt ad sepeliendū
 socios

- A** socios miscendo se operi hortatur, Necnon Aeneas opera inter talia primus Hortatur socios, paribusque accingitur armis. *Scopulum*. Id est speculam. Et quando speculationem significamus, generis est feminini: vt. *Specula Misenus ab alta*. Speculum autem in quo nos intuemur, generis est neutri, vt Iuuenalis, *Speculum ciuiliu sarcina belli. Late petii*. In quantum potest. *Pelago*. In pelagus, vt, Inferretque deos Latio. *antea si qu m.* Ordo est. Ascendit scopulum requisiturus antea. Capyn, Caicum; si quem videat. Et hoc fit, vt honestior fuerit locutio, vt Terentius qui dixit, *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, vt animum ad aliquod studium adiungant plerique equo alere, plerique canes*. Aut certe *Quem vacat*, vt superius diximus, istas frequenter vacare particulas. vt ipse Virg. *Rhebe diu. res si qua diu mortalibus vlla est. nemo dicit si qua vlla, sed si vlla*. Vacat ergo *Qua*. Item in Lucillio, *E quem Pamphilum queris. Quem vacat*. nam de vno loquebatur. *Phrynas*, Troianas: Troia enim in Frigia prouincia est dicta: dicta autem ab Aesopi filia Frigia nomine. *Biremes*. Naues habentes remorum ordinem geminum: vt alibi, Triplici pubes quam Dardana versu Impellunt. *In puppibus a. c.* Quia nauigantium militum est in puppibus arma religare. Fiebátque signi gratia: aut arma pro naualibus armamentis, vt Colligere arma iubet: & alibi. *Pacem orare manu, praefigere puppibus arma. Errantem*. Pascentes: vt alibi. *Mille meae Siculis errant in montibus agnae*. Re vera enim dum pascentur, vagantur. Et in septimo de ceruo, *Errabat syluis. Ceruos*. Cerui dicti sunt *toti toti uagantur*, à cornibus. Sciendum etiam Latina nomina, Graecam plerunque etymologiam recipere. alij dicunt quod cerui non sunt in ea parte Africae, sed fictum esse aiunt: *Quidam Ceruos pro quacunque fera dictos accipiunt*. Nam cerui non sunt in prouincia proconulati, ad quam venit aeneas. aut ergo fictum est secundum poeticum morem: aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus vbique omnia nascebantur: vt ipse. *Omnis feret omnia tellus. Prospiciunt errantes*. Pascentes. vt, *Mille meae Siculis errant in montibus agnae*. re vera enim dum pascentur, vagantur. *Tota*. Inter totum & omne hoc interest, quod totum dicimus vnus corporis plenitudinem: omne de vniuersis dicimus, vt puta Totum auditorium habet scholasticos, hoc est, plenum est auditorium scholasticis. omne auditorium habet scholasticos, id est omnia auditoria. Vsurpant tamen poetae & ista confundunt, vt hoc loco *Tota* pro omnibus posuit: & contra pro toto, omnem posuit: vt est, *Omnemque reuerti per Troiam*. Staius, *Et totos in paenam ordire nepotes* id est omnes. Plerique derivationem dicunt ab eo quod est totus, totus: vt ab eo quod est quor, quotus. Sed illud notandum, quod in derivatione mutat plerunque naturam: nam cum *Totus* naturaliter breuis sit, *Totus* producitur: quotus vero secundum originem suam breuis remanet. *Agmen*. Agmen proprie dicitur ordinata multitudo, vt est ambulantis exercitus. neque enim in vno loco stans, agmen vocatur: aut si inuentum fuerit, usurpatum est: vnde bene adiecit *Longum*, vt incedentium ostenderet significationem. *Constitit*. Con secundum naturam breuis est semper, excepto quum s litera, vel l sequitur: tunc enim tantum producitur, sicut in syllaba insula, insula. *Hic*. Pro, Tunc, aut pro Ibi. *Corripuit*. Aut de pharetra. Corripuit: vt est, *Corripit hic subita trepidus formidine ferrum*. Aut ab Achate, vt eam secutum esse per silentium intelligamus: vt illo loco, *Ni iam praemissus Achates afforet*. Item, *Nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit. Geribat*. Aut tunc: aut quae gerere consueuerat. *Cornibus arboreis*. Aut subaudi cum, vt illo loco. Atque Ixionij vento rota constitit orbis, i. cum vento. Aut certe secundum supradictam figuram, *Cornibus arboreis*. pro Cornuum arboreorum: *Melius* tamen est, vt *Cum* subaudiatur. vt est *Atque Ixionij v. r. c. o.* id est cum vento. *Tum vulgus*. Bene *Vulgus*, ductoribus interemptis. *Misceo*. Perturbat. *Frondea* pro frondosa posuit. Saepe enim dum varietati declinationis student poetae, mutant proprietatem: nam frondeum est totum de frondibus, vt torus. Frondosus vero est locus qui frondes habet: licet enim locus qui frondes habet abundet frondibus, non tamen est de frondibus totus, vt saxosus saxeus. *Quam septem*. Bene definiuit numerum: necessitatis enim est haec venatio, non voluptatis. in qua plura requiruntur. *Victor*. Hoc loco propositi effector: vt est, *Atque rotis insistere victor. Funda humi*. Per humum. Et est aduerbialiter positum: vt, *Humi nitens*, id est per humum. *Cum nauibus*. Cacephaton in sermone: quod fit si particulam *Cum* sequatur litera n. *Hinc*. Pro inde, vel post. *Abutitur* enim aduerbiis, more suo. *Partitur*. Salustius ait, *Prouincias inter se partierant*. Nam & partio, & partior inuenimus.

21 *Vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes,
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis moerentia pectora mulcet:
O socij (neque enim ignari sumus ante-malorum)
O passi grauiora, dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllaam rabiem, penitusque sonantis*

Accessis scopulos: vos & Cyclopea saxa
Experti: reuocate animos, maestumque timorem
Mittite forsā & haec olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt: illic fas regnare resurgere Troia.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Vina bona quae deinde cadis emerat *Acces*. Ordo est. Deinde vina partitur, quae *Acces* dederat Trinacrio. Deinde, Vna syllaba tollitur metri causa. Trinacrio Graecum est quod tria angula habeat. i. promontoria, Lilybeum, Pachynnum, Pelorum. Latine autē Triquetra dicitur. *Heros*. Vir fortis, semideus, plus ab homine habens, vt ait Hesiod. *zōs negidn: talios dixipit eor zō agios*. *O socij*. Ordo est, *O* locū, reuocate animos. Bene autem socios dixit, vt se eis exaquaret. *Ignari*. Immemores. Et est Acyrologia. Ignarus enim est qui ignorat: immemor verò qui oblitus est. *Ante malorum*. vbi est. vt alibi, Caeli subterlabentia signa. *O Passi gra*. Arte magna vitur, vult enim eos meminisse grauissimorum, vt praesentia facilius tolerent, et bene grauiora dicat esse transacta, vt futura ostendat esse leuiora. *His quoque*. Scilicet scēt & grauioribus. *Vos*. Vos certe estis. *Scyllaam*. exempla pro negotiorū qualitate iungere debemus: vt hoc loco, in marinis periculis ponit peractae tēpeltatis exempla. *Pemi hūe s. A. sō*. Id est valde sonantes, aut valde accessistis, i. iuxta. Et bene ait accessistis, nō enim passi sunt haec pericula, sed his fuere vicini. *Accessis*. Pro accessistis i. iuxta, dictum per syncopē. *Cyclopea*. Aut que Cyclops in Vlyssēm iecit: aut etiam Siciliam dicit, quae plurimis locis saxola promontoria habet, ibique Cyclopes habitauerunt vt ipse. Centum alij curua haec habitant ad litora vulgo. Aut *Aen* nam accipit, que propria Cyclopum fuit: nam & ipse in tertio ait, Noctē illa tecti syluis immania monstra Perferimus. Quidam tamen haec saxa inter Catanam & Tauromenium in modum metarum situ naturali dicunt esse, que Cyclopea appellantur, quorum medium & eminentissimum Galate dicitur. *Reuocate animos*. Resumite. *Maestumque timorem*. Qui maestos faciat: vt mors pallida, & trictis senectus. *Mitte*, pro Omittite. *Aphareis*, quomodo temerē pro cōtemnere. *Forsan*, Forsis, forsitan, forte, fortasse, fors, vt Fors & vota facit, sed omnia haec vnum significant: & varie pro metri ratione ponuntur. *Olim*. Temporis futuri modo. *Meminisse*. Memini & genitiuum regit & accusatiuum. Dicimus enim & memini malorum, & memini mala, & iuxta rationem: nam memoriae oblitio contraria est. Et obliuiscor similiter & genitiuum regit & accusatiuum, vt Tullius Cicero *Obliuiscere cadis, atque incendiorum*. & *Obliuiscor iniurias tuas* & *Clodi*. *Iuuabit*. Alii non delectabit, sed vius erit tradunt, est autem futuri temporis. Sane huius verbi praeteritum perfectum anomalum est, nam cum primae coniugationis verba tempore perfecto, aut in *Am* exeunt, vt *armantur* in *ui* solutam, vt tonui: hoc verbum neque in *Aui* facit, neque in *ui*, sed *Vui*, vt iui, vt Lucanus, *Iuui sumpta ducem, iuui dimissa potestas*. Per varios c. Argumentum a compensatione. *Sedes ubi*. Non vacat quod adiecit quietas. habuit enim sedes in Thracia, sed portentosas: & in Creta, Sed pestilentes, & ideo non quietas; *Fata* autem quidam hinc Deorum responsa accipiunt. *Illic fas regna resurgere Troia*: Figura est etiā ante dicta, qua per contrarium aliquid intelligimus. Dicendo enim illic fas, ostendit alibi nefas, vt occurreret cogitationi sociorum, ne fatigati tot malis quascunque requirerent sedes, quod etiā in quinto factum est, nauibus incensis. *Durate*. Duri estote ad sustinendos labores. Sic Horat. *Vix durare possunt imperia sua tuor*. *Vosmet*. Met *nosmet* est. Sciendum autem has particulas met, te, vt ego met, quisquam, tute, & similia, ornatus causa poni. Sunt autem aduerbia. quicquid enim ab illis septem recesserit partibus, aduerbium fit nec esse est. Item quemadmodum probamus aduerbia esse, quia dicimus doctē facio, doctē feci, doctē fecisti, & mutato verbo remanet aduerbium: e.g. sic & in istis particulis inuenimus. vt egomet, nosmet, vt mutatis casibus, vel personis eadem permaneant, aduerbia sine dubio sunt. Nulla enim hoc alia pars orationis admittit. Notandum sane quod haec particulae plerumque naturam suam habent non syllabarum. Nam cum *Te* & *Met* longae sint, tutemet dactylus inuenitur, nec possumus harum partium naturam discutere, quia sub regulis, non sunt.

Talia voce refert, curisque ingentibus aeger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praeda accingunt, dapibusque futuris.
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
Pars in fusta secant, verubusque tremencia figunt.

*Littore ahena locant alij, flammæque ministrant.
Tum victu reuocant vires: fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferina.*

A *Voce refert.* Pleonasmus est, qui fit quotiens adduntur superflua, vt alibi, *Vocemque his auri-*
bus hauli. Terentius, *His oculis egomet vidi.* *Curis.* Cura dicta quod cor vrat. denique paulo post
ait, *Premittit altum corde dolorem.* *Eger.* Eger est & tristis, & male valens. ægrotus autem siue æ-
grotans, tantum male valens. *Spem.* Lætitiâ, vt, *spem fronte serena,* ab eo quod præcedit, id
quod sequitur. Nam *spem lætitiâ sequitur: spes in vultu non videtur, sed lætitiâ.* Hæc autem fi-
gura & versa vice fit: vt intelligamus ab eo quod sequitur, id quod præcedit, vt *Merita* que expec-
tent præmia *palmae.* *Palmam* pro virtute posuit, quæ primum meretur, & *palmam* post accipit.
B *Præle.* Ad prædam, vt, *Inferretque deos Latio.* *Accingunt,* Studiose parant, vt alibi, *Accingunt o-*
peri. *Accinctos* autem indutrios dicimus, vt Horatius, *Alibus ac nos præcincti sumus.* Sicut con-
tra negligentes *discinctos* vocamus, vt, *Discinctos Mulciber Afros.* *Dapibusque fucuris.* Ambi-
tiose dixit quod sint *cerui dapes futurae.* *Tergora.* Tergus tergoris, corium significat, tergum ve-
ro tergi, dorsum significat, vt Salustius, *Scilicet quia tergis abstinetur.* Sed hoc à veteribus confun-
debat ut, *Taurino* quantum possent circundare tergo. *Viscera nudant.* Viscera non tantum
intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, vt, *In Albano Latinis visceratio dabatur, id est caro.*
Est autem nominatius hoc viscus huius visceris: vt Lucretius, *Viscum gigni sanguenque creati.*
Sanguen autem ideo dixit, quia sanguinis facit, vt *carmen carminis.* Si enim sanguis diceret, par-
eslet nominatius genitiuo, vt *anguis pinguis.* *Verbum à nominatiuo veru:* Ecce nomen de his
quæ in numero singulari indeclinabilia sunt, vt *veru, cornu, genu, Trimentia, Palpitantia* adhuc.
C *Littore.* Pro in litore. *Ahena locant.* Quibus vtiebantur non ad elixandas carnes, sed ad se lauandos.
Heroicis enim temporibus carne non vesciebantur elixa. Huic autem nomini maiores aspiratio-
nem dabant, nam *ahena* dicebant. Sane *aena* absolute, vt, *Costis vndantis aeni,* & *aena vndantia*
flammis, quidam autem *aenum* speciem vasis non vtique *aeni* tradunt, vt, *Neuius, aeneus plum-*
beus. *Tum victa.* Tum, id est vel postquam se lauerunt, vel postquam cibum parauerunt. *Victim*
Cibo, vnde & conuictores dicimus, vt Horatius, *Non quia sum tibi Mecenas conuictor.* Nam *con-*
uiuæ à conuiuio dicuntur. *Fusi.* Polysemus sermo est, significat autem discumbentes, nam olim
sedentes vesci consueuerant. *Implentur.* Impleor duos casus regit genitiuum & ablatiuum, dici-
mus enim impleor illius rei, vt Cicero, *Squalorū plenus ac pulueris.* Et Terentius, *Plenus rimarum*
sum. Et impleor illa re, vt hoc loco, & alibi, *Plenamque sagittis Threiciis.* Et Iuuenalis, *Leffica*
Mathonis Plena ipso. *Ferina.* Feras dicimus, aut quod omni corpore feruntur, aut quod naturali
vtuntur libertate, & pro desiderio suo feruntur, propter omnes quadrupedes feras dicebant, vt
Inque feri curuam compagibus aluum Contorsit.

23 *Postquam exempta fames epulis, mensaque remota,
Amisso longo socios sermone requirunt.
Spemque, metumque inter dubij, seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
E Præcipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amycicafum gemit: & crudelia secum
Fata Lyci, fortémque Gyan, fortemque Cloanthum.*

E *Postquam exempta fames.* Cautè in moestitia cibis famem exemptam dicit, id est fugatam, non
ad affluentiam quæsitam. *Mensæque remota.* Quia apud maiores ipsas apponebant mensas pro
discis, vnde est, *Et mensæ gratia secundæ.* Duas enim habebant mensas: vnâ carnis, alteram po-
culorum. *Amisso.* Non re vera, sed vt illo tempore putabant. *Exaudire vocatos.* Aut subaudimus
deos, & quasi conquestio est, quod non flectuntur precibus. Aut quod illi mortui sint. Aut certe
hoc dicit, Non solum perisse eos, sed nec sepulturam habere ad quam vocentur. Nouimus enim
quod mortuorum vmbra ad sepulchra vocabantur, vt est, *Manesque vocabat Hectorum ad tu-*
mulum. Et est figura, ab eo quod præcedit, id quod sequitur, quia post facta sepulchra manes vo-
cantur. *Præcipue.* Inter omnes quasi aliis magis pius, *Oronti.* Pro Orontis, vt, *Immitis Achilli.* *Se-*
cum. Propter socios, vt supra, *Spem vultu simulat.* Et iam finis, *Fabularum, vel diei,* sequitur nâque
paulo post, *Aeneas per noctem plurima voluens.* Et sciendum est Virgilium non semper dicere
ortum vel occasum diei, sed aut intellectui relinquere, vt hoc loco: aut negotiis tempora signi-
ficare, est autem poetica *κατανομία*, nō omnia exprimere, vnde ait Horatius in arte poetica, *Nec*
verbum verbo curabis reddere fidem Interpres. Quamuis plerique de translatione Græcitatō hoc
N 3

asserant dictum. Homerus sane ista contemnens tempora vniuersa describit. *Cum Iuppiter aethere summo Despicens.* OEconomiam istam secundum matheſin videtur ordinasse Virgilius. Nam Iupiter in altitudine iua positus cum Venere, significatur quod per mulierem aliquam: felicitas possit euenire. Ergo quoniam Aeneas in partem regni admittetur à Didone per occasionem coniugij, idcirco hæc poeta præmisit. Sane & illud animaduertendum, quod peritissime dixit tristiorẽ Venerem fuisse cum Ioue, ex quo significat exitum vxoris infelicem futurum: nam se vtiq; Dido interemit. Quod autem Mercurium facit à Ioue defluentem ad occasum descendere, id est ad ima terrarum: ostendit inimicitias quidem fore; sed minime diuturno tempore permanere. Illud etiam Mathematici dicunt, Venere in Virgine posita misericordem foeminam nasci, atque adeo Virgilius fingit in habitu virginis venatricis, Venerem occurrisse filio: quod & misericordem postea reginam probauit Aeneas, & in venatione cum ea permisit est.

24 *Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo
Despicens mare velinolum, terrasque iacenteis,
Littoraque & latos populos sic vertice cœli
Constitit, & Libya defixit lumina regnis.
Atque illum taleis iactantem pectore curas
Tristior, & lachrymis, oculos suffusa nitenteis
Alloquitur Venus, O, qui res hominumque, deumque
Æternis regis imperiis, & fulmine terras,
Quid meus Aeneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?*

Summo Epitheton est: quia omnibus superior est. *Despicens.* Deorsum aspiciens, sicut suspiciens, sursum aspiciens. Notandum sane quia si despiciens dixerimus, diligenter inquirens significamus: sicut deduco & diduco. Nam deduco est prosequor: diduco vero, diuido. *Velinolum.* Duas res significat, & quod velis volatur, vt hoc loco: & quod velis volat. vt Ennius, *Naves velinolas*, qui & proprie dixit. Et est reciproca metaphora nauium & auium. Legimus enim, Et velorum pandimus alas: & contra de apibus, Nare per æstatem liquidam: quum natatus nauium sit: alæ vero auium. Et sciendum est esse reciprocas translationes & partis vnus. *Iacentes.* Aut in lógum expositas: aut proprium epitheton est terrarum, nam cum cætera elementa mobilia sunt, sola terra stabilis est vnde & bruta dicuntur. *Latos populos.* Quum populos numero plurali dicimus, vrbes significamus: quum vero populum vnus multitudinem ciuitatis intelligimus. *Sic.* Quid est sic? id est vt ista conspiceret. Et *Libya defixit lumina regnis.* Proœconomia, id est dispositio carminis. Vituperabile enim fuerat si ex abrupto transitum faceret, quod in nouo fecit, Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur, quæ res tamen excusatur vno sermone. Atque ea, id est eo tempore, quod solum est interpositum. Nunc verò bene transit, quod inducit Iouem, & de rebus humanis cogitantem, & Africam respicientem, ad quam venere Troiani. Vnde honestus color est, vt Venus adeat Iouem, timens ne Romana fata Carthagini concedat: felix enim euentus sequitur loca quæ respexerit Iuppiter: vnde in secundo ait, *Aspice nos hoc tantum.* Et alibi, Atque oculos Rutulorum reicit aruis. vbi erat futura victoria. *Taleis.* De rebus humanis. *Iactantem pectore curas.* Nunc secundum Stoicos loquitur, qui deos dicunt humana curare. interdum secundum Epicureos, poetica vtens licentia. *Tristior.* Comparatiuum posuit pro positiuo. quando enim Tristis est Venus, vt nunc tristior, diceretur? *Oculos suffusa nitenteis.* Nitidos oculos lachrymis perfusos habens. Et est figura quæ fit quotiens participio præteriti temporis à passiuo, iungimus casum accusatiuum, vt *Deiectus animum, moesta vultum.* Dicendo autem *Nitenteis* expressit etiam nimiam in lachrymis pulchritudinem, sicut de Euryalo, Lachrymæque decoræ. *Æternis regni imperiis, & fulmine terras.* Volunt quidam superfluo *Regis* ad deos referri, *Terres* ad homines: neicientes maioris esse potestatis, idem posse circa deos, quod circa homines. Et *fulmine terras.* Non sine causa adiecit *Terres.* Est enim fulmen quod terreat, est quod afflet: vi, Fulminis afflauit ventis, est quod puniat, vt, Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbra. Peremptorij autem fulminis late patet significatio. est quod prælagit. *Memo.* Subaudi filius, vt Aiæcis Oilei. *In te.* Modo contra te alibi pro significat: vt quietum Accipit in Teucros animum, id est pro Teucris. *Quid Troes potuere?* Argumentum est ab impossibili, vt alibi. Non ea vis animo, & est validius quam à voluntate. plus enim est non posse quam nolle. *Troes.* Tros Trois tertiæ declinationis. Omnia enim nomina monosyllaba Græca, quæ in Latinum sermonem transeunt, tertiæ declinationis sunt, & tam Latine quam Græce

A Græcè declinari possunt. vt Tros Trois & Troos, Pan Panis & Panos. vt, Arcadici dictum Panos de more Licæi. *Ob Italiam.* Iuxta Italiam antiquo more dictum accipiunt, ob enim veteres præiuxta ponebant: aut ob, propter: Terentius, *Quod nam ob factum:* aut ob, circum vt Turni se pestis ob dya, quasi circa; aut ob, contra, vt obstat, & obloquitur. *Ob Italiam.* Ne ad Italiam perueniant, toto orbe pelluntur. Atqui in Africa sunt. sed si diligenter requiras, etiam inde pelluntur: ait nanque, Hospitio prohibemur arenæ.

25 *Certè hinc Romanos olim voluentibus annis,
Illic fore ductores, reuocato à sanguine Teucris,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troia, tristeisque ruinas
Solabat, satis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur, quem das finem rex magna laborum?*

Certè hinc Romanos. Atqui nusquam hoc legimus, sed per silentium intelligimus, vt superius de lumine audiverat. *Olim fore.* Et est futurum. *Voluentibus.* Volubilibus. Et est participium pro nomine. Voluens enim est qui voluit: volubilis autè qui voluitur habiliter. Anni autè voluuntur, non voluunt. vt est, Atque in se sua per vestigia voluitur annus. Alij quod deficit lingua Latina participio præsentis passiuo, præsens actiuum positum volunt, vt, voluentia plaustra, & siliqua quassante legumen: quæ quassetur. *Fore.* Futuros esse. Et est de verbis defectiuus. *Reuocato.* Dicendo *Reuocato.* ostendit Italiam, vnde Dardanus fuerat. *A sanguine Teucris.* Teucrum pro Dardano posuit. Dardanus enim de Italia profectus est, Teucer de Creta. Et hic vsurpauit. solent poætæ nomina de vicinis prouinciis, vel personis vsurpare. vt, Domitus Pollucis habentis Cylarus, quum Castor equorum domitor fuerit. Item, Et manibus Progne peccus signata cruentum, pro Philomela. Item Didonem dicit Sidoniam, quum sit Tyria, à loci vicinitate. Itè, Quid loquar aut Scillam Nisi? quum Phœci fuerit. Et sciendum inter fabulam & argumentum hoc est historicum, hoc interesse: quod fabula est dicta res contra naturam, siue facta, siue non facta, vt de Pasiphae. Historia, est quicquid secundum naturam dicitur, siue factum, siue non factum. vt de Phædra. *Omni ditione.* Melius *Omni* quam *Omnia.* vt significet omni potestate, pace, legibus, bello. *Pollicitus,* Pollicemur sponte, rogati promittimus. *Quæ te genitor sententia vertit?* Quæ Pro eaf * aut qualis. Verecundè agit Venus. Nec enim conueniebat, vt apertè contra vxorem ageret apud maritum. vnde & similiter respondet Iupiter, Neque me sententia vertit. *Hoc.* Hac re, propter hoc quod sciret Æneæ locios imperaturos. *Fatis contraria fata.* Vtrum fati bonis in præsentibus. *Rependens.* Compensans. Et est translatio à pecunia. *Eadem.* Similis qualis ab initio fuit. vt ostendat nec longitudinem temporis prodelle Trojanis. *Finem.* Ac si diceret, non regnum requirimus, sed finem laborum.

E 26 *Antenor potuit mediis elapsus Achuis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timauri:
Unde por ora nouem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arma sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit armaque fixit
Troia: nunc placida compositus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Nauiibus (infandum) amissis vnus ob iram
Prodimmur, atque Italis longè disjungimur oris.
Hic pietatis honos: sic nos in sceptrâ reponis?*

Antenor potuit. Capto Ilio Menelaus memor se & Vlyxen beneficio Antenoris seruatos cum repetentes Helenam ab eo essent suscepti, ac penè à Paride aliisque inuenib. intercepti essent, parem gratiam reddens inuiolatam dimisit, qui cum vxore Theano & filiis Helicæone & Poli-

damante: ceterisque sociis in Illyricum peruenit, & bello exceptus ab Eupaneis ex rege veleb. **A**
 victor urbem Patauium condidit, id enim responsi acceperat eo loco condere urbem qua sagi-
 tis auem petisset, ideo ex auis petita auspicio Patauium nominatum. Hi autem duo Troiam
 prodidisse dicuntur secundum Liuium: quod & Virgilius per transitum tangit, Se quoque prin-
 cipibus permixtum agnouit achiuis. Non sine causa Antenoris posuit exemplum, quum multi
 euaserint Troianorum periculum: vt Capys qui Campaniam tenuit, Helenus qui Macedoniam,
 vt alij qui Sardiniam secundum Salustium. sed propter hoc ne forte illud occurreret, iure hunc
 vexat, tanquam proditorem patriae. Elegit ergo similem personam: Et excusat Horat. dicens, *Ar-*
dentem sine fraude Troiam. hoc est sine prodicione, quae quidem excusatio non vacat. nemo enim
 excusat nisi rem plenam suspitionis. Sienna tamen dicit solum Antenorem prodidisse: quem si
 velimus sequi, augemus exemplum: Si regnat proditor, cur pius vagatur? Antenor autem ob hoc **B**
 creditur Graecis patriam prodidisse, quia & auctor reddendae Helenes & legatos ad hoc venientes
 susceperat, & Vlyxem mendici habitu agnitum non prodidit. *Potuit.* Plus est quod dixit potuit
 non meruit. *Achiuis.* ab aecho Iouis & Pithiae filio dicti. *Illyricos penetrare sinus.* Antenor non
 Illyricum, non Liburniam, sed Venetiam tenuit, ideo autem Virgilius dicit Illyricos sinus, quod
 inde venit quidam Aeneas rex, qui Venetiam tenuit, à cuius nomine Aenetiam dictam, posteri
 Venetiam nominauerunt. *tutus.* Ideo tutus, quia Rhetij Vindelici ipsi sunt Liburni, & uisum ad-
 modum populi, contra quos missus est Drusus. Hi autem ab amazonibus originem ducunt, vt
 etiam Horatius dicit, *Quibus mos unde ductus, per omne tempus Amazonia securi dextras obar-*
mas querere distuli. hoc ergo nunc ad augmentum pertinet, quod tutus est, etiam inter suos po-
 pulos erat. *Fontem timaui.* Amant poetae rem vnius sermonis, circumlocutionibus dicere, vt pro **C**
 Troia, dicant urbem Troianam, pro Buthrotio, arcem Buthroti, sic & modò pro Timauo ait fon-
 tem Timauo. Et paulo post, urbem Pataui, id est Patauium. *Superare.* Nauticus sermo. Lucilius:
Promontorium remis superamus Minervae. Vnde per ora nouem. Multi septem esse dicunt, quod si
 incerta fides est, finitus est numerus pro infinito. *Vasto cum murmure montis.* Tanta vi exit in mare,
 vt etiam vicinus mons personet. superius. Illi indignantes magno cum murmure montis Cir-
 cum claustra fremunt. *Et per ora Timauo.* Vtque ad initium fontis, hoc est, vsque ad montem. Ti-
 mauus autem in Histria est inter Aquileiam & Tergistum. *Mare.* It quasi proruptum mare. Amat
 poeta rem historiae carmini suo coniungere. Varro autem dicit hunc fluuium mare ab incolis
 nominari. *Proruptum.* Id est effusum fluens. Et melius proruptum quam praeptum. Bene autem
 definit, quid est largus fons, solutum mare. *Pelago.* Aquarum abundantiam. *Promis.* Populatur, vastat, **D**
 in illis enim locis accessu maris * it. *Hic tamen.* Hoc est etiam in loco difficili. *Urbem Pataui.* Ge-
 ni. tracta i. Hoc est Patauij: Patauium autem dictum, vel à Padi vicinitate, vel sicut supra dictum
 est, * alij à palude palma quae vicina ciuitatis est, quasi padauium: vel *πότις πηγάδιον*, quod capta-
 to augurio dicitur conditum: vel quod auem telo petisse dicitur, & eo loco condidisse ciuitatem.
Sed: sique locauit. Ex votis suis facit inuidiam, dicens id concessum Antenori, quod ipsa desiderat:
Ex genti nomen dedit. Hoc est, quod ne victori quidem concederetur Aeneae: quod scimus à Iu-
 none esse perfectum. contra quam oblique loquitur, propter considerationem mariti. Hi autem
 primis temporibus ab Antenore dicti sunt Antenoridae. *Armaque fixit Troia.* Hoc est, securus
 est: quia solent amissa militia, siue gladiatura, quibuslibet templis arma suspendere. vt Horatius,
Veniens armis Hercules ad postem fixis. *Compositus* pro compositus. Syncope est. detraxit enim de **E**
 medio syllabam, vt: *Et pocula porcite dextris. Nos tua progenies.* Sic loquitur quasi patitur & ipsa
 quod & filius, & bene. *Tua progenies* propter Antenorem. Est autem Epexegetis, vt. *Ast ego quae*
diuum incedo regina. *Annuis.* Licet ipsa dea sit, tamen sub persona Aeneae se posuit: bene autem
Annui. Quia nutu semper promittit aliquid Iuppiter. *Nauius amissis.* Cur cum vna nauis perfe-
 rit hoc dixit? inuidiose dixit & exaggerat. *Infandum.* Pro infande posuit, vt in vi. *Miserum septe-*
na quotannis. Item, *Torruumque repente Clamat.* pro torue. Est est figura, quae fit quotiens no-
 men pro aduerbio ponitur, magis autem poetica est: in prosa aut rata, aut nunquam. tamen hoc
 loco. *Infandum* potest esse etiam interiectio dolentis. *Vnius.* Produxit hic penultima *Prodimus.*
 Multa quidem hic sermo significat, sed modo porro damur: scilicet ab Italia prohibemur. Et
 sciendum est. omnium auctorum esse consuetudinem, res dubie positas, in sequentibus explana-
 re, & plenius dicere, vt hoc loco: nam quid est prodimus, ostendit dicens, *Atque Italis longe dis-*
iungimur oris. *Hic.* Id est talis, vt, *Hunc ego te Euryale aspicio, id est talem.* *Pietatis.* Hic ostendit
 Troianos non solum malos sed pios. *Honos.* Cum secundum artem dicamus honor: a bor, lepor:
 plerunque poetae in s mutant causa metri. *Os enim longa est.* *Or breuis.* hoc quidem habet rati-
 o: sed hic sine metri necessitate honos dixit. Item Salustius pene vbique *labos* posuit, quem
 nulla necessitas coegit. Melius tamen est seruire regulae. *Sic.* Hoc est per naufragia. *In seipra*
reponit. Id est restituit in regna quae amisimus.

A 27 *Olli subridens hominum fator, atque deorum,
Vultu, quo cœlum, tempestatēque serenat,
Oscula libavit nata: dehinc talia fatur:
Parce metu Cytherea, manens immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem, & promissa Lavinii
Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit.*

B' *Olli.* Modo tunc, propter sequentia. pronomen enim cum nomine, non debet poni, sed pro ipso nomine & nullius dicit, illi nata. *Alias tamē, *Olli* illi significat. vt, *Olli* dura quies oculos: & ferreus vtget somnus. *Subridens.* Lætum ostendit Iouem, & talem qualis esse solet quum facit serenum. Poetarum enim est, elementorum habitum dare numinibus, vt supra de Neptuno dictum est. *Serenat* Hoc verbum de his est, quæ carent prima positione: quod fit in his quæ in nostra non sunt potestate, vt tono, fulmino, pluo. hæc enim non possumus dicere, nisi sit tale: aliter vt Iupiter dicat. *Oscula libavit nata.* Leuiter tetigit. Et sciendum osculum, religionis esse, suauium voluptatis. *Parce metu.* Quotiens in causis arguimur, ante nos purgare debemus, & sic ad actionem descendere, quod & hoc loco Iupiter facit. ante enim obiecta purgat, & sic venit ad promissionem. Et est. *Parce metu.* elocutio vsualis, id est dimitte metum: quomodo dicimus parce verbis, parce iniuriis. *Cytherea.* Omnia quæ apud Græcos et diphthongum habent, apud Latinos in e productum conuertuntur. *Cytherea:* Æneas: *Arcas, Mædia,* Medea. Omnia autem quæ dicit Iupiter, ad solutionem pertinent antedictorum. Ideo autem nunc dicit, *Parce metu:* quia superius dixerat *Tristis, Manens immota.* Quia dixerat, *Quæ te genitor sententia vertit?* Et simul per transitum dogma Stoicorum ostendit, nulla ratione posse fata mutari. *Tuorum.* Troianorum, vel Romanorum. *Fata tibi.* Non propter te. Fati enim immobilis ratio est, sed aut vacat *Tibi.* vt, *Qui mihi accubantes in conuiuio.* Aut certè tuta sunt tibi fata, non tamen propter te. *Cernes urbem.* Alij dicunt Romam vel ipsam Lavinium: multi & Epexegetin faciunt. *Cernes urbem.* Id est promissa Lavinii mœnia. Videtur autem figuratè dictum urbem & mœnia, quia diuersis idem significauit. *Sublimemque feres ad sidera cœli.* Aeneas enim post errores IIII. annorum cum ad Italiam peruenisset, Turnus rex Rutulorum causa Lavinia, Latino Aeneæque bellum indixit, sed primo prælio Latinus est interemptus, secundo vero Aeneas Turnum occidit. Ipse vero vt quidam dicunt cum Mezentium, vt quidam vero Mefapum fugeret, in Nomicum stium cecidit, vt vero Ouidius refert in cœlum raptus est, cuius corpus cum post victos Rutulos Ascanius quæreret & non inueniret, in deorum numerum credidit relatum. *Magnanimum* Magnus & paruus, quoniam mensuræ sunt, ad animum, non nisi vt *per nos*, adhibentur.

E 18 *Hic (tibi fabor enim quando hac te cura remordet:
Longius & voluens fatorum arcana monebo)
Bellum ingens geret Italia: populosque feroces
Contundet, moresque viris, & mœnia ponet
Tertia dum Latio regnantem viderit ætias,
Ternaque transferint Rutulis hyberna subactis.*

F *Hic.* Id est Aeneas. Et est ordo. *Hic bellum ingens geret Italia.* Alii ibi pro post hoc quod dixit accipiunt, vt sit loci aduerbium, pro temporis. *Tibi fabor enim* Hoc loco excusat. quætionem futuram: quasi Veneri dolenti quæ vera sunt dicat. sed aliter loquetur cunctis præsentibus Diis: dicit enim in decimo Abnueram bello Italiam concurrere Teucris. *Quando.* Siquidem, quoniam *Remordet.* Sollicitat. Terentius, *Par pari referto, quod eam remordet.* *Arcana.* Secreta. *Vnde & arca & arx* dicta: quasi res secreta, à qua omnes arceantur. *Italia.* in Italia, & detraxit præpositionem more suo. vt alibi Non Libyæ, non ante Tyro dispectus Hiarbas. Id est in Tyro. nam si aduerbialiter vellet, Tyri diceret. *Populosque feroces Contundet.* Incongruum fuerat in consolatione bella prædicere: ob hoc ergo etiam victoriam pollicetur. *Moresque viris & mœnia ponet.* Hysteroproteron in sensu. ante enim ciuitas post iura conduntur. *Leges autem etiam mores dicit non dubium est.* *Tertia dum Latio.* Dum pro donec, vt dum conderet urbem: id est donec, quidam ideo bis annos ternos memorasse tradunt: vt tres annos solum Aeneam regnaturum significaret, quod cum Latino alios tres annos regnasse dicitur.

*At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Iulus erat, dum res stetit Iliæ regno)
Triginta magnos voluendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumque à sede Lauini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea: donec regina sacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Iliæ prolem.*

At puer Ascanium. Prudenter exitum Ænæ & ostendit, & tacuit dicendo filium postea regnaturum. Cui nunc cognomen Iulo Additur. Secundum Catonis historiam hoc habet fides: Æneam cum patre ad Italiam venisse, & propter inuafos agros contra Latinum Turnumque pugnasse, in quo proelio periit Latinus. Turnum postea ad Mezentium confugisse, eiusque fretum auxilio bella renouasse, quibus Æneam Turnumque pariter rapti sunt. Migrasse postea in Ascanium & Mezentium bella, sed eos singulari certamine dimicasse. Et occiso Mezentio Ascanium Iulum conceptum vocari à prima barbe lanugine, quæ ei tempore victoriæ nascebatur. Sciendum est autem hunc primo Ascanium dictum à Phrygiæ flumine Ascanio. vt, Transque sonantem Ascanium, Deinde illum dictum à rege Ilo; vnde & Ilium. Postea Iulum occiso Mezentio de quibus nominibus hoc loco dicit. *At puer Ascanius cui nunc cognomen Iulo Additur. Iulus erat.* Ab hac autem historia ita discedit Virgilius, vt aliquibus locis ostendat non se per ignorantiam, sed per artem poeticam hoc fecisse, vt illo loco, Quo magis Italia mecum latere reperta. ecce à uisibus natis dixit: ostendit tamen Anchisem ad Italiam peruenisse. Sic autem omnia contra hanc historiam ficta sunt, vt illud ubi dicitur Æneam uidisse Carthaginem, cum constet eam Lxx. annos ante urbem Romam conditam. Inter excidium vero Troiæ & ortum urbis Romæ, anni inueniuntur ccc. lxx. *Cognomen Iulo.* Si proprie loqueretur, agnomen diceret, sed magis ad familiam respexit: quia omnis gens Iulia inde originem ducit. Dicimus autem & nomen mihi est Cicero. vt, *Hecyra est huic nomen fabule.* & Ciceronis, vt Salust. *Cui nomen obliuionis considerant.* & Ciceroni: vt, *cui Romulo cognomen erat,* & Ciceronem: vt, *Ænead. sive meo nomen de nomine fingo.* Melius tamen est datiuo vt *Iulus erat.* Deest qui: debet autem dicere qui Iulus erat. *Iliæ.* Pro Iliensibus, vt Plautus: *Hecyra Iliis pro Iliensis.* *Triginta,* Quod xxx tantum annos regnauit. Vel quod Cato ait, xxx annis explebis eam Albam condidisse. *Magnos orbes.* Tria sunt genera annorum: aut enim lunaris annus est xxx. dierum, aut solstitialis, xii. mensium: aut secundum Tullium magnus, qui tenet xlii. millia quingentos LIV. annos, vt in Hortensio; *Et horum annorum, quos in Fastis habemus, magnus xlii. millia quingentos LIV. ampl. fitur.* Hoc ergo loco *Magnum* dicit comparatione lunaris anni, qui est xxx. dierum, vt alibi, *Interea magnus sol circumuoluitur annus.* Annus autem dictus quasi annus, id est ab innouatione. *Volubilibus* vt supra. *À sede Lauini Transferet.* Verum est: vitas enim nouercale inuidiam, deseruit Lauinium, quod Timore Ascanij Lauinia post Ænæ mortem ad Tyrum paternum pastorem, grauida confugit ad syluas, ibique Syluium peperit, & Albam condidit ab omni porce albæ reperta, vel situ ciuitatis, *Vi.* Modo virtute, nam multa significat *Hic iam.* Præterea. *Tercentum.* Quomodo ccc. annos dicit, cum eam quadringentis constet sub Albanis regibus regnasse? Sed cum præscriptione hoc dicit: tercentis enim usque ad ortum urbis Romæ accipiamus: Ait enim, *Donec regina sacerdos Marte grauis.* Et constat in regno Romuli & Numæ, & Tullij Ostilij, qui euerit Albam, centum annos quibus pariter Roma & Alba regnauerunt, esse consumptos *Totos.* Id est sine fine. *Gente sub Hectorea.* Id est Troiana. sed debuit dicere Æneam. Diximus superius poetas nomina ex vicino usurpare. *Donec regina sacerdos.* Historia hoc habet Amulius & Numitor fratres fuerunt filij Proce. Amulius autem fratrem pepulit regno & filium eius necauit: filiam quoque eius Iliam, Vestem sacerdotem fecit, vt spem sobolis auferret, à qua se puniri posse cogitauerat: Hæc cum peteret a quas ad sacra repentino occursum lupi turbata refugit in speluncam, in qua à Marte cõpressa est, vnde nati sunt Remus & Romulus: quos cum matre Amulius præcipitari iussit in Tyberim, hanc, vt quidam dicunt, Iliam sibi Anienem fecit uxorem: vt alij, inter quos Horatius, Tyberis, vnde ait, *Vxoribus amnis.* Pueri vere expositi ad vicinam ripam delati sunt, ad quos Vagientes lupa de vicinis montibus venit & vbera præstitit, sed cum eos Faustus pastor eius loci animaduertisset, nutriri à fera, & picum parramque circumuolare, suspicatus diuinæ originis sobolem, ad Accam Laurentiam uxorem quæ ante meretrix fuerat detulit, quæ eos aluit. Hi postea auum suum Numitorem occiso Amulio reuocarunt in regna: quibus dum cum alio angustum Albæ videretur regnum, recesserunt, & captatis au-

A tis auguriis urbem condiderunt. Sed Remus prior sex vultures vidit, Rōmus postea XII. quæ res bellum creauit. in quo extinctus est Remus. & à Rōmi nomine Romani appellati. Vt autem pro Rōmo, Romulus dicitur, blandimenti gratia factum est. quod gaudet diminutione. Sed à lupa ideo dicuntur alii propter turpitudinem. nec incongrue: nam meretrices lupas vocamus: vnde & lupanaria. Et constat hoc animal in tutela esse Martis. *Regina*. Regis filia abusiue dicit more poetico. vt alibi: Magnum reginæ sed enim miseratus amorem, id est regis filia Paphiaes. *Marte grauis*. Grauida. vt. Non iniuncta graueis tentabunt pabula foetas.

30 *Inde lupa fuluo nutricis tegmine latus*

B *Romulus excipiet gentem & mamortia condes*

Mœnia, Romanosque suo de nomine dicit.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:

Imperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,

Que mare nunc terrasque metu, cœlumque fatigat,

Consilia in melius referet, mecumque fouebit

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Sic placitum: veniet Iustris labentibus ætas,

C *Cum domus Assaraci Phthiam, claraeque Myœnas*

Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.

Inde. Post, vel deinde vel tunc, aduerbium loci pro temporis. *Fuluo tegmine*. Id est pelle lupæ, qua utebatur more pastorum. sed hoc multi reprehendunt cur nutricis tegmine vsus sit, qui gemina ratione refutantur: vel falsitate fabulæ, vel exemplo Iouis, qui captæ nutricis vitur pelle. *Latus*. Virtute alacer. *Romulus*. Bene Rōmulum solum ait, dissimulans de patricidio. *Excipiet gentem*. Remo scilicet interempto post cuius mortem natam constat pestilentiam. vnde conuulsa oracula dixerunt, placandos esse manes fratris extincti, ob quam rem sella curuli cum sceptro & corona, & cæteris regni insignibus semper iuxta sancientem aliquid Romulum ponebatur, vt pariter imperare videretur. vnde est, Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt. *Romanosque suo de nomine*. Perite: non ait Roman, sed Romanos. Urbis enim illius verum nomen, nemo vel in sacris enuntiat. Denique tribunus plebis quidam, vt ait Varro, hoc nomen ausus enuntiare, *In crucem leuatus est*: quod ne Iginus quidem quum de situ urbis loqueretur, expressit. *Nec metas rerum, nec tempora pono*. Metas, ad terras retulit: Tempora, ad annos. Launio enim & Albæ finem statuit, Romanis æternitatem *Quin*. Quinetiam. Minus enim est. *Etiam*. Nam plenum est quinetiam. vt Quinetiam hyberno moliris iydere classem. *Aspera Iuno*. Tolerabilis hoc Iuppiter dicit. *Mens*, vt supra, id est metuens. *Terras cœlumque fatigat*. Alibi. Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque. *Consilia in melius referet*. Quia bello Punico secundò, Iuno placata, vt ait Ennius, coepit fauere Romanis. *Gentemque togatam*. Bene gentem, quia & sexus omnis & conditio toga utebatur: sed serui nec colobias nec calceos habebant. Togas etiam feminas habuisse, cycladum & recini vsus ostendit. Recinus autem dicitur quod post tergum venitur, quod vulgo Mauorte dicunt. *Sic placitum*. Vel fati, vel mihi, nam imperiale est. *Iustrum*. Quinquenniis. Et bene Olympiadibus computat tempora, quod magis ad Iouem pertinet, quia nondum erant vel Roma vel consules. Iustrum autem dictum, quod post quinquennium vnaquæque ciuitas Iustrabatur. Vnde Romæ ambilustrum quod non licebat, nisi ambos Censores post quinquennium Iustrare ciuitatem. *Ætas*. Iuxta veteres ætas hic pro tempore posita est, alibi pro modo annorum, vt est, vbi iam firmata virum te fecerit ætas, & Ætas Lucinam iustoque pati hymenæos. *Demus Assaraci*. Troiani, id est familia Troiana. Nam Assaracus Capyn genuit, Capys Anchisem: vnde Æneas auctor Romanj generis: ex quibus Mummus qui Achaiam vicit. *Phthiam*. Achillis patriam. *Myœnas*. Agamemnonis patriam, vt Agamemnoniaque Myœnas.

31 *Nascetur pulchra Troianus origine Caesar,*

Imperium Oceano, sanam qui terminet astris:

Iulius à magno demissum nomen Iulo.

Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis honestum

Accipies securus, vocabitur hic quoque votis.

Aspera tunc positis mutescent sacula bellis.

A dicit, Cum cœperit Iulius Cæsar cœlum tenere patris omnibus bellis, iura dabunt Augustus & Agrippa Romulus autem Quirinus ideo dictus, vel quod hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua curis dicitur, vel est cum longiore ferro: unde & securis quasi semicuris, vel a *noig*, qui Græcè rex dicitur, vel propter generis nobilitatem. Mars enim cum sœuit. Gradus dicitur: cui tranquillitas est, Quirinus. Denique in vrbe duo eius templa sunt: vnum Quirini intra urbem, quasi custodis & tranquillitatis; aliud in Appia via extra urbem prope portam, quasi bellatoris vel Gradus. *Dicitur*. Cum aperta sunt, Magna. An tua cuique deus sit, dira Cupido. *Compagibus*. Ambages & compages antiqui tantum dicebant: posteritas admisit, ut dicatur etiam compago: sed non quia varius esse potest nominatiuus, debet etiam declinatio mutari, quemadmodum nec in istis nominibus, arbor arboris, vomer vomeris: nam & vomeris & arboris tantum facit. Ergo compages compagis, quoniam compago vîrpatum est: compaginis autem nemo penitus dicit. *Belli portæ* Iani gemini, quæ bello aperiebantur, pace claudebantur. *Furor impius intus*. Ut superius diximus, propter bella ciuilia, quæ gesta sunt contra Brutum & Cassium ab Augusto in Philippicis: contra Sextum Pompeium in Sicilia. Alij Furor impius intus, non in æde Iani sed in alia. In foro Augusti introeuntibus ad sinistram, fuit bellum pictum & furor sedens super arma æneis vincit eo habitum quo poeta dixit, *Sæua sedens super arma*. Secundum antiquam licentiam. Sciendum tamen hodie *In* & *Sub* tantum communes esse præpositiones. cæterum *Super* & *Subter* iam accusatiuæ sunt, sicut *Clam* & *post*, quæ antea communes fuerunt: nunc in his mutata natura est. *Athenis nodis*. Non centum nodis, sed catenis, quas circumlocutione significauit, quia sunt catenæ nodi plures. Quidam *Æneis* pro ferreis tradunt, ut 7. *Æn.* micat æreus ensis: & 7. *Æn.* Ærea quem obliquum rota transit.

C 32. *Hæc ait, & Maia genitum demittit ab alto*
Ut terra, ut que non pateant Carthaginis arcus
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret, volat ille per æra magnum
Remigio alarum, ac Libya citus astitit oris:
Et iam iussa facit, ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

D *Et Maia genitum* Mercurium. Et est Periphrasis. Cicero in libro de deorum natura, plures esse dicit Mercurios: sed in deorum ratione, fabulæ sequendæ sunt, nam veritas ignoratur. Simul alludit poeta, quia per caduceatores, id est internuntios, pax solet fieri. *Ut terra*. Propter illud quod sequitur. *Hospitio* prohibemur arenæ. *Patiunt*. Propter illud, Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis. *Hospitio*. Ad hospitium. *Ne fati nescia Dido*. Non sui, Nam si sciret exitum suum, multo magis vetaret. sed *Fati* dixit, voluntatis Iouis, ut est, Fatis Iunonis iniquæ. Aut certe fati Troianorum, qui non sponte venerant ad Africam: quod utique ignorabat Dido. Illo enim tempore inuadendarum terrarum causa fuerat nauigatio, ut Salustius meminit: facile tum mutatione sedium: quod etiam excusant Troiani. Non nos aut ferro Libycos populare penates Venimus. Ergo hoc agit ut disceat Dido eos ad Italiam tendere. Quomodo ergo se iungit Aenææ? Sed furoris illud est, non consilij. Nam nec sacerdotibus credidit. Unde est, *Quid vota furentem, Quid delubra iuuant?* *Remigio alarum* Translatio reciproca, ut supra diximus. *Citus*, pro citò aduerbium temporis in nomen deflexum. Cum enim alia signa tardè ad ortus suos recurrant, Mercurius decimo octavo die in ortu suo inuenitur. Pœni *adriaticus* est quasi phœni. *Volente Deo*. Mercurio vel Ioue. *In primis*. Præcipue. *In Teucros*. Pro in Teucris, alibi in Teucros, aduersum Teucros, ut Absumptæ in Teucros vires.

E 33. *At pius Aeneas, per noctem, plurima voluens,*
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare, nouos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesque, ferenas
Quarere constituit, sociisque exactare ferre.
Classem in conuexo nemorum sub rupe cauata
Arboribus clausam circum, atque horrentibus umbris,
Oculis: ipse uno graditur comitatus Achate.

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Per noctem. Decet enim pro cunctis regem esse sollicitum. *Alma.* Lux alma dicta quod alat vniuersa: vnde alma Ceres, quod nos alat. Nam physici dicunt omnia per diem crescere, quomodo igitur Virgilius ait, *Exigua tantum gelidus ros nocte reponet?* sed hoc pro miraculo positum est: & amplius sentit. *Locos.* Et locos & loca dicimus, cum in numero singulari locus tantum dicamus. Simile est & iocus, nam & ioca & iocos, vt Salustius in Iugurth. *Ioca atque seria* tantum dicamus. Simile est & iocus, nam & ioca & iocos, vt Salustius in Iugurth. *Ioca atque seria* cum humillimis exerceat. Et, Cic. *Quam multa ioca solent esse in epistolis.* Et, Tum iuvenes agitare iocos, *Quas vento accesi, oras.* Diximus superius figuram fieri, cum præpositio detracta nomini, verbo copulatur, & plerunque eam suam retinere naturam, plerunque conuertere. Hoc igitur sciendum est, quod cum casum suum retinet, Hystorologia est, vt hoc loco: quum autem mutatur, figura est, vt, *Cumarum adlabitur oris.* Oris enim pro oras posuit. Plerunque etiam superfluas ponunt præpositiones. *Qui teneant.* Iure dubitat, cum omnia cernat inculta. Ordo est. Qui teneant, hominesne ferant. Media per parenthesin dicta sunt. Exacta, Exquisita. *In conuexo nemorum.* Proconomia est ad causam pertinens. Non enim tenebatur ab Afris, vt Ilionesi, & qui cum ipso superuenerant. *Conuexo* autem, curuo: vnde etiam conuexum cælum dicitur. Sane subandimus *Loco,* vt alibi, *Castrorum & campi medio,* id est spatio. Nemorum autem modo sylua: Interest autem inter nemus & syluam & lucum, lucus enim est arborum multitudo cum religione, nemus vero composita multitudo arborum, sylua diffusa & inculta. *Sub rupe cauata,* Periphrasis est speluncæ. *Arboribus atque horrensibus umbris.* Vmbris arborum, quo modo, *Molemque & montes,* aut certe arboribus & umbris speluncæ. *Oculis.* Pro oculuit, id est abscondit & claudit *Camisatus Achaie.* Diximus quæri cur Achates *Aeneæ* sit comes. varia quidem dicuntur, melius tamen hoc fingitur, vt tractum nomen sit à Græca etymologia. *Achaie* enim dicitur sollicitudo, quæ regum semper est comes. *Bina.* Si ad ytrunque referas, bene dixit bina, si ad *Aeneam* tantum, antiquus mos est, vt supra diximus, bina pro duobus posuit: sicut interdum duplices. *Lato ferro.* Id est lati ferri: vt Pulchra prole.

34 *Cui mater media sese tulit obuia sylua,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartana: vel qualis equos Threissa fatigat,
Harpalice, volucremque fuga præuertitur Hebrum.
Namque humeris de more habilem suspenderit arcum
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis:
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluenteis.*

Media sese tulit obuia sylua. Quam Græci *δάλω* vocant, poetæ nominant syluam, id est elementorum congeriem, vnde cuncta procreantur. Et multi volūt *Aeneam* in horoscopo Virginem habuisse. Bene ergo in media sylua virginis habitu ei Venere poeta facit occurrere: quia vt supra diximus, Venere in Virgine constituta, & misericordes procreantur feminae, & viri per mulieres felices sunt futuri, vt probamus in *Aenea.* *Virginis os habitumque gerens.* Vultu & amictu. *Habitus* apud veteres dicebatur, tam corporis, quàm eorū quæ propter corpus sunt: & bene gerens nō habens, quod geri putantur aliena. *Spartana,* Lacænae. Sparta enim ciuitas est Laconia, vbi sunt puellæ venatrices. Redditur autem causa cur virgo sit in syluis, scilicet propter venatum. *Threissa.* Thracia, & est solutio: nam Threissa facit, Sicut Cressa genus Pholoe. Veniunt autem ab eo quod est Cres, Thres. Vt autem Creissa non faciat, illud est, quia Chreissa per scribitur, nec potest recipere solutionem. Threissa autem est diphthongon habet, vnde & resolutur. *Fatigat.* Cursu suo. *Harpalice* quidam à patre Arpalico, qui rex Amymoniorum Thraciæ gentis fuit. Hæc patre pulso occisoque fugit in syluas, & venatibus atrocitatisq; viuendo ita esterata est: eratq; nimis velocitatis est quidam hanc patrem à Getis, vt alij dicunt à Myrmidonib. captum, collecta multitudine asserunt liberasse celerius, quam de feminis credi potest. Vnde & flumina dicitur celeritate transire. *Volucrem Hebrum.* Multum quidem laudis flumini epithero addidit, sed falsum est, nā est quietissimus etiam cum crescit. Est autem in Thracia ante muros Cypsalæ ciuitatis. dictus autem ab Hebro Hemi & Rhodopes filio. *Præuertitur.* Id est transit, dicimus autem & præuertit & præuertitur, noua ratione. Nam passiuam declinationem vtimur in actiuam significationem, vt hoc loco. *Cum ipsi præmissi enim tunc præuertimur.* Cum autem actiuam declinationem est, passiuam habet significationem, vt, ille me præuertit. *Namque humeris de more.* Venantum scilicet. *Habilem.* Aptum sexui. Vnusquisq; enim arcum habet pro viribus suis. *Comas diffundere.* Vt diffunderetur. Græca

A Græca autem figura est. sic alibi, Argenti magnum dat ferre talentum. *Nuda genu.* Nudum genu habens. ut si dicas; bonus animum. & est Græca figura: sed non ea, quam diximus fieri per participium præteriti temporis, & casum accusatiuum, hæc enim per nomen sit, quanuis ad vnam significationem recurrant. *Sinus collecta.* Ut, Oculos suffusa nitentes.

35 *Ac prior. Heus, inquit, iuuenes, monstrare me artem
Vidistis si quam hic errantem forse sororum,
Succinctam pharetra, & maculose regmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.*
B *Sic Venus. At veneris contra sic filius orsus:
Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum.
O quam te memorem virgo: namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat. o dea certe:
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leues quacunque laborem:
Et quo sub celo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc vastis & fluctibus æli:*
C *Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.*

Ac prior. Paulo post sequitur, *Heus, inquit.* Heus aduerbium vocantis est, alias interiectio dolentis est. ut, Heus etiam mentas consumimus, inquit Iulus. *Errantem.* Inuestigantem. *Succincta,* Instructa, vel, ut alij dicunt, in cingulo habentem pharetram. *Maculose lyncis.* Epitheta tribus modis ponitur, aut laudandi, aut demonstrandi, aut vituperandi, hæc maculose demonstrandi est. Lyncus rex Scythiæ fuit, qui missum à Cerere Triptolemum, ut hominibus frumenta monstraret, susceptum hospitio, ut in se inuenti frumenti gloria tanta migraret, interimere cogitavit. ob quã rem irata Ceres, eum conuertit in lyncem feram varij coloris, ut ipse variæ mentis dixerat. Erit autem nominatiuus hæc lynx: *Spumantis,* id est spumosi, participium loco nominis positum. *Cursum clamore prementem.* Insequentem. Plerumque duo diuersa in vnum exitum cadunt, licet contraria significant, ut hoc loco. *Vidistis enim,* etiam ad vocem pertinet, quod etiam ex *Aeneæ* responsione colligitur. *Orsus.* Incepit, alias finit, ut, Sic Iuppiter orsus. Sed illic propriè posuit, & hic vsurpatum est. Præteritum enim est participium. *Audita neque visa* Hinc probatur quia superius hoc interrogauerat Venus *O quam te.* Quæ dea sit dubitat, nam deam esse confidit: o dubitatiua, alias vocatiua. *Nec vox hominem sonat.* Græca figura est. *O dea certe.* Conclusio est syllogismi, qui constat ex propositione, adsumptione, conclusione. nam si nec vox nec vultus mortales sunt, restat ut dea sit. *An Phœbi soror.* Diana: quæ est venatrix. Bene autem suspicatur pro loco & qualitate habitus personæque. *An Nympharum sanguinis.* Id est

E Generis. *Sis felix.* Propitia. *Fœlix enim dicitur & qui habet fœlicitatem, & qui facit esse fœlicem, ut in aduersa Troianis.* *Leues.* Leuem facias, ut, Leuat ipse tridenti. *Quæ ungue.* Seu Diana, seu nympa. *Quo sub celo.* Aut sub qua parte cœli, aut secundum Epicureos, qui plures esse volunt cœlos, ut Cicero in Hortensio, *Tandem.* Hoc loco vacat, ad ornatum autem pertinet: Aut tandem doceas quod vix qq. * contigit: aut tandem pro expletiva particula est. Et sciendum multas particulas ad ornatum pertinere tantummodo, ut pura, enim, dum, genti, locorum, terrarum. *Hominumque, locorumque.* Hypermetrus versus, vnam enim plus habet syllabam, qui quotiens fit, debet sequens versus à vocali incipere ut hoc loco, item, Omnia Mercurio similis vocemque coloremque, Et crines flauos. Nisi fortassis fiat in fine, vocalium collisio, ut est, Nec cura peculi. Hic enim non est necesse ut sequens versus à vocali incipiat. *Hostia dextra.* Hostiæ dicuntur sacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hostem pergunt. *Victimæ vero,* sacrificia quæ post victoriam fiunt. Sed hæc licenter confundit authoritas.

*Tunc Venus. Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte furas vimere colubino,
Punicæ regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
Sed fines Libyci genus intratabile bello.*

Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens, longa est iniuria, longe
Ambages: sed summa sequar ffigia rerum.

Equidem. Nunc, ego quidem significat, alias expletiva particula est. Tali me dignor honore. Id est sacrificio. Et aut vult se probare non numen, sed virginem Tyriam: aut certe quia Paphiae Veneri quae Cypri colitur, ture tantum sacrificatur & floribus. Dignor. Dignam me iudico, vt. Coniugio Anchisae Veneris dignate superbo, id est digne habite. Purpureo. Aur pulchro, aut rosei coloris. Suras vincire cohurno. Cohurni sunt calceamenta etiam venatoria, crura quoque vincientia: quorum cuius vtrique aptus est pedi. Ideo & numero vltus est singularis. Punica regna vider. Hic attentum facit Aeneam. Tyrios. Nil interest vtrum Tyrios an Sidonios dicat, vt dictum est enim nomina de vicino mutuuntur. Et A generis urbem. Quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem Neptuni & Libyæ filius rex Phoenicis fuit, de cuius genere Dido originem duxit. Et sic dictum est vt, Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris, id est ad Cumas quas fecerunt hi qui de Chalcide venerant ciuitate Euboeæ. Sed fines Libyci. Antedictam terram nunc aperte ostendit, dicendo Libycos fines. Amouit autem suspicionem ne putaret se in Tyrum venisse. Intractabile Insuperabile, asperum, seuum. Dido. Dido vero nomine Elissa ante dicta est, sed post interitum a Pœnis Dido appellata, id est virago Punica lingua, quod cum a suis ciuibus cogeretur, cui-dam de Afris regibus nubere, & prioris mariti amore teneretur, forti se animo, & interfecerit, & in pyram iniecerit, quam se ad expiandos prioris mariti manes extruxisse fingebat. Germanum fugiens. Hoc loco quasi stupuit Aeneas, vnde auditoris auiditati preeribit Venus, dicens longam esse iniuriam, id est causam: ab eo quod sequitur, id quod precedit, vt supra, Spem vultu simulat. Longa est iniuria. Longa narratio iniuriæ. Longe ambages. Id est circuitus. Hoc est ambages narrationis. Ffigia. Summa partes edificiorum dicuntur, sed modo Primordia. Quia scit longam esse historiam Carthaginis, vt Salustius, Sed de Carthagine sileat, melius puo: quare parum dicere.

Huius coniux Sicheus erat, ditissimus agri
Phoenicum, & magno misera dilectus amore.
Cui pater intactam dederat, primusque iugara
Omnibus, sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.
Quos inter medius venit furor: ille Sicheum
Impius ante aras atque auri cecus amore
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factumque diu calauit. Et agrum
Multa malus simulans, euana spe lusus amantem.

Huius coniux Sicheus erat. Quotiens poeta aspera inuenit nomina, vel in metro non stantis, aut mutata ea, aut de his aliquid mutilat. Nam Sicheus Siharbas dictus est. Balus Didonis pater Metheus, Carthago à cartha vt lectum est, quod inuenitur in historia Porporum, & in Lilio. Sane Sicheus, si breuis est per naturam, sed hoc loco Et asin fecit, ea licentia quæ est in propriis nominibus, licet enim in quavis proprii nominis parte syllabæ mutare naturam, quod & in appellatiuis euenit si tamen de propriis originem ducant, vt Sicario prætexta sinu: quia venit à Sicano rege Siciliæ. Ditissimus agri. Veteres addebant cuius rei diues. Misera. Datus est, non aduerbiu, Omnibus vel prosperis & secundis auguriis vel pmani. Et secundum Romanos locus est, qui nisi captis faciebant auguriis & præcipue nuptias. Lucanus. Contemnis auspice Bruto. Iuuenalis. Venies cum signatoribus auspex Tyri. Aduerbiu est. Scelere ante alios immanior omnes, quos inter medius venit furor. Iunge totum: nam aliter non procedit, si legreges. Quos inter medius venit furor: tum ipse dicat, Licet simulatas, fuisse tamen amicitias: simul nanque sacrificabant: ac si diceret, Stelerator Atreo & Thyeste, vel Eteocle, & Polynice. Ille Sicheum si, hoc loco secundum naturam posuit. Impius ante aras. Probauit impium, quia ante aras. Securus amorum Germanæ. Aut contemns amorem fororis, vt Securi pelagi atque mei, id est contéptores. Aut certe securus erat de amore germanæ circa maritum nimio, ob quem se post mortem Sichei interimere posse cred: batur, nec. n sequitur, vt occiso Sicheo ipse statim potiretur auri, nisi etiam Dido periret. Amores autem plurali numero ad voluptatem pertinent, vt x. Aen. Securus amorum. Qui iuuenum tibi semper erant. Singulari etiam ad religionem. Agrum. Mœltam, anxiam.

Multa

Multa malus simulans
hic nimirum Pygmalion
cum reuert. L. 1. Dido
38
Inferat
Conuenit
Cruent
Nidant
Tum
Axi
Tof
In sum. Si ab eo
venit somn. id est
re pte sum
hoc est celatum
L. 1. 7. am. etiam
dix. sunt syllabæ, se
quo modo dicuntur
tu. The. 1. 1. Ho
C bus inuenitur. G
dio ostendit, vel
quod ignorat
di: vel seclu. a pe
39
Hi
Con
A
C
Pyg
D
M
M
T
Hic comit. M
erat. Odece. L. 1.
E III. Quos Sidon
rant. Od. am. etiam
flam ostium est. P
vnde est in quatu
debet. perden
git historiam. M
nis frumenta coe
quam cum fugio
frequens reuert
coram. 1. 1. 1.
Mentio. 1. 1. 1.
pau. ostendit. et
propendit. 1. 1.
quam ten. 1. 1.
dant. F. 1. 1. 1.

A *Multa malus simulans vana spe lufis amantem. Atqui legimus, Quis fallere possit amantem? Sed hic nimia Pygmalionis ostenditur malitia, quæ etiam amantem sefellit. Vana spe. Quia dicebat, eum reuerti. Lufis. Decepit.*

38 *Ipsa sed in somnis inhumani venit imago
Coningis, ora modis attollens pallida miris.
Crudeleis aras, straiecta que pectora ferro
Nudauit: cacumque domus scelus omne reuexit.
Tum celere fugam, patriaque excedere suadet:
Auxiliumque via, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.*

In somnis. Si ab eo quod est somnium, Synæresis est: vt peculi pro peculi. Si autem à somno venit, in somnis, id est dum somnos caperet. *Crudeleis aras.* Epitheton hoc de causa est, nam aræ piæ sunt. *Nudauit.* Indicauit, vnde è contra in sexto habemus, Et vulnera dira tegentem, hoc est celantem. Quid enim tegeret vndique truncatus? *Reuexit.* Et hic ostendit, quid sit *Nudauit.* *Tum celere fugam.* Celere abire, vt dicimus cursum celero. *Suadet.* Secundum naturam duæ sunt syllabæ, sed multi trisyllabum putant: quod etiam si inueniatur, solutio dicenda est: quo modo dicimus æna & aena. Hoc autem solum huiusmodi verbum in Latino inuenitur. *Thesauros.* Hoc nomen, non habet, sicut Atlas, Toas, Abas, Pallas: licet in obliquis casibus inueniatur, sicut nec formosus, quia deriuatum est à forma: vt à specie speciosus, ab odio odiosus, velut à genere generosus, vt à scelere scelerosus. *Ignotum argenti pondus & auri.* Aut quod ignorabat Dido, vel ad magnitudinem pertinet, tantum quantum vt nullus nouit. *Recludit* vel seclu* aperit, ostendit.

39 *His commota fugam Dido, sociosque parabat.
Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat, nauis qua forte parata,
Corripuunt, onerantque auro: portantur anari
Pygmalionis opes pelago. Dux scæmina facti.
Deuenero locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemque noua Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent, circumdare tergo.*

His commota. Id est, Supradictis. *Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erat.* Oderant læsi, Metuebant lædendi, hoc est, qui timebant ne læderentur. vnde est illud in *E IIII.* Quos Sidonia vix vrbe reuelli, quia non voluntate, sed aut odio, aut timore conueniant. *Odium crudele tyranni.* Id est crudelis tyranni, & figura est Hypallage, nam in tyrannum, iustum odium est. *Parata.* Deest erant. *Poſtantur anari.* Quas Pygmalion iam suas putabat, vnde est in quarto, *Ultra virum.* Quæ enim auaro maior pœna, quam pecuniam, propter quam deliquerat, perdere? Remoue hoc, & falsum est. *Ultra virum.* Sciendum autem quod clam tangit historiam. Moris enim erat, vt de pecunia publica Phœnicês misso à rege auro de peregrinis frumenta coemerent. Dido autem à Pygmalione ad hunc usum, paratas naues abstulerat, quam cum fugientem à fratre misso sequerentur, aurum illa præcipitauit in mare, qua re visa, sequentes reuerti sunt. *Deuenero locos.* Minus est. *Ad Surgentem.* Erigentem se, vt, *Surgentem* in cornua ceruum. *Noua Carthaginis.* Carthago est lingua Pœnorû noua ciuitas, vt docet Liuius. *Mercatique solum, facti de nomine Byrsam.* Dido Appulla ad Libyam, cum ab Hiarba pelleretur, petiit callide vt emeret tantum terræ, quantum posset corium bouis tenere, cum corium in fila propemodum sectum tereudit, occupauitque stadia xxii. *Byrsam* autem Græce, Latine corium: quam rem leuiter tangit Virgilius, dicendo *Facti de nomine Byrsam.* & non tegere, sed circumdare. *Facti de nomine.* De causæ qualitate. *Tergo.* Pro tergo.

40 *Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille*

Suspirans, imoque trahens à pectore vocem.
O dea, si prima repetens ab origine, Pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet Vesper Olympo.
Nos Troia antiqua (si vestras forte per aures
Troia nomen ist) diuersa per equora vectos,
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.

*Sed vos qui tandem? Vacat hoc loco tandem. Velut ante videtur expletiva coniunctio, vt est, Et quo sub cælo tandem. alij tandem pro tamen accipiunt. Et est naturalis interrogatio, qui estis? vnde? vel quo itur? Sicut ipse in VIII. licet mutato ordine. Quo tenditis inquit? Qui genus? vnde domo? Imoque trahens à pectore vocem. Deest dixit. Quotiens longe respondet. Parenthesis est. quotiens nunquam; Eclipsis est, vt hoc loco. O dea. Perseuerat in opinione sua: ita tamen vt & illius orationi aliquando concedat. Nam paulo post ait, Si vestras forte per aures Troia nomen iit. Aut certe illud est quod superius dixerat, An nympharum sanguinis vna. quæ non omnia sciunt: nam & moriuntur secundum Aristotelem, vt Fauni Panesque. *Ab origine.* A raptu Helenæ. *Pergam.* Perseuerem, hoc est vniuersa dicam. *Annales.* Inter historiam & annales. hoc interest, Historia est eorum temporum quæ vel vidimus vel videre potuimus, dicta domus nō is opes, id est, videre. Annales vero sunt eorum annorum quos ætas nostra non nouit. vnde Lilius ex annalibus & historia constat. Sed confunduntur licenter, vt hoc loco pro historia dixit annales. *Clausus.* More poetico, qui dicunt cælum per noctem claudi, per diem aperiri, vnde est. Porta tonat celi. & Confidunt tectis bipotentibus. *Componet.* Finiet. vt, Oblato gaudens componi fœdere bellum. Et, Non nostrum inter vos tantas componere lites: Alibi pro disponere, Nec componere opes notant: Alibi coniungere, vt Componēs manibusque manus: Alibi pro comparare: vt Sic paruis componere magna solebam. Alibi pro fundare: vt Nunc placida compositus pace quiescit. *Vesper.* Proprie est stella. cum autem vesperi dicimus, aduerbium temporis est. Et sciendum est quod omnia nomina, quæ de Græcis in os exeunt & ad nos transeunt, apud nos aut in vs tantum exeunt: vt Delos Delus: aut in er vt a' y' y' ager: aut in vtrumque, vt Euandros Euandrus Euander. *Troia antiqua.* Nobilis, more suo alibi. Terra antiqua: id est nobilis: nec enim esse poterat noua. Item, Tempia de saxo venerabar instructa vetusto. *Forte per aures.* Hic, aliqua ratione, significat: nam sciebat Deam scire non ignorare. *Forte sua.* Casu suo, qui solet fieri. *Forte* autem nomen est à nominatiuo Fors vt Terentius, *Fors sua* potest ipse alibi: Quoniam fors omnia versat. *Libycis.* Iam sciuit, audiuit enim, Sed fines libyci. *Appulit ora.* Figura supradicta.*

41 *Sumpius Aneas, raptos qui ex hoste penates*
Classe veho mecum, fama super æthera notus.
Italiam quero patriam, & genus ab Ioue summo.
Bis denis Phrygium conscendi nauibus equor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem conuulsa vndis, Euroque super sunt.
Ipse ignotus, egens, Libya desertæ per agro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem.
Passa Venus, meo sic interfata dolore est.

Sumpius Aneas. Non est hoc loco arrogantia, sed indicium. Nam scientibus aliquid de se dicere arrogantia est ignotis, indicium. Aut certe heroum secutus est morem, quibus quam mentiri turpe fuerat, tam vera reticere. Denique Vlysses in Homero ait suam famam vsq; ad cælum venisse: vnde & iste. Fama super æthera notus. *Ex hoste penates.* Oprima elocutio est: plusque significat de pluralitate ad singularitatem transire: vt venor multis canibus, & multo cane, vt Horatius, *Aus trudit hinc acis* & hinc multo cane apros in obstantis plagas. Vario Dros Penates quædam sigilla lignea, vel marinoæ ab Aenea in Italiam dicit esse aduecta, cuius rei Virgilius meminit. *Italiam quero.* Hoc loco distinguendum est: nam si ad hoc iunxeris patriam, nō procedit. Patria enim ciuitas in prouincia esse potest: non tamen vt ipsa prouincia patria sit, licet in Salustio legitur, *Hispaniam sibi antiquam patriam esse:* sed illic ad laudem pertinet, non ad veritatem, ergo Italiam quero Patriam, hoc est Corinthum Tusciæ ciuitatem, vnde Dardanius fuit. alibi de ipsa Italia Aneas, Hic domus, hæc patria est. *Genus ab Ioue summo.* Quia ex Electra &

Ioue.

- A Ioue Dardanus Iafiusque nati sunt. Dardanus autem author est Troiæ. Bene ad tria interrogata respondet, qui esset, vnde venisset, quo renderet. *Phrygium æquor*. Id est Hellepontum. *Conscendi*. Bene conscendi secundum physicôs, qui dicunt terram inferiorem esse aqua, quia omne quod continetur supra illud est quod continet. vnde est, Humilemque videmus Italiam. *Matre dea monstrante viam*. Hoc loco per transitum tangit historiam, quam per legem artis poeticæ aperte non potest ponere. Nam Varro in secundo rerum diuinarum dixit. *Ex quo ac Troia est egressus Æneas, Veneris eam per diem quotidie stellam vidisse, donec ad agrum Laurentium veniret, in quo eam non vidit ulterius: qua re cognouit terras esse fatales.* Vnde Virgilius hoc loco, *Matre dea monstrante viam*. Item, nusquam abero, & tutum patrio te lumine siltam. &, Iamque iugis summæ surgebat lucifer Idæ. Quod autem diximus eum poetica arte prohiberi, ne aperte ponat historiam certum est. Lucanus nanque ideo in numero poetarum esse non meruit, quia videtur historiam composuisse non poema. *Data fata secutus*. Scilicet à Ioue. *Conuulsa*. Aut conuulsa vidis, *Euroque*. Aut ideo quia habes supra, *Laxis laterum compagibus, ignotus*. Deest, *Quasi*. Nam contrarium est quod dixit, *Fama super æthera notus*. Facit autem hoc frequenter Virgilius vt hanc particulam subtrahat: vt, *Medias inter cædes exultat Amazon quasi Amazon*. nam *Völfa* fuit. *Peragro, per* habet accentum. nam *a*, longa est, sed non solida positione. muta enim & liquida quotiens ponuntur, metrum iuuant, non accentum. *Europa atque Asia pulsus*. Aut orbem in tres partes diuise, & absolutum est. aut si Europam tantum & Asiam intelligemus, inuidiose locutus est, vt supra *Venus*, Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis, quasi cum indignatione dicat, per Troiam Asia carco: per Italiam Europa. Denique non passa *Venus*, eius interruptit querelas. *Dolore est*. Aut narrantis Æneæ, aut certe suo dolore. *Æquum enim est malis filii etiam ipsam moueri.*

42 *Quisquis es, haud credo inuisus caelestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris urbem
Perge modo atque hinc te regina ad lumina perfer.
Nanque tibi reduces socios classemque relatum
Nuntio, & in tutum versis Aquilonibus altam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes.*

- D *Aspice bis senos latanteis agmine cyncos,
Ætheria quos lapsa plaga Iouis ales aperto
Turbabat caelo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cætu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppésque tue, pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.*
- E *Perge modo, & qua te ducit via dirige gressum.*

Quisquis es. Pleraque per concessionem sic tradit poeta, vt argumentum faciat: sicut hoc loco. Audierat *Venus*, Sum pius *Aeneas* fama super æthera notus. dicit tamen *Quisquis es*: hoc est etiã si hæc in te non sint: hinc tamen constat te esse foelicem, quod venisti Carthaginem. Item in secundo, *Quisquis es*, amissos hinc iam obliuiscere *Gratios*: hoc est qualibet ratione contra nos bella susceperis. *Haud credo inuisus caelestibus*. Liptotes figura per contrarium significans, id est credo te esse carissimum superis: secundum Pythagoram & Platonem dixit qui dicunt viuos esse superis charos, mortuos verò inferis. Vnde & Virgilius de *Pallante*, Et nil iam caelestibus vllis Debetem. Item contra, Vos ð mihi manes esse boni, quoniam superis auersa voluntas. *Auras vitales carpis*, Quibus viuimus. Nil est enim aliud vita quam reciprocus spiritus: vnde & *Iupiter* quo constant omnia *zōē* vocatur *zōē* *zōē*, id est vita. *Carpis*. Accipis modo. vt. Et placidam carpebant membra quietem. *Tyriam*. Carthaginem à colonis. *Adueneris urbem*. Hystorologia, hoc est ad urbem veneris. *Perge modo*. Tantummodo: hoc est hæc tibi sola sit cura: nam liberatæ sunt naues. *Perfer*. Imperatiuus modus vt, *Per cineres Amarrilli foras*. *Reduces*. Reduces proprie dicuntur, qui pericula euadunt: sicut infra, *Vt reduces illi ludunt*: scilicet post periculum inlatum ab aquila. *Versis Aquilonibus*. Quia, postquam ad Africam iter verterunt, aduersus ante Aquilo cœpit esse propior. *Ni frustra augurium vani docuere parentes*. Hoc ad confirmandum errorem *Æneæ* dixit, ne diuinando dea

esse crederetur. Quod autem dicit *Vani parentes*, aut hypallage est, id est vanum augurium: vt, Dare classibus auitros, & Ibant obscuro sola sub nocte, pro, ipsi soli per obscuram noctem. Aut certe vani parentes, qui res falsas & inanes docent. Et per hoc plerumque decipere ostendit auguria. Multi volunt ad nimium hoc amorem parentum referri, qui teneritudine affecti, etiam superflua liberos docent. *Bis sen. Cic.* Cynos nauibus comparat, aquilam tempestati. In auguriis autem consideranda sunt non solum aues, sed etiam volatus, vt in prepetibus: & cantus, vt in oscinibus: quia nec omnes, nec omnibus dant auguria. vt columbae non nisi regibus dant, quia nunquam singulae volant, sicut rex nunquam solus incedit. Vnde est in sexto, Maternas agnouit aues, per transitum ostendit regis augurium. Item cycni nullis dant, nisi nauis: sicut lectum est in *ipidozoria*, *Cycnus in auguriis nauis grati finis ales*: *Hunc optans semper, quia nunquam mergitur undis. Lactaneis.* Post periculum. *Agmina.* Volatu impetu. Agmen autem apud Virgilium, cuiuslibet rei impetus: vt. Illi agmine certo. Et. Vocat agmina sua fororum. *Aetherea.* Aether altior aere, vicinus caelo: *vt in aethere ardere. Iouis a.* Aquila quae in tutela Iouis est: quia dicitur dimicanti ei contra Gigantes fulmina ministrasse: quod ideo fingitur, quia per naturam nimij est caloris, adeo vt etiam oua quibus superfidit, posse coquere, nisi se admoueat, & alia fabula apud Graecos legitur puerum quendam terra eductum admodum pulchrum membris omnibus fuisse, qui *ars*: sic vocatus: hic cum Iupiter propter patrem Saturnum quibus filios deuorabat in Creta insula, in Idæo antro nutiretur, primo in obsequium Iouis edidit, post verum adoleuisset Iuno permota forma pueri velut pelicatus dolore eum in auem vertit, quae ab ipso *ars*: sic Graece dicitur. *Ales.* Aquila propter aquilum colore qui ater est, quam auem Iupiter sibi inhære præcepit & fulmina gestare: per hanc etiam Ganymedes cum amaretur à Ioue dicitur raptus, quos Iuppiter inter sidera collocavit. *Ordine.* Nonnulli pro serie accipiunt, quamuis quidam querant, quomodo ordine. cum mox, coetu, dicat. *Capere.* Eligere: vt. Ante locum capies oculis. *Despectare.* Id est electas iam intentius despicere. *Sridentibus alu.* Signum augurij est. *Caesiu.* Dicit Plinius Secundus in naturali historia, omnes aues colli longioris, aut recto ordine volare, vt pondus capitis præcedentis cauda sustineat: vnde & prima plerumque deficiens, relicto loco incipit esse postrema: aut in coetu vt se omnes inuicem portent. Hoc autem volatu imitantur literas quaedam: vnde Lucanus. *Et turbata peris dispersis littera pennis. Cantusque dedere.* Alludit ad nauas. *Puppaeque suae pubesque suorum.* Tropus synecdoche: a parte totum significat. vt Terentius *O lepidum caput, id est lepidus homo.* Pubes autem flos inuentutis. *Ostia.* Proprie dicuntur exitus fluuiorum: sed modo abusus est: quia plerumque ostia ipsa pro portu sunt.

43 Dixit: & auertens rosea ceruice resulsit:
*Ambrosiaeque come diuinum vertice odorem
 Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos,
 Et vera incessu patuit dea: ille, ubi matrem
 Agnouit, tali fugientem est voce secutus:
 Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
 Ludis imaginibus: cur dextra iungere dextram
 Non datur: ac veras audire, & reddere voces?
 Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit.*

Auertens se subaudi, hoc est cum auerteretur: vt, Tum proram auertit. *Rosea.* Id est pulchra. *Ambrosiaeque come.* Aut ambrosia unguento deorum oblita, diuinum odorem spirauere: & est hypallage, vt sit diuinæ comæ ambrosia, odore spirauere, aut certe abusiue dixit diuinæ comæ. *Spirauere.* Exhalauere. *Vestis defluxit.* Quia dixit supra, Sinus collecta fluentis. *Incessu.* Hoc verbum apud Virgil. sæpe pro honore ponitur, vt Ait ego quæ diuum incedo regina. & Forma pulcherrima Dido incessit. *Vera.* Bene vera, de qua ante dubitabatur. *Matrem agnouit.* Nunc matrem cognoscit: Nam deam esse superius dixerat. *Fugientem.* Celeriter ascendentem. *Quid toties.* Sæpe: & aut *non* *non* *non* intelligimus sæpe eum esse delusum. aut certe secundum ipsum Virgilium, qui ait in secundo, Cum mihi se non ante oculis tam clare videndam Obtulit. Multi tamen volunt in hoc ipso loco sæpe eum esse deceptum: vt in habitu, in interrogatione, responsioneque, in auguriis. *Tu quoque.* Sicut Iuno, ceterique dei, qui Troianis inimici sunt. *Cur dextra iungere dextram.* Maiorum enim hæc fuerat saluatio: cuius rei *non* *non*, id est causam Varro, Callimachum secutus, exposuit: asserens omnem eorum honorem dexterarum constituisse virtute: ob quam rem hac se venerabantur corporis parte. *Veras audire, & reddere voces.* Ideo quia virginem se dixerat. Sunt multæ reciproca elocutio-

A elocutiones: vt hoc loco, sunt multæ vnius partis vtrinque sufficientes: vt, tenemur amicitii: ridiculum enim est si addas mutuis: cum amicitii vtrumque significet sicut Fronto testatur. Item sunt elocutiones, quarum vna pars plena est: quæ si conuertantur, habent aliquid superfluum: vt in Salustio, *In tugurio mulieris ancilla*. bene addidit ancillæ. At si dicas, in tugurio ancillæ mulieris: erit superfluum mulieris. Ancilla enim & conditionem ostendit, & sexum. Item, *Res erat prætoribus nata solis*. hoc suffecerat. malè ergo addidit: *Ignorabatur à cæteris*. Quod si conuertas, nil esse superfluum inuenitur, *Talibus incusat*. Redarguit. Incusare propriè est superiorem arguere: vt in Terentio pater ad filium, *Quid me incusat Clitiphos?* Accusare vero vel parem vel inferiorem: vt in eodem ad maritum vxor, *Me miseram, quæ nunc quam ob causam accuser nescio*. Et hoc proprietatis est: licet vltus corumpat. Sciendum tamen est Terentium propter solam proprietatem omnibus comicis esse præpositum: quibus est, quantum ad cætera spectat, inferior.

44 *At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multo nebula circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi pascere causas.
Ipsa Paphum sublimis abis, sedesque reuisit
Lata suas: vbi templum illi, centumque Sabæo
Ture calent ara, fertisque recentibus halant.*

C *At Venus*. Ordo est, *At Venus dea. Obscuro aere*. Id est nebula: cuius definitio est. *Circum dea fudit*. Figura est Tmesis: quæ sit, cum lecto sermone aliquid interponimus: vt alibi, *Septem subiecta trioni*. Sed hoc tolerabile in sermone composito: cæterum in simplici, nimis est: quod tamen faciebat antiquitas: vt, *Saxo cere comminuit brum*. *Cernere*. Ex hoc pendent cetera quæ sequuntur. *Moliri*. Hic pro struere & per hoc facere, vt infra *Molirique arcem*. *Aut veniendi pascere causas*. Scilicet ne sæpe narrando crebrum patiatur dolorem. Vnde melius ad Æneam refertur, *Medio sic interfata dolore est. Ipsa Paphum*. Ciuitatem Cypri. Ibi enim adorabatur. *Sublimis*. Diuino incessu. Id est sublimiter, nomen pro aduerbio. *Lata*. Proprium Veneris epitheton. *Sabæo*. Arabico. Arabiæ autem tres sunt, Inferior, Petroses, Eudemoni: in qua sunt populi Sabæi, sed hi montes, inter quos sunt Libanum & Antelibanum, dicuntur: Apud hos igitur Sabæos nascitur thus. Dicti autem Sabæi *non nisi obsequi*, id est venerari, quod deos per ipsorum thura veneramur. *Ture calent ara, fertisque recentibus halant*. Ecce vnde supra dixit, *Haud equidem tali me dignor honore. Fertisque recentibus*. Sertum & ferta, cum nihil adiicitur, dicimus: vt hoc loco: Item alibi expressius, vt, *Serta procul tantum capiti delapsa iacebant*. Si autem fertos dixero, addo *Flores*. Si fertas: addo *coronas*: vt Lucanus, *Accipiunt fertas nerdo florente coronas*. Et hoc in multis nominibus obseruandum est, vt genus ex adiectione formetur: qua detracta, in neutrum cadat necesse est: vt piscinalis locus, piscinalis cella, piscinale, sagmarius mulus, sagmaria mula, sagmarium. Quod autem dicit *Recentibus*, laus est loci, qui semper flore vestitur. Vt omni tempore Veneris flores præsto esse videantur. *Halant* pro olent.

45 *Corripuere viam interea qua semita monstrat:
Iamque ascendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduersasque aspectat desuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam.
Miratur portas, strepitumque, & strata viarum.
Instant ardentes Tyri: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa:
Pars optare locum recto, & concludere sulco.
Iura, magistratusque legunt, sanctumque senatum.
Hic portus alij effodiunt: hinc alij theatri
Fundamenta locant alij, immanesque columnas
Rupibus excidunt scenis decora alta futuris.*

F *Corripuere viam*. Deest, At illi corripuere viam. Officium eundi celeriter arripuerunt. Nec enim corripitur via. *Qui plurimus*. Ex maxima parte vrbi eminens, vel qui plurimus, Id est locus:

vt ipse alio loco, Cui plurima ceruix. Item, Cum se nux plurima, id est amygdala: lōga nanque est. *Aspe. lat.* Rei insensibili dat sensum. Vnde est illud in quarto de Atlante. Item Salustius, *Lycie Pisisidieque agros despectantem. Arces.* Ciuitates, à parte totum *Miratur molem Aeneas.* Hoc ad ipsum refertur. *Magalia quondam,* Ad poetam. Nec enim hoc nouit Aeneas, Magalia vero antiqua chon est. Nam debuit magaria dicere: quia magar, non magal, Pœnorum lingua villam significat. Cato originum primo, *Magalia edificia quasi coortes rotundas dicunt.* alij magalia casas Pœnorum pastorales dicunt. *Strata viarum.* Primi enim Pœni vias lapidibus strauisse dicuntur. *Instant ardentem Tyrii.* Multum festinantes. Vt 4. Aen. *Ardet abire fugis, id est properat.* Alij ardentem ingeniosos dicunt. Nam per contrarium segnem, id est signe igni, carentem ingenio dicimus: vnde & à Græco venit catus, id est ingeniosus, *non nō xōhōdy.* *Ducere muros.* Contruendo in longitudinē ducere, ædificare, *Molirique arcem.* Molibus factis extollere: quod est extruere, huic contrarium est demoliri. *Opsare.* Eligere: vt, Tuus o regina quid optes. Explorare *labere.* Et 3. Aen. Optauitque locum regno. *recto.* Ad rectum, nota figura. *Sulco.* Fossa. Ciuitas enim, non domus, circumdatur sulco: vt alibi, Ausim vel tenui vitem committere sulco. *Iura legunt.* Eligunt, vel loca vbi iura aut magistratus creatur. *Portus effodunt.* Vt portus scilicet faciant. *Alta theatri Fundamenta.* Hinc futura magnitudo cognoscitur. *Columnas decora alta.* Figurata columnas decora alta: diuersis enim significationibus, idem dixit, & ab eo quod est decus corripitur decoris.

46 *Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt foetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt neclare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcens.
Fernet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam mœnia surgunt,
Æneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infer se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris: neque cernitur vlli.*

Qualis apes Ordo est. *Qualis labor æstate noua,* id est incipiente iam verè nouo. Tertiæ declinationis genitiuus pluralis & in *ium* & in *um* exit: sed tunc pro nostro arbitrio cum nominatiuus singularis fuerit *n* & terminatus: vt *amans* & *amantum*, & *amantium* dicimus. Cum autem nominatiuus singularis *er* & *ur* fuerit terminatus, tantum in *um* exit. vt pater patrum, murmur, murmurum. Reliqua verò nomina autoritate firmamus: vt *apis apum*, vel *apium*. *Æstate noua.* Bene noua, quia est æstas & adulta & præceptum secundum Salustium. *Florea.* Florida: vt Floream coronam dominis, nec enim de flore erat facta. *Rura.* Græce *ῥοῦρα* dicuntur. *Aphæresis* ergo sermonem facit Latinum. *Exercet.* Fatigat: vt, Nate Iliacis exercite fatis. Et quibus rebus exercet foetus gentis ...***. Et bene gentis foetus, quia si singula reddes singulis nascuntur, sed omnis ex omnibus, & per hoc melius in Georgicis intelligitur. *Sub sole.* In sole: vt, Nanque sub ingenti lustrat dum singula templo. *Cum gentis factus.* Ad laudem apum hoc pertinet, quod in quarto Georgicorum melius intelligitur. *Educunt,* producant, quod adhuc adolescant, & adulti fiant, non adoleuerint: vt *adultæ.* *Liquentia.* Defæcata, sine sordibus: vt, Nectantum dulcia, quantum & liquida, id est pura: nam dura mella constat esse meliora. *Stipant.* Densant: translatio est à nauibus, in quibus stupa interponitur vasis, quam stupam dicunt. *Distendunt.* Implent: vt, Et densò distendere pingui. *Neclare.* Melle: abusus propter suauitatis similitudinem. *Cellas.* Et hic abusus est, vt fauorum caueras cellas vocaret. Traxit autem à reponendi similitudine: vel à celando, vnde cellam appellauerunt. *Agmine.* Nunc impetu. *Ignauum.* Inutile, non aptum industriae. Nam industrios nauos dicimus. *Fucos.* Secundum Plinium apium multa sunt genera. Propter tamen apes dicuntur de bobus ortæ: fuci, de equis: crabrones, de mulis: vespæ, de asinis. Fucus autem est secundum Aemilium Macrum, maior ape, crabrone minor. *Pecus.* Pecus dicimus omne quod humana lingua & effigie caret, id est à pascendo. Vnde Horatius: *Omne cum Præthens pecus egit. Præsepibus.* Alueariis. Et est translatio: quæ fit quoties, vel deest verborum proprietates, vel vitatur iteratio. *Fernet.* Celebratur: vt contra, *Friget,* cessat dicimus. Terentius, *Nimixum hic homines frigent. Redolent.* Quidam olere res, vel malas vel bonas, redolere tantum bonas.

A bonas tradunt. *Fragrantia*. Quotiens incendium significatur, quod flatu alitur, per *l* dicimus: quotiens odor, qui fracta specie maior est, per *y* dicimus. Sciendum sane nil in hac vacare comparatione. Nam Pœnorum operi, apum labor: custodia litorum, fucorum comparatur expulsio. *O fortunati, quorum iam mœnia surgunt*. Bene fortunati, quia iam faciunt quod ipse desiderat *Fastigia*. Nunc operis summitates, alibi ima significant: vt, Forstian & scrobibus quæ sint fastigia quæras. *Suſcipit*. Miratur: vt è contrario, despicit, contemnit significat. *Mirabile dictu*. Ob hoc quod sequitur: quia mixtus cunctis latebat. *Per medios*. Figura est: nam plenum fuerat, mediis se infert. *Misceſque*. Deest, se. *Neque cernitur ulli*. Id est, neque ab vlllo cernitur, Græca figura vt alibi, *Scribèrè Vario*, id est scriberet te Varius.

B 47 *Lucus in vrbe fuit media, latissimus umbra,
Quo primum iactati vndis, & turbine Pœnis
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per secula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine diuæ.
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Ære trabes: foribus cardo stridebat ahenis,*

C *Lucus*. Vbiunque Virgilius lucum ponit, sequitur etiam consecratio, vt, *Luco* tum forte parentis Pylumni Turnus sacrata valle sedebat. Vnde in sexto. Nulli certa domus: lucis habitamus opacis. Dicuntur enim hec omnia animæ lucos tenere. *Lucus* autem dicitur quod non luceat: non quod sint ibi lumina caussa religionis, vt quidam volunt. *In vrbe fuit media*. Nunc iam in media. *Latissimus umbra*. Aut septimus casus est: aut secundum Probum genitiuus, vt sit latissimus umbra: sicut Salustius, *Fruſum pabulique læuæ æger*. *Quo primum*. Hoc est simul ac venerunt, nec enim secundo ad Africam ventum est. *Effodere loco signum*. Historia hoc habet, quam more suo Virgilius per transitum hæc tangit. Dido fratrem fugiens cum transiret per quandam insulam

D Iunonis, accepit oraculum, & sacerdotem eius secum abstulit: cum ei parua crederet, promisit Carthaginis sedes: quo cum venissent, sacerdos elegit locum faciendæ vrbis, quo effosso, inuentum est caput bouis, quod cum displicuisset (quia bos semper subiugatus) alio loco effosso, caput equi inuentum placuit: quia hoc animal licet subiugetur, bellicosum tamen est, & vincit, & plerunque concordat, vt ipse ostendit plenissime in illo loco, Bello armantur equi, bellum hæc arma minantur: Sed tamen iidem olim curru succedere sicuti Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre: Spes est pacis, ait. Illic ergo Iunoni templa fecerunt. Vnde & bellicosa est Carthago per equi numen, & fertilis per bouis. Ordo autem est: *Lucus* in vrbe media latissimus umbra, quo loco iactati Pœni vndis & turbine effodere caput acris equi, quia regia Iuno signum monstrauerat. *Quæ regia*. Regina. *Monstrarat*. Monstro dederat. *Acris equi*. Epithetum magis aptum equis, vt canibus blandis, qui natura blandi sunt. *Et facilem victu*. Propter bouem: quod licet non dicat, tamen ex historia sumit. *Sidonia*. Licet Sidon ciuitas sit Fenice, tamen hic pro Tyria posuit.

E *Donis opulentum & numine diuæ*. Aut simulacrum quoque aureum fuit, & numen pro simulacro posuit, vt Cicero, *Seſe iam ne deos quidem, ad quos confugerent, habere*. Hic ostendere vult, plenum esse præsentia numinis templum. *Ærea*. *Ærea* ideo, vel quod æs magis in vsu veteres habebant: vel quod religioni magis apta est hæc materies. Denique flamen Dialis æreis cultris tondebatur. Aut certè ærea secula significantur. Nam vt Hesiodus dicit, Tempore quo hæc gesta sunt, æreum seculum fuit. *Foribus* Fores propriè dicuntur quæ foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit. Valuæ autem sunt (vt dicit Varro) quæ reuoluntur & se velant. Ianua autem est primus domus ingressus: dicta quia Ianq consecratum est omne principium, cætera intra ianuam, ostia vocantur generaliter, siue valuæ sint, siue fores: quanuis vsus ista corruperit. *Cardo*. Dicitur est quasi cor ianuæ quo mouetur. *Stridebat ahenis*. Ad sua retulit tempora Virgilius. Cautum enim fuerat, post proditum hostibus à Tarpeia virgine Capitolium, vt ærei cardines fierent quo stridor possit aperta ostia omnibus indicare.

F 48 *Hoc primum in luco noua res oblata, timorem
Lenit, hic primum Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius considererebus.
Nanque sub ingenti lustrat dum singula templo,*

*Reginam opperiens: dum qua fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se, operumque laborem,
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnās,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem:
Atridas, Priamumque, & saeuum ambobus Achillem.*

Hoc primum in loco. Secuta sunt enim & alia quæ detraxere formidinem. *Timorem.* Multi quærent cur post viam matrem quicquam timuerit. Quod tamen alij sic soluent, vt dicant ne tum quidem Æneam Venerem quam viderat, esse credidisse: cuius vt ipse putabat agnitæ nulla verba perceperat. Sed vera solutio hæc est, Venus nil de Afrorum moribus, vnde nunc formidat Æneas: sed de classe liberata dixerat filio. Sciendum tamen est, in Virgilio, interdum validiora esse obiecta purgatis: vel contra, vt hoc loco. *Lenit.* Quartæ coniugationis tempus præteritum perfectum vel in *vi* iunctum exit: vel sublata digammo, in *y* pro nostro arbitrio: vt leniui, leniij, audiui, audij. Sane cum in *vi* exit: penultima longa est: & ipsa accentum retinet; cum vero in *ij*, penultima breuis est, & perdit accentum: quia, vt supra dictum est, Vnius ob noxam: quotiens vocalis vocalem sequitur, detrahit longitudinem præcedenti: sed hoc in metro vbi necessitas cogit. Nam in prosa & naturam suam & accentum retinet. At *leniit*, tertia à fine habet accentum: quia penultima breuis est. Sane plerumque accentum suum retinet sermo corruptus: vt Mercuri, Domiti, Ouidi: terra à fine debuit habere accentum, quia penultima breuis est: sed constat hæc nomina apocopen pertulisse: nam apud maiores erat idem vocatiuus eras & nominatiuus, vt hic Mercurius, ò Mercurius. vnde *cu* licet breuis sit, etiam post apocopen, suum seruat accentum. *Aufus.* Bene aufus: quia inter incerta satis audacter salus speratur. *Afflictus.* De afflictis, nec enim esse septimus casus potest. *Confidere.* Fido & confido datiuum regit: vt. Et fidere nocti. Sane optima figura est, quæ nunquam à principalitate discedit: vt. Atque humiles habitare casas: accusatiuo iunxit: quia habeo domum dicimus, vnde est habitatio frequentatiuum. *Sub templo.* Hoc est in templo: vt supra, Exercet sub sole labor, id est in sole. *Reginam opperiens.* Expectans aut quam intelligebat esse venturam ex artificum festinatione: aut certe videndæ reginæ occasionem requirens. *Quæ fortuna sit urbi.* Felicitas. *Artificumque manus inter se.* Hoc est habebat artificum comparationem. *Ex ordine.* Prout fuerunt, hoc loco ostendit omnem pugnam esse depictam: sed hæc tantum dicit, quæ aut Diomedes gessit, aut Achilles: per quod excusatur Æneas si est à fortibus victus. *Fama totum vulgata per orbem.* Quia Europa intulit, Asia passia est, Africa iam depingit. *Atridas.* Atræi filios, Agamemnonem, & Menelaum: sed vlturpatum est: nam Philhenis filij fuerunt. *Sæuam ambobus Achillem.* Atqui tres dixit: sed Atridas pro vno accipe, quos vnus partis constat fuisse.

46 *Constitit, & lachrymans. Quis iam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudis,
Sunt lachrymæ verum, & mentem mortalia tangunt.
Solue merus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait: atque animum prætura pascit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.*

Plena laboris. Plenus genitiuo melius iungitur: vt Terentius, *Plenus rimarum sum En Priamus.* Laus picturæ est, per quam non imago, sed ipse ostenditur Priamus. *Sunt hic etiam sua præmia.* Et supra diximus, Omnis Ænea sollicitudo de moribus Afrorum erat: quam nunc picturæ contemplatione deponit. *Qui enim depingunt bella, & virtutem diligunt, & miseratione tanguntur.* *Sua.* Id est congrua: vt. *Serueremque iuis altaria donis.* *Laudis.* Virtuti: vt. *Primam merui qui laude coropam.* *Mortalis.* Aduersa: quibus constat subiacere mortales. *Solue merus.* Collectio est. Nam vbi virtus præmia aduersa miserationem mereatur: rite formido deponitur. *Feret.* Pro adferet. *Inani.* Epitheton est picturæ: aut quia caret corporum, quæ imitatur plenitudine: aut quia nullus est vilitatis. *Largoque humectat flumine vultum.* Tapinosis est quod dixit Humectat. *largo* nam flumine, est fluore: id est fluxu ipso.

50 *Nanque videbat vni bellantes Pergama circum,
Hac sugerem Graij, premeret Troiana iuuentus:*

Hæc:

A *Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis.
Agnoscit lachrymans: primo qua prodita somno,
Tydides multa vastabat cade cruentus:
Ardente: squa auertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Troia, Xanthumque bibissent.*

B *Pergama circum.* Abusue. non enim circa Pergama, hoc est arcem: sed circa Ilium bella gerebantur. *Troiana iuuentus.* Diffinitio est Hectoris: vt Catillusque, acerque Coras, Argiua iuuentus. Etre vera sic pene vbique Homerus ponit, vt Hectori tantum vel Achilli totus cedat exercitus. *Hac Phryges.* Bene vbique Virgilius pro negotii qualitate dat Troianis & nomina. nam timidos Phrygas vocat: vt hoc loco. Item O veræ Phrygiæ: neque enim Phryges, Dardanidas generatâs: vt, Dardanidæ magni genus alto à sanguine diuûm. Laomedontidas perfidos: vt, Nondum Laomedontæ sentis periuria gentis. Troas fortes: vt, Troes agunt princeps turmas inducit Aiyas. Hectorei quoque fortes: vt, Nunc nunc insurgite remis Hectorei focii. *Cristatus Achilles.* Secundum Homerum, qui dicit in Achilli cristis, terribile quiddam fuisse. Cristatus autem primitiuum crista genere feminino. *Nec procul hinc Rhesi.* Rhesus rex Thraciæ, Martis & Euterpis Musæ filius: qui cum ad Troiæ venisset auxilia, clausitque iam portis tentoria locauisset in littore, Dolone prodente, qui missus fuerat speculator: à Diomede & Vlyxe est interfectus, qui & ipsi speculatum venerant: abductique sunt equi quibus pendebant fata Troiana, vt si pabulo Troiano vsi essent, vel è Xantho Troiæ fluuio bibissent, Troia perire non posset. *Primo somno.* Prima parte noctis: vt, Libra die somnique pares vbi fecerit horas, & prima nocte qua ante Rhesus in Troia non fuerat. *Tydides.* Id est Diomedes. Et bene Vlysem calat propter Aencam, vt supra diximus: aut quia secundum Homerum occidente Diomede cadauera Vlysses trahebat. *Ardentis.* Et candidos significat, & veloces: vt, Pernicibus ignea plantis, si ignea, velox est, sine dubio & ardens. *Xanthum.* fluuium Troiæ.

D *si Parte alia fugiens amissis Troilus armis
Infelix puer, atque impar congressus Achillis,
Fertur equis: curruque heret resupinus inani,
Lora tenens tamen, huic ceruixque, comaque trahuntur
Per terram, & versa puluis inscribitur hasta.
Interea ad templum non aqua Palladis ibant,
Crimibus Iliades passis, peplumque ferebant,
Suppliciter tristes, & turba pectora palmis.
Dua solo fixos oculos auersa tenebat,*

E *Parte alia fugiens amissis Troilus armis.* Parte alia scilicet templi, & veritas quidem hoc habet: Troili amore Achillem ductum: palumbes Troilum ei quibus ille delectabatur, obiecit: quas cum vellet tenere, captus ab Achille, in eius amplexibus periit. Sed hoc quasi indignum heroo carmine mutauit poeta. *Fugiens.* Fugere volens, accepto iam vulnere. *Infelix.* Multi hoc loco distinguunt: tamen etiam si iungas *Puer*, vnus est sensus. *Aique impar.* Ac si diceret, etiam si puer non esset. *Congressus Achilli.* Congredior tibi, antiqui dicebant: sicut pugno tibi, dimico tibi. Hodie dicimus congredior tecum, dimico tecum. *Fertur.* Trahitur. *Curru.* Curribus saleatis vios esse maiores, & Lilius & Salustius docent. *Resupinus.* Quia hastam trahebat. Sed intelligitur Achillis hasta transisse per pectus & à parte qua ferrum est à tergo trahi. *Inani.* Sine rectore: nam corpus hærebat. *Lora tenens tamen.* Quamquam mortuus. *Versa.* Tracta, vt Plautus, *Inueniant omnia versa,* id est sparsa. Venit autem ab eo quod est vector. *Inscribitur.* Dilaceratur: vt Plautus, *Corpus tuum virgis ulmeis inscribam.* *Hasta.* Hostili scilicet, quam transfixus trahebat. *Interea.* Dum hæc geruntur. Et satis opportune à matribus festinatur ad templum: vt alibi, *Nec non ad templum, summasque ad Palladis arces: Non aqua, Iniqua, infesta,* Liptotes figura est: vt alibi, Et vacuus Clanius non æquus acerris. Cum Diomedes auxilio Mineræ plurimos Troianorum fudisset, Elenus Priami filius vates monuit vt Mineræ numé exoraretur: & cum precibus dea ponerent vestem quam regina speciosissimam habebat, id est peplum, (vnde post Mineræ palla peplum appellata est.) Dea tamen memor iudicii *Pandæ,* Troianis infesta permanit. *Passis.* Participium est ab eo quod est pandor ideo auté non facit

panfus: quia plerunque n, quod in prima verbi positione inuenitur, in præteriti participio non est: de qua re euphonia iudicat. vt ab eo quod est tundur & tursus facit: vt, Tunia pectora pal-
 mis. Et tursus: vt, Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni. Sciendum tamen est, licet alia eu-
 phonix causa varientur vel in generibus, vel in numeris: nactus tamen & passus, n penitus nun-
 quam accipere. *Peplumque ferebant.* Peplum proprie est palla picta fœminea, Mineruz conse-
 crata: vt Plautus, *Nunquam ad ciuitatem venio, nisi cum infertur peplum.* Hodie multi abutun-
 tur hoc nomine. *Suppliciter tristes.* Vt decet rogantes, Et bene addidit *Suppliciter*: quia & per ira-
 cundiam, & per grauitatem, & per religionem, & per dolorem tristes sumus. *Tunse pectora.* Vt
 oculos suffusa. *Auersa.* Irata significat. sic alibi, Talia dicentem iam dudum auersa tueretur. Quo
 modo auersa: nisi iratam intelligas? ne hoc etiam simulacrum poterat se auertere: ergo auersa
 ad animam refertur.

52

*Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros:
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 Ut spolia, ut currus, ut que ipsum corpus amici,
 Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
 Se quoque principibus permistum agnouit Achius,
 Eosque acies, & nigri Memnonis arma.
 Ducit Amazonidum lunaris agmina pelis
 Prothesilea furens, medisque in millibus ardet,
 Aurea subnectens exerta cingula mamma
 Bellatrix, audetique viris concurrere virgo.*

Ter circum Iliacos. Apud authores multa ad sensum, non ad aspectum possunt referri. Ter-
 tio enim tractum intelligere possumus, non in pictura conspicere. vnde est & illud, Mulcere
 alternos & corpora fingere lingua. Tale erat in pictura corpus, vt in eo apparet frequentis
 raptationis iniuria. Sane huius rei ordo est talis, Patroclus cum Iratum Achillen propter Bre-
 seiden sublatam vt aduersum Troianos pugnaret exorare non posset, petit ab eo arma qua Pe-
 leo Vulcanus fecerat, quibus indutus clam Achilles cõpulsus, impetratis per matrem
 à Vulcano armis Hectorem peremit, eiusque corpus ad currum religatum circa muros Ilij traxit,
 quod post placatus auro... pensus Priamo reddidit. *Raptauerat.* Frequentatiua bene vsus est:
 per quam ostendit quod per numerum dixerat. *Exanimum,* Exanimus & exanimis dicimus: si-
 cut vnianimus & vnianimis, inermis & inermis. Ergo pro nostro arbitrio aut secundæ declina-
 tionis erunt, aut terciæ. sed à terciâ, ablatiuum singularem in i mittunt: quia communis sunt
 generis. Exanimis autem, est mortuus, vt hic indicat locus: Exanimatus vero, timens: vt, Exani-
 mata sequens impingeret agmina muris. *Vendebat.* Ingenti arte vtitur verbis. Nam hoc loco
 quia pingi potuit, præsens tempus posuit: superius, quia pingi non potuit, sed referri, perfe-
 cto executus est tempore, dicendo raptauerat, non raptabat: *Tum vero ingentem gemitum.*
 Iam enim superius eum lachrymassè dixerat: hoc ergo addidit visum Hectoris corpus, vt et-
 iam grauitè gerneret. *Ut currus.* Quo tractus est. *Amici.* Plus est quam si Hectoris diceret:
 vt alibi, Paruumque patri tendebat iulum: cum potuerit dicere mihi. *Manus inermes.* Aut
 sine insignibus regis, sceptro, aut supplices: vt, Dextras tendamus inermes. Quod tractum est
 de historia, qui enim victi se dedunt, inermes supplicant. Aut re vera inermes tunc. Contra
 Pyrrhum enim processit armatus. Sane per transitum historiam tetigit: quia constat Priamum
 cum ad supplicandum, tentorium Achillis fuisset ingressus, dormientem Achillem excitauisse:
 vt pro filij corpore rogaret eum, cum eum potuisset occidere: licet hoc Homerus propter A-
 chillis turpitudinem supprimat. *Se quoque principibus permistum agnouit Achius.* Aut la-
 center prodicionem tangit, vt supra dictum est: aut virtutem eius vult ostendere. nimix enim
 fortitudinis est inter hostium tela versari: vt Salustius, *Catilina longe à suis inter hostium cada-
 uera reperitus est.* Cornutus tamen dicit versu isto, Vadimus immisti Danais, hoc esse soluendu-
 dum. *Eos.* E naturaliter longa est: fit tamen breuis interdum quod eam vocalis sequitur: vt, Pri-
 mo surgebat Eoo. *Nigri Memnonis arma.* Quia Tithonus frater Laomedontis raptus ab Aurora
 filium suum Memnonem ex ipsa progenitum Priamo misit in auxilium, qui congressus cum A-
 chille ab eo est interceptus, cuius mortem mater Aurora hodieque matutino rore flere dicitur. *Ni-
 gri* autem dixit, Aethiopsis: vnde prima confurgit Aurora. *Arma.* Vulcania, vt ille indicat versus,
 Te po-

- A** Te potuit lachrymis Tithonia flectere coniux. *Ducit Amazonidum.* Hoc est quod supra dicitur. Videt Iliacas ex ordine pugnas. Homerus enim hæc omnia tacuit, quæ facta sunt post Hectoris mortem. Amazonidum autem derivatio est pro principalitate: sicut. Scriptadas duos bello, pro Scipionibus. Sane Amazones dictæ sunt quasi *ἀμαζονες*, quod simul viuant sine viris: vel quod vnam mammam exultam habent, quasi *ἀσπίς*. Has autem iam non esse constat, utpote extinctas partim ab Hercule partim ab Achille. *Lunatis pelvis.* Scutis brevissimis in modum Lunæ iam mediæ. Lunatis autem primitiuum à feminino genere derivatur. *Penthesilea furens.* Martis & Otreses filia fuit, quam Achilles cum aduersum se pugnantem peremisset post mortem eius adamauit, eamque honorifice sepeliuit. *Ducit autem & ardet ad laudem picturæ* pertinet. Parentem ideo dixit, quia sororem suam in venatione confixit, simulans se cetum ferire. Sed hoc per transitum tangit: nam hic furor bellicus intelligitur, aut furens, quia maiora viribus audebat. *Aurea.* Amphibolon est hoc loco, utrum ipsa aurea, an aurea cingula. Sciendum tamen plerunque amphiboliam metri ratione dissolui: ut, aurea composuit sponda Dido: Aurea enim si ad spondam referas, non stat versus. *Subnectens.* Subnexa habens. *Exerta.* Nudatæ: nudant enim quam adusserint mammam. *Virgo.* Aetatem ostendit & sexum.

53 *Hæc dum Dardanio Ænea miranda videntur,*

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in vno:

Regina ad templum forma pulcherrima Dido

C *Incessit, magna iuuenum stipante caterva.*

Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi

Exercet Diana choros: quam mille secuta

Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram

Fert humero: gradiensque deas supereminet omnes:

Latona tacitum pertentant gaudia pectus.

Talis erat Dido, talem se læta ferebat

Per medios, instans operi, regni que futuris:

- D** *Dum stupet.* Absolutè, aut dum hoc stupet. *Obtutu.* Aspectu. *In vno.* In vnoquoque: hoc est singula mirabatur. *Forma pulcherrima.* ut, Pulchra prole *Incessit.* Hic superuenit. *Stipante caterva.* Ad hoc tantum sequens pertinet comparatio. *Eurotæ ripis.* Fluuij Laconia. *Cynthi.* Cinthus mons Deli, in quo natam Dianam constat. *Exercet Dianæ choros.* Hoc non ad comparisonem pertinet: sed est poetice descriptionis euagatio, quod chori nec personis hic, nec locis congruunt. Sultantium enim & cantantium dicuntur: multi vituperant comparisonem hanc, nescientes exempla vel parabolas vel comparationes adsumptas, non semper vsquequaque congruere, sed interdum omni parte, interdum aliqua conuenire. *Mille.* Finitus numerus pro infinito. nam de nympharum numero varia est opinio. *Oreades* Nymphæ montium Oreades dicuntur: sylvarum, Dryades: quæ cum syluis nascuntur, Amadryades: fontium, Napeæ vel Naiades: maris vero Nereides. *Tacitum* pro tacite: Maior enim est taciturnitatis affectus, ut supra, Hæc secum. Sic Terentius, *Vt mecum tacita gaudeam. Pertentant.* Modo vehementer tentant. *Alibi,* leuiter: ut Blanda vicissim Gaudia pertentant mentem. Sunt enim multa quæ pro locis intelliguntur, ut impotens, & satis & minus, & nihil potens significat. *Instans operi.* Zeugma est ad sequentia pertinens. *Regni que futuris.* Regnaturæ vrbis, nam ipsa iam regnabat.

54 *Tum foribus diua media restudine templi*

Septa armis, solioque alte submixta, re sedis,

Iura dabat, legesque viris, operumque laborem

Partibus equabat, iustis, aut sorte trahebat:

Cum subito Æneæ concursu accedere magno

F *Antea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,*

Teucrorumque alios: ater quos equore turbo

Disfulerat, penitusque alias aduexerat. oras.

Tum foribus diuæ. Instans præcipue foribus: & hoc loco distinguendum est, Magno enim studio & labore templorum fores fiebant, quas quibusdam insignibant historiis: ut, In foribus lætium

Androgeo. Item, in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto. quamvis quidam iungant **A**
Tum foribus diuina media testudine templi: Ut unum intelligas tectum templi, & fores, quod si est,
 sub medio tecto sunt fores. Sed prima melior expositio est, *Testudine*. Camera incurua vel for-
 nicata quæ ideo sic fit, ut simulacro cæli imaginem reddat, quod constat esse conuexum. *Qui-*
nicata tradunt apud veteres omnia templa in modum testudinis facta. Alij hunc ordinem volunt,
 Tum foribus diuæ templi resedit, media scutorum testudine quod septa armis erat. hoc genus
 fabricæ à similitudine testudinis vocatur, quæ fuit virgo quædam parui pendens Iouis præce-
 ptum per Mercurium, quod ille præcepit diis omnibus bestiisque, ut venissent ad nuptias Iuno-
 nis, in animal tale conuersa est: vnde incuruatis ædificiis impositum est. *S. ps. i armis*. Satellitum
 proferet. *Solio*. Solium propriè est æmariu[m] vno ligno factum, in quo vno reges sedebant pro-
 pter tutelam corporis sui: dictum quasi solidum. Modo iam abusiue fellam regalem dicimus. **B**
Alte. Ac si diceret in tribunali. *Subiuxa*. Pro subiuxa: vnde supra dictum est, alii pro innixam acci-
 piunt. *Iura dabit, legesque*. Ius generale est: nam Lex, iuris est species. Non est ergo iteratio: ius
 ad non scripta etiam pertinet: leges, ad ius scriptum. Quod autem dixit iuris, ad Didonis perti-
 net laudem. *Sorte trahibat*. Propriè locutus est, trahuntur enim fortes, hoc est educuntur. *Con-*
cursu accedere in igno. Cam magna Afrorum multitudine, & hoc est quod formidat Aeneas, in-
 certus qua eos mente comitentur. *Dispulerat*. Segregauerat. Et magna est inter di & diu disse-
 rentia, vt supra dictum est. *Penitus*. Longè à regina remotos: quæ res etiam insolentes custodes
 litorum facit.

55 *Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
 Lætitiaque metuque, auidi coniungere dexteras
 Audebant: sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant, & nube cæca specularunt amicti,
 Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
 Quid veniant, cunctis nam lecti nauibus ibant,
 Orantes veniam, & templum clamore petebant.* **C**

Obstupuit. Et ad admirationem, & ad timorem hic pertinet sermo, quo dicenda præcepit.
Lætitiaque metuque. Lætitia, propter socios liberatos: metu, propter concursum. *Ardebant*. Cu-
 piebant: vt Formosum pastor Corydon ardebat Alexin. *Ardeo* autem & accusatiuum regit & a-
 bliatum. *Res incognita*. Id est qua affectione populus conueniret. *Dissimulant*. Dissimulamus
 nota: Simulamus ignota: vt Salustius, *Simulator ac dissimulatur*. *Quæ fortuna*. Vtrum prospera an
 aduersa. *Cunctis nam lecti nauibus ibant*. Bene addidit lecti, ne penitus omnes intelligeremus:
 Nonnulli tamen lectis nauibus legunt. Quod si sit, hypallage est: & illuc sensus recurrit. Et scien-
 dum plerumque, vt hoc loco, addi aliquid generalitati, & fieri specialitatem. vt est si dicas, Om-
 nes scholasticæ laborant: generalitas est. si addas isti sit specialitas: vt Salustius, *Transgressis omnes*
recepit mons Belleia. prudenter addidit transgressos. *Orantes veniam*. Venia quidem pro culpa
 dicitur, sed nunc aut pacem aut beneficium propter incendium nauium: aliqui tamen veniam
 pro impunitate accipiunt, nam mox addit. Prohibe infandos à nauibus ignes. Et propriè ver- **E**
 bum pontificale est. vnde est. Tu modo posce deos veniam. Et paulo post: Pacemque per aras,
 Exquirunt. Dicta autem venia ad eliciendam misericordiam. Meretur enim beneuolentiam
 numinum, qui licet innocens sit, veniam tanquam peccauerit petit. vnde est confessio illa in
 Terentio, *Quid meritis est cruce[m]*.

56 *Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
 Maximus Iliæ placido sic pectore cœpit:
 O regina, nonam cui cedere Iuppiter urbem,
 Iustitiaque dedit genteis frenare superbas:
 Troës te miseri, ventis maria omnia velti,
 Oramus: prohibe infandos à nauibus ignes,
 Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
 Non nos aut ferro Libyco populare penates
 Venimus, aut raptas ad littora verteere prædas,
 Non ea vis animo, nec tanta superbia vltis.* **F**

Maximus Iliæ. Rebus omnibus maximus, id est honore, virtute, facultia. Non enim aliquid
 addit

A addit: & non sine causa ipsum ubique inducit loquentem. ut enim Homerus dicit, *Phoebus pater Ilioi semper Mercurio deo eloquentiae fauente pugnauit*: ut Horatius, *Mercuri sacunde pos Atlantis*. Merito ergo huic dat eloquentiam. *Placido sic pectore cepit*. Bene placido. ne timore confternatus videretur, ad placandum apta definitio est. More suo vno sermone habitum futuræ orationis expressit. *Origina*. Secundum autem rhetoricam id ei dat quod impetrare desiderat. Nam eam per laudem, beneuolam reddidit. *Iustitia*. Bene considerauit sexum. Nec enim virtute dicere poterat. *Frenare*. Contineret: ut contra, Et Numidæ infreni cingunt. *Troes te miseri*. Tacitis occurrit quæstionibus: ne ad populationem venisse videantur, more qui tunc vigeat. *Veni maria omnia velli*. Per maria: & est contra illud cur ad Africam venerint. *Parce pio generi*. Quotiens inuidiosæ sunt præsentis personæ, rhetoricum est ad alias confugere: ut hoc loco confugit ad genus. *Et propius*. Id est vicinius, ut tanquam victi accipiantur: nec tales qualis Paris fuit in Sparta expugnatione, raptuque Helenæ. nam hoc veritas rei habet: non voluntate Helenam secutam, sed raptam expugnata vrbe: vnde & recipi meruit a marito. Tangit autem hoc latenter *Vigilius* illo loco: Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter. Ergo bene non nos, sed res nostras dixit. *Populare*. Antiqui & populo & populor dicebant: vnde est *populare*: & *Populat* que ingentem faris acerum Curculio. Nunc tamen passua tantum vtimur declinatione: *Non ea vis animo*. Argumentum ab impossibili. ut. Quid Troes potuerunt? vis autem est possibilitas.

57 *Est locus, Hesperiam Gray cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atque vberibus glebe:
OEnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit:
Cum subito assurgens fluctu, nimbofusus Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,
Perque undas, superante salo, perque inuisa saxa
Dispulit, huc pauci vestris ad nauimur oris.*

D *Est locus*. Comparatione orbis totius, Italia locus est. Nam provincia, locus non potest dici. Minus autem est, quam ut Verbs antiqua fuit. *Hesperiam*. Hesperia sunt duæ: vna quæ Hispania dicitur, altera quæ est in Italia. quæ hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiam: aut addis vltimam, & significas Hispaniam quæ in occidentis est fine: ut Horatius, *Qui nunc Hesperia sospes ad vltima*. Et hæc est vera Hesperia ab Hespero dicta stella occidentali. Cæterum Italia, *Hesperia* dicitur à fratre Atlantis, qui pulsus à Germano Italiam tenuit: eique nomen pristinae regionis imposuit, ut Hyginus docet. *Antiqua*. Nobilis: nec enim noua esse potest, licet primam terram suam esse dicant Athenienses. *Vberibus glebe*. Vber proprie est fecunditas. Et bene Italiae virtutem, fecunditatemque collaudat: ne Africam petisse videantur. *OEnotri coluere viri*. Deest *Quam*. OEnotria autem dicta est vel à vino optimo, quod in Italia nascitur: vel, ut Varro dicit, *Ab OEnotro rege Sabinorum*. Alij partem Italiae: OEnotriam tradunt ex Arcadia in Italiam venisse, & eam suo cognomine fecisse. *Fama*. Subaudimus est. *Minores*. Maiores & minores quotiens de genere dicimus, numeri sunt tantum pluralis. *Italiam*. Italus rex Siciliae ad eam partem venit, in qua regnavit Turnus: quam à suo nomine appellauit Italiam. Vnde est. *Fines super vsque Sicanos*. Non vsque ad Siciliam (nec enim poterat fieri) sed vsque ad ea loca quæ tenuerunt Sicani, id est Siculi à Sicano Itali fratre. *Cum subito assurgens fluctu, nimbofusus Orion*. OEnopion rex cum filios non haberet, à Ioue, Neptuno & Mercurio & Marte, quos hospitio susceperat, petijt ut sibi filios darent: illi intra corium immolati sibi bouis vrina facta, præceperunt ut completis maternis mensibus solueretur. Quo facto inuentus est puer: cui nomen ab vrina impositum, ut *Orion* diceretur. Quod Dorica lingua commutatum est: ut *ω* diphthongus in *o* verteretur. Quod autem pleumque prima syllaba breuis est hic, cum sit natura longa, Græcæ rationis est. Nam detractio sit *o* literæ, & remanet breuis: quo modo *ὄψια* tunc *οψία*, pro *ὄψια* & *οψία*, pro *οψία*. Et hoc quia aut *ω* est naturaliter longa: aut *ω* diphthongus. Cæterum si sit in proprio nomine dichronos, ut omnes Latinae sunt: propriorum nominum abutemur licentia, ut in artibus lectum est. Hic verò Orion postea venator factus, cum Dianæ vim vellet inferre: ut Horatius dicit, eius sagittis: ut Lucanus, immisso scorpione occisus est, sed deorum miseratione inter sidera relatus, signum famosum tempestatibus fecerunt. Verisimilius autem est à scorpione interemptum: oriente enim vno, alter occidit. Hoc signum ibi est, ubi hyades circa frontem tau-

ri. Sane magnitudine sua multis oritur diebus, & ideo eius etiam apud peritos est incerta tem- A
 pestas. vnde dictum est. *Cum subito*. Si subito fluctu, nome est, si per se subito, aduerbium est. *As-*
surgens, ad excusationem non præuisa tempestatis. Et multi superfluo quarunt cur ortus com-
 memoretur Orionis: cum sit à Iunone immissa tempestas. Sed Ilioneus ista non nouit, quæ à poe-
 ta supra dicta sunt, per mulam, vt diximus cognita. Et constat numina, nisi inuenta occasione,
 nocere non posse. Quod in omni suo opere Virgilius diligenter obseruat. *In vada cæca*. Inco-
 gnita, latentia. *Procacibus austris*. Perseuerantibus. Et procax proprie petax est. Nam procare est
 petere. Vnde & proci petitores dicuntur. Alii procacibus impudentibus tradunt. *Perque vndas*
superante salo. Eleuato mari, & in vndas diuiso, vt solet in tempestate. *Salo* venit ab eo quod est
 salum sali. Nam sale tabentes, ab eo quod est hic sal salis. *Perque inuisa saxa*. Inuis, id est aspera,
 immania. Vnde & paulo post Dido, *Quæ vis immanibus applicat oris?* Non enim suos vituperat: B
 sed naturam litoris culpam. *Dissulit*. Duperfit. *Ad nauimus ori*. Ad nauimus, Ad nauimus, per
 syncopen. Elegit verbum aptum naufragio ad eliciendam misericordiam: quamuis & de nauibus
 natat lectum sit: vt Natat vncta carina.

58

*Quod genus hoc hominum: quæve hunc tam barbara morem
 Permittit patria: hospitio prohibemur arena.
 Bella cient, primaque vetant consistere terra.
 Si genus humanum & mortalia tenuis arma,
 At sperate deos memores sandi, atque nefandi.
 Rex erat Æneas nobis, quo iustior alter
 Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis:
 Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
 Ætheria, nec adhuc crudelibus occubat umbris,
 Non metus: officio nec te certasse priorem
 Pœniteat. sunt & Siculis regionibus vrbes,
 Armaque, Troianoque à sanguine clarus Aestes.*

Quod genus hoc hominum? Rhetoricè vituperaturus mores, non ad Didonem loquitur, sed ad D
 tertiam se confert personam. *Hospitio prohibemur arena*. Vt alibi: Littusque rogamus. Occu-
 pantis est enim possessio litoris. vnde ostenduntur crudeles, qui etiam à communibus prohibe-
 beant. *Cient*. Inuocant, *Prima terra*. Littore, vt alibi: Tuque ò cui prima frementem Fudit
 equum magna tellus percussa tridentis. *Mortalia arma*. Mortalem possibilitatem. Sane per ar-
 ma etiam consilia significantur: vt, *Quære conscius arma*. Alii pro humanitate accipiunt. Sed
 terret hoc loco lateater propter Siciliam. Nam & paulo post ait, Sunt & Siculis regionibus vt-
 terret, cum vnâ habeant, in qua Aestes regnat: sed ad terrorem vrbes dixit. *At sperate deos*. A-
 busiue timete: vt alibi, Hunc ego si potui tantum sperare dolorem. Cum speremus bona, ti-
 meamus aduersa. *Memores sandi atque nefandi*. Id est iustitiæ & iniustitiæ. Et bene memores:
 quia etiam si non statim puniant criminata, sunt tamen memores. vt Horatius, *Raro anteceden-* E
tem scelestum deseruit pede pœna claudo. *Quo iustior alter Nec pietate fuit*. Multum interest inter iusti-
 tiam & pietatem. Nam pietas pars iustitiæ est: sicut severitas. Nunc ergo hoc dicit qua parte
 sit iustus, id est pietate. Et bene duo laudat in Ænea: pietatem, quam à Didone impetrare
 contendit: & virtutem qua vult timeri. *Bello maior & armis*. Hoc est scientia rei militaris.
 Non est iteratio: nam bellum & consilium habet: Arma, tantum in actu ipso sunt. *Si vesi-*
tur aura. Vescor verbum inchoatiuum est. Sane hic vescitur pro fruitur posuit: nam non
 comedit auram sed viuunt ea, Vescor illa re: vt alibi, Vescitur Æneas simul & Troiana iu-
 uentus Perpetui tergo bouis & lustralibus extis. Nec nos decipiat quod dicit Plinius, vt elo-
 cutiones ex similibus formemus. Nam ecce, comedo illam rem dicimus: nec tamen
 vescor illam rem. Et ipse dicit, non vsquequaque hoc esse faciendum. *Ætheria aura*, F
est. Cuius autem rei, ex sequentibus probat. Nam vult eam non timere: ne inaniter præstet.
 Alii non metus officio legunt, & hunc sensum dicunt, non metuo pro officio nostro, id est,
 non timeo ne non sit vnde satisfaciam officio, ac parem gratiam reddam. *Officio nec te cer-*
tasse priorem Pœniteat. Nec tibi parum videatur prima beneficia præstitisse: quum possis ma-
 iora recipere. Nam *pœnitentia*, parum videatur est: vt Terentius in Heautontimorumeno. *At*
enim quam hic operis fiat pœnitentia. Hoc est parum videtur. *Troianoque à sanguine clarus Aestes*,
 De Aeste autem fabula talis est: Cum Laomedon promissam muros mercedem Neptuno &
 Apollini

A. Apollini denegasset: Neptunus iratus, Troiæ immisit cetos qui eam vastaret. Vnde Apollo consultus, cum & ipse irasceretur, contraria respondit dicens, Obiiciendas puellas nobiles beluæ. Quod cum sæpe fieret, timens quidam Hippotes filiam suam Egestam, cum Laomedontis regis Hesiõna iam esset orta seditione religata: impositam naui misit quo fors tulisset. Et hæc ad Siciliam delata à Crimiso fluuio, quem Crimilum Virgilius poetica licentia vocat, conuersa in vrsu, vt alij in canem, compressa edidit Egestum, quem Virgilius Acestem vocat, qui ex matris nomine ciuitatem Troianis condidit: quæ ante Egesta: post Segesta dicta est.

- 59 *Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et syluis aptare trabes, & stringere remos.
Si datur Italiam, sociis & rege recepto,
Tendere, vt Italiam leti Latiumque petamus,
Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrum,
Pontus habet Libya, nec spes iam restat Iuli:
At freta Sicania saltem, sedesque paratas,
Vnde huc aduecti, regemque petamus Acestem.
Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant,
Dardanide.*
- C. *Quassatam ventis. Iusta petitio. Subducere. In terram ducere, hoc est subductam curare. Deducere autem in mari ducere: vt Deducunt naues socij. Aptare. Aptas eligere, vel aptare adiungere, vel figere. Stringere remos. Aut defrondare: vt agricolæ stringunt frondes: aut Fractos stringere remos, id est religare. Sociis & rege recepto. Syllepsis est per numeros: vt Hic illius arma, Hic currus fuit. Sin absumpta salus. Hoc est si perit Æneas, qui vel Troianorum salus est. Nec spes iam restat Iuli. Bene de Aicanio spem dicit propter ætatem. Sedesque paratas. Propter Accetis cognationem. Regem. Aut qui nunc rex est: aut qui etiam noster futurus est. Talibus Ilioneus. Aut subaudi loquebatur: aut ex posterioribus fremebant intelligis. Ore fremebant. Hoc est contentiebant. & bene ore, quia & armis possumus fremere.*
- D. 60 *Tum breuiter Dido, vultum demissa profatur:
Soluite corde metum Teucri: secludite curas.
Res dura, & regni nouitas me, talia cogunt,
Moliri, & late fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Troia nesciat urbem?
Virtutesque, virosque, & tanti incendia belli:
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
Nectam auersus equos Tyria sol iungit ab vrbe.*
- E. *Tum breuiter Dido. Atqui non breuiter loquitur: sed breue & longum, paruum & magnum, perfectum nihil habent: sed per comparisonem intelliguntur: vt supra de prouincia. Est locus, orbis (vt diximus) comparatione. Item hoc loco breuiter, id est minus quam Ilioneus. Et notandum regum esse breuiloquium, vt multis in Virgilij locis probatur: & feminarum verecundiam. Vnde vtrumque dedit Didoni. Vultum demissa. Nota figura est, vt Oculos suffusa nitentes. Soluete corde metum Teucri. Sicut supra Iouis oratio, partim obiecta purgat: partim petita promittit. Sciendum sane, quia cum petuntur vel promittuntur aliqua, à validissimis inchoandum est: vt hoc loco. Et est genus argumenti à necessario. Secludite curas. Iteratio est ad augmentum benevolentia. Secludite. Pro excludite: quod fit aut propter hiatus, aut propter suauitatem: vt, Ab filice in nuda connixa reliquit. pro, enixa. Res dura. Ac si diceret, est quiddam. & duo formidabat: vicinos barbaros, & fratris aduentum. quæ propter nouitatem personarum, generaliter dicens reliquit. Et regni non ius. Quæ semper habet timorem. Moliri. Bene non facere, sed moliri: vt terroris sit, non crudelitatis. Quis genus Æneadum. Satis propere dixit Æneas: quanquam ab Ilioneo audierit, Rex erat Æneas nobis. Nec hæc in opere inemendato miranda sunt. Quis Troia nesciat urbem? Aut Ilium dicit, quod in Troia: aut Troiæ urbem, vt urbem Patui, urbem Buthroti. Incendia belli. Id est vim. Semper enim diluio & incendio comparatur bellum: vt, In segetem veluti eum flamma furentibus austris incidit: aut rapidus mons-*

tano flumine Torrens. *Non obrusa adeo.* Multum vel valde, vt in Terentio, *Adolefcentem adeo* **A**
mobilis. aut non adeo, id est non in tantum vt tu dicis. *Obrusa vero stulta.* Nec tam auersus
equos Tyria sol iungit ab vrbe. Hoc est non in alio orbe habitamus. Sed fabula hoc habet. Atreum
 & Thyestem germanos, cum in disensione sibi nocere non possent: in simulatam gratiam re-
 diisse: qua occasione Thyestes cum fratris vxore concubuit, ob quam causam Atreus fratris fi-
 lium adposuit epulandum: quæ Sol ne videndo pollueretur radios suos ab ea ciuitate detorfir.
 Sed veritatis hoc est: Atreum apud Mycenæ primum solis eclipfism inuenisse, cui inuidens fra-
 ter, ab vrbe discessit tempore quo eius probata sunt dicta.

61 *Seu vos Hesperiam magnam, Saturniæque arua,* **B**
Sine Erycis fines, regemque optatis Acesten:
Auxilio tutos dimittam, opibusque iuuabo.
Vultis & his mecum pariter considerare regnis?
Vrbem quam statuo, vestra est: subducite naueis:
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Afforet Aeneas, equidem per littora certos
Dimittam, & Libya lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis, aut vrbibus errat. **C**

Seu vos Hesperiam magnam. *uicini enim* *uicinas* appellata est: quia à Tarento vsque ad Cumas
 omnes ciuitates Græci condiderunt. *Sine Erycis fines.* Eryx Veneris & Butæ filius, vt quidam
 Nepruni fuit: qui præpotens viribus aduenas cestibus prouocabat, victorque perimebat; hic ab
 Hercule occisus est, monti ex sepultura sua nomen imposuit. In quo matris fecerat templum:
 quod Aeneas aseribit poeta dicens, Tum vicina astris Erycino in vertice sedes Fundatur Veneri.
 In hoc autem monte dicitur etiam Anchises sepultus: sicut secundum Catonem ad Italiam veni-
 nerit. Ergo Erycis fines id est Siciliam. *Vrbem quam statuo vestra est.* Multi Antiptosin volunt
 accusatiuum singularem iunctum pronomini, vt sit vrbs quam statuo, quæ si sic intelligamus,
Quam nihilominus sequitur: & si simpliciter sit per casus mutationem. Debit enim dicere, vrbs que **D**
 statuitur vestra est. Melius ergo est vultis bis intelligere vt sit, vultis regnis considerare vultis Vr-
 bem quam statuo? vestra est. vt est, Eruct ille Argos Agamemnoniæque Mycenæ, Ipsumque Aea-
 cidem: subaudis ille. Alter enim Pyrrhum vicit: alter Mycenæ. Item, Non ignara mali miseris
 succurrere disco. *Agetur* Regetur. *Noto compulsus eodem.* Aut quouis vento: aut re vera Noto, qui
 de Syrtibus Carthaginem ducit. Supra enim Ilioneus, In vada cæca tulit penitusque procacibus
 austris. *Eodem* ò naturaliter longa est: sed si corripatur, metri est, vt Steteruntque comæ. *Afforet.*
 Adueniat, temporis est futuri. *Equidem.* In Virgilio, ego quidem vbi que significat, sed in aliis &
 pro quidem tantum ponitur: vt Tullius, Ego quidem cæteras tempestates. Item Persius. *Non equi-*
dem hoc dubites amborum fœdere certo Consensire dies. Certos. Veloces: qui cito inueniant aut
 fideles. Vtrunque enim hoc loco significat. Contrario incertos pro tardis: Salustius, *Et onere* **E**
turri in incertis nauibus. Aliquando & firmos: vt, Idem, *Apud littora certos locauerat.* Et aliquan-
 do deliberati iudicij, vt Certus iter. *Libya lustrare.* *est* *est* *est*. Nam Dido Libya regna non re-
 tinet, sed vt ostendat voluntatem se misisse ait. *Eiectus.* Naufragus: vt Eiectum littore egentem.

26 *His animum arrecti dictis, & fortis Achates,*
Et pater Aeneas, iam dudum erumpere nubem
Ardebant, prior Aeneam compellat Achates.
Nate dea, qua nunc animo sententia surgit?
Omnia iuta vides, classem, sociosque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cætera matris. **F**

Animum arrecti. Nota figura est. *Iam dudum.* Et cito, vel quamprimum significat, vt Iam dudum
 sumite pœnas. & olim: vt hoc loco. *Surgit.* Oritur. Est translatio corporis ad animum: vt alibi,
 Stet conferre manu Aeneæ. *Omnia classem so. re.* Syllepsis per numeros. *Vnus abest.* O-
 rontem significat. *Quem vidimus ipsi Submersum.* Quod ante doloris fuerat: vt ipfius ant
 oculos: nunc consolationis est, cum cernit omnes incolumes. *Dictis respondent, cætera matris*
 Modo.

A Modo consentiunt: quia dixerat supra, Nanque tibi reduces socios. Alibi respondet, respicit: vt Respondet Gnōsia tellus.

63 *Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nube, & in æthera purgat apertum.
Restitit Æneas, claraque in luce resulsit:
Os, humerosque Deo similis: nanque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuenta
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
Argentum Parisue lapis circumdatur auro.*

Scindit se nubes. Nubes tantum dicimus, non nubs: licet dicamus trabs trabes: stirps & stirpes, prex & precis. Sed de his tamen quæ legimus sunt ponenda. Non enim sunt artis ista, sed viurpationis: qua metri causa vtuntur poetæ, vt vel minuant, vel augeant nominatiuum. Inde est & supellex supellectilis. *Restitit Æneas.* Abscedente scilicet nube. *Claraque in luce resulsit.* Laus est nimis pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogauit. *Os humerosque deo similis.* Similes humeros habens deo. Et est Græca figura: vt diximus supra. *Ipsa.* Aut quod sequitur, Nato genitrix. aut certe ipsa, id est pulchritudinis dea. *Decoram Cæsariem.* A cædendo dicta cæsaries. Ergo tantum yrorum est. Quod autem dicit decoram, vult etiam in Ænea naturalem fuisse pulchritudinem: ne si totum tribuat Veneri, nihil Æneæ sit reliquum, vel contra, nihil relinquatur matris favori: quod sequens melius indicat comparatio. vt Horatius, *Fortes creantur fortibus.* Magna arte nec eruditioni aliquid, nec natalibus derogat. *Iuuenta.* Iuuentus est multitudo iuuenum. Iuventas dea ipsa: sicut Libertas. Iuuenta vero, ætas. sed hæc à poetis confunduntur plerumque. *Purpureum.* Pulchrum, vt Horatius, *Purpureis ales coloribus.* *Lætos honores.* Non terribiles, vt esse in viris fortibus solent. *Manus.* Vel artificis: vel ars ipsa. *Ebori decus.* Ebur à barro dictum, id est elephantino. vt Horatius, *Quid tibi vis mulier nigris dignissima hærui?* Sane naturam huius nominis nec deriuatio, nec obliqui casus referuant. Et eboris enim & eburneus facit, non eburis: sicut murmuris. *Parisue lapis.* Lapis Lydius nomine qui apud Parium nascitur & candidissimus est, vt in seq. *Qualis gemma micat, fuluum que diuidit aurum.*

64 *Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem queritis, adsum
Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Troia miserata labores,
Quæ nos reliquias Danaism, terraque marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opus est nostræ, Dido, nec quicquid ubique est
Genis Dardania, magnam que sparsa per orbem.*

Tum sic. Quid est sic? Et sui gratia præpotens, & matris auxilio. *Coram.* Nonnulli ad personam, vt coram viro: Palam ad omnes refertur volunt, vt, palam omnibus. Varro, *Coram de præsentibus nobis: palam de absentibus dicit.* Sane coram, quidam aduerbium putant, quia non sublequitur casus: quidam prepositionem loquentis, non casibus seruientem. *Quem queritis, adsum.* Hoc loco distinguendū. Nam si vnum esset, Adest diceret, nō; Adsum. *O sola.* Propter Polymnestoris factum: qui fide violata defecit ad Græcos *Ereptus.* Liberatus. *Miserata.* Et miseror & misereor vnum significant: sed miseror accusatiuum regit, vt hoc loco. Item; Nec miseratus amantem est. *Misereor genitiuum.* Vnde est, Miserere animi non digna ferentis. *Quæ nos reliquias Danaism.* Pro Danaorum. Si Troianos significat, simpliciter intelligit: si ad se refert: quod Achillem euasit favore Neptuni. *Terraque marisque.* Terræ propter Cretensem pestilentiam. Maris propter Orontis interitum. *Omnibus exhaustos.* Sic Veteres dicebant clade hausi, id est perituli. *Omnium egenos.* Eget honestius genitiuum iungitur quam ablatiuo, cui iungit. Cicero, vt, *Eget illi senatus.* Item contra Virgilius, *Quorum indiger vsus.* *Urbe, domo socias.* Hoc est publico & privato dignaris hospitio. *Non opus est nostræ Dido.* *Opis,* id est possibilitatis. Et secundum

Atteium alias Philologum, Opes numero tantum plurali, diuitias significam. vt, Troianas vt opes. Numero vero tantum singulari, auxilium. Terentius, *Iuno Lucina fer opem: serua me obsecro.* Ab utroque possibilitatem. *Nec quicquid ubique est.* Meminit historiae. multi enim post excidium Troiae, orbis diuersa tenuerunt: vt Helenus Epirum: Antenor Venetiam: alij Sardiniam secundum Salustium: alij vicina Syrtibus loca, secundum Lucanum: *Portusque quictos, Ostendis Libya Phrygio placuisse magistro.*

65 *Dij tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Vsqum iustitia est, & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Secula: qui tanti talem genere parentes?
In freta dum stuuji current, dum montibus umbra
Lustrabunt conuexa, polus dum sydera pascet:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt:
Quæ me cunque vocant terra. Sic satus amicum
Ilionea petit dextra, lænaque Serestum:
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.*

Si qua pios respectant numina. Si quidem. Vt Horatius, *Si tamen impia non tangenda rates transiliunt vada.* Nec enim congruit optare dubitantem. Aut certe ad se retulit: qui cum pius esset, tot laborabat incommodis. *Si quid Vsqum iustitie est.* Si valet apud homines iustitia, *Et mens sibi conscia recti.* Secundum Stoicos qui dicunt ipsam virtutem esse pro præmio: etiam si nulla sint præmia. *Ferant.* Adferant. *Quæ te tam læta tulerunt Secula?* Alibi, *Nati melioribus annis.* Felicitas enim temporum ex nascentium meritis comprobatur. *Qui tanti salom genere parentes?* Secundum artem rhetoricam parentes quos ignorat, laudat ex liberis. Simul sciendum omnia hoc loco laudis præcepta seruata. Nam & à parentibus laudat: vt, *Qui tanti talem genere parentes.* Et ab ipsa: vt, *Urbe domo socias.* Et à futuro: vt, *Nomenque tuum laudesque manebunt.* *In freta.* Abusue modo maria. Nam proprie fretum, mare naturaliter mobile: ab yndarum feruore dictum. *Dum montibus umbrae Lustrabunt conuexa.* Alij hoc loco distinguunt: & dicunt, quandiu inclinata in montibus latera umbrae pro Solis flexu circumibunt, vt Lustrat Auentini montem. Aut lustrabunt, inumbrabunt. Vnde lustra & ferarum cubilia, & lupanaria per contrarium dicimus: quia parum illustrantur. Alij autem conuexa sydera, volunt, id est pendentia: vt, Et cæli conuexa per auras, id est suspensa. Planetasque intelligunt: quia non sunt fixi, sed in aere feruntur. *Pascet.* Translatiue dicitur, physici autem pasci aquis marinis sydera dicunt: id est ignes cælestes: secundum quos ait Lucanus, *Atque vnda plusquam quod disgregat aer.* *Quæ me cunque vocant terra.* Id est ubique terrarum habitauero. Est autem Tmesis, *Quæcunque.* Ilionea. Penultimam natura breuem licentia qua in nominibus propriis omnis syllabæ postremæ communes produxit.

66. *Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido.
Casu deinde viri tanto, & sic ore locuta est:
Quis te nate, dea per tanta pericula casus
Insequitur? Quæ vis immanibus applicat oris?
Tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchise
Alma Venus Phrygi genuit Simoentis ad undam:
Atque equidem Tenorum memini Sidona venire,
Finibus expulsam patriis, noua regna petentem
Auxilio Beli, genitorum Belus opimam
Vastabat Cyprium, & victor diuisione tenebat.*

Obstupuit. Animo perculsa est: quod iam futuri amoris est signum. *Primo aspectu.* Id est pulchritudine. *Sidonia,* A Tiria pro ciuitate. *Casu deinde.* Id est miseratione. *Et sic ore locuta est.* Pleonasmus. Vt, Vocemque his auribus hausi. *Quis te nate dea.* Quis, qualis, Admirantis enim est, non interrogantis. vt *Quis globus ò ciues?* Non enim interrogat ille qui nuntiat, Hoc autem Dido, vt post indicat, ex Teucri narratione cognouit. *Quæ vis.* Qualis. *Immanibus oris.* Vt

- A** *Orn.* Vt Salustius, *Mare senum, id est importuosum.* *Adpicat.* Secundum præsentem usum, per d prima syllaba: secundum antiquam autem orthographiam, quæ præpositionum literam non sonam in vicinam mutabat, per p: secundum vero Euphoniã, per a tantum. Præpositio enim cum ad compositionem transierit: aut vim suam retinet, vt Indico: aut mutat vltimã literã, vt Suffoio: aut perdit, vt Coemo. *Dardanio Anchise.* Et hoc admiratiuum non interrogatiuum. Bene Anchise addit. Nam cum multis concubuit Venus, fabula autem hoc narrat, pastorem fuisse Anchisen: & cum eo amato Venerem concubuisse. Vnde Aeneas circa Simoin fluuium natus est. Deã enim vel Nymphã enituntur circa fluuios vel nemora: quod cum iactaret Anchises, afflatus est fulmine, oculoque priuatus est. *Teucrum Sidona venire.* Quidam memini venire, pro meminisse accipiunt. Historia tamen hoc habet. Herculem cum Colchos iret, perdito Hyla, qui aquatum profectus à Nymphis adamatùs raptus est, vt veritas habet lapsus in fontem altissimum necatus, & post peragratam Mysiam nauibus Troiam venit. A cuius portu cum eum Laomedon arceret occisus est: & eius filia Hesiõna belli iure sublata, comiti Telamoni tradita est: qui primus ascenderat murum, vnde Teucer natus est. Nam Aiacem ex alia constat esse præcreatum. Tunc Hercules Priamum quoque redemptum à vicinis hostibus in paterno regno locauit. Vnde & Priamus dictus est. *Teucer enim, Teucerum quæ de liberata dicunt Hesiõna,* constat esse fabulosa. Sed Teucer cum Troia euersa sine fratre esset reuersus, qui se furore propter perdita Achillis arma interemerat, vel, vt alij, quia non defenderat Aiacis fratris interitum, vel quia ossa fratris non retulisset, vel eius fratris filium Turisacem * ad auum Telamona de Troia secum non reduxerit, quia ille alia naui vectus felicius nauigauerat, Salamina pulsus à patre Sidoniam venit: ex quo Dido cuncta cognouit. Ajax autem Achillis patruelis frater fuerat: quoniam Telamon & Peleus fratres fuerunt Aeaci filij. *Opimam.* Pro opulentam nonnulli accipiunt. *Vastabas Cyprum.* Quam subactam concessit Teucro: rex responso Apollinis, Teucerque ibi Salaminam ciuitatem ex nomine patriæ condidit; licet alij dicant ab ipso Teucro esse superatos, vnde etiam Teucro auxilium à Belo ad occupationem Insulæ præstitum. *Diuine Potestate,* omnis enim potestas dictis constat, id est imperio.

67 *Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troiana, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat.
Quare agite ò tectis iuuenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere terra.
NON ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Æneam in regia ducit
Tecta: simul diuim templis indicit honorem.*

- E** *Casus.* Hoc loco, ruinæ, non fortunæ intelligendus est casus. *Pelasgi.* A Pelasgo Iouis & Larissæ filio. *Ipse hostis Teucros.* Troianorum laudis exaggeratio: qui etiam ab hoste laudantur. *Ferebat.* Laudabat, præferebat. *Teucrorum à stirpe volebat.* Propter genus maternum: vt supra dictum est. Et plus est quod dixit volebat, quasi materno gaudens refutaret genus paternum. *Teu- Ela succedite nostris.* Ad conuiuium vocat. Nam iam supra dixit Vrbe, domo socias. *Simili fortuna.* Scilicet aduersa. *Demum.* Postea. *Non ignara mali miseris succurrere disco.* Quare non disco? Quia non sum ignara. Bis enim intelligimus non, vt supra diximus: sic Salustius, *Segnior neque minus gravis est multiplex cura.* *Indicis honorem.* Id est, iussit fieri supplicationes. Et bene indicit, quia Troiani inopinato venerant. Feriæ aut legitimæ sunt, aut indicit. Indici autem dicuntur, quia paupertas maiorum ex collatione sacrificabat, aut certe de bonis damnatorum. Vnde & supplicia dicuntur supplicationes, quæ sunt de bonis supplicia passorum. Salustius, *In supplicia deorum magnifici.* Hinc etiam sacrum & venerabile & execrandum intelligimus: quia sacræ res de bonis execrandorum fiebant.

68 *Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magorum horrentia centum
Terga suum, pingueis centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiãque daj.*

*At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant conuiuia lectis.
Arte laborata vestes, ostroque superbo:
Ingens argentum mensis, calatque in auro
Fortia facta patrum: series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.*

Tergisuum. Non declinatio, litteram hoc loco geminat: sed ratio nominis in quo est u: sicut & *rum* mittit genituum pluralem, non per declinationem, sed quia est in nomine, ut patrum. Alituum vero ubi legimus, epenthesis est: sicut Mauortis vel induperatoris. Nam alituum facit, vel Martis, aut imperatoris. *Munera: latitiamque dei.* Id est, Liberi patris: aut certe, ut multi legunt, Latitiamque die, id est diei, ut supra dicta munera, fiat multorum dierum vsui sufficientia. Intelligamus autem missa aliqua etiam ad vsum diei. *Splendida instruitur.* Pro instruitur ut splendida sit. *Luxu.* Modo abundantia: alibi luxuria. Et notandum quia affluentiam ubique exteris gentibus dat, Romanis frugalitatem, qui & duobus cibus tantum utebantur, & in auiis edebant sedentes. Vnde Iuuenalis, *Quis fercula septem Secreto cenauit annis?* Et Virgilius, Perpetuis soliti patres considerare mensis. *Laborata vestis.* Labore perfecta. Et hic stragulas super quas discumbitur dicit vestes, non quibus induimur, sic enim dicebant vestes stragulae, ut *Laborataeque premunt ad pectora ceras.* Et est sermo in compendium coactus: sicut, *Rapuitque in fomite flammam,* id est raptim fecit. *Ostroque superbo.* Claro, pretioso: id est per se superbo, aut quia superbos faciat, *Ingens argentum mensis.* Aut subaudis exponunt: aut mensas argenteas accipe. *Calatque in auro.* Inculpta tamen hoc nomen in principali aliam habet naturam: in deriuatione mutat. Nam *caelum* est vnde operantur argentarij: quod producitur naturaliter. Sed in deriuatione mutatur: diphthongus namque est, *calatque in auro.* *Fortia facta.* Quae ibi etiam sculpta erant, mos enim erat veterum. *Series.* Ordo connexus. *Per tot ducta viros.* A Belo, primo rege Assyriorum: ut, *Ab antiquo durancia cinnama Belo.* A Belo vsque ad Belum, patrem Didonis: qui & ipse Assyrius fuit, quamuis alio nomine pater Didonis fuisse dicatur, sed hic ait, *Quam Belus,* & omnes à Belo soliti: cum inter patrem & filiam medius nullus existat: & regis nomen ratione non caret. Nam omnes in illis partibus Solem colunt, qui ipsorum lingua Hel dicitur. Vnde & Helois. Ergo addita digamma, & in fine facta deriuatione à Sole regi nomen imposuit.

69 *Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad nauis praemittit Achatem:
Ascanio ferat haec, ipsumque ad moenia ducat.
Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera praeterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argiua Helena, quos illa Mycenis,
Pergama cum peterent, inconcussosque hymenaeos.
Extulerat, matris Leda mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim.
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad nauis tendebat Achates.*

Aeneas. Sequitur, *Rapidum ad naues.* Cetera per parenthesis dicta sunt. *Rapidum ad naues praemittit Achates.* Non praemittit (nec enim ipse sequitur) sed praerapidum: quod ex affectu patris, id est eius qui mittit intelligendum est, non ex Achatis velocitate. Et sic praerapidum dixit, quomodo Terentius, *Per pol quam paucos.* Hoc est perquam paucos volo. *Pol* enim per se plenum est iurantis aduerbium: cui praepositio separatim nunquam cohaeret. *Ferat.* Afferat, nuntiet: ut, *Feret hæc aliquam tibi fama salutem.* *Stat.* Modo est: aliàs horret, ut stant lumina flamma, & *Stabat acuta silex.* Item planum est: ut, *Iam puluere caelum Stare vident.* *Stant & iuniperi & castaneæ hirsuta.* Item positum est: ut, *Stant manibus aræ.* Item placet: ut *Stat cõferre manum.*

A mantum. & Stat casus reuolare omneis. Pro loco ergo hic intelligendus est sermo. *Iliacis corrupta ruina.* Commendat ex loci difficultate: vt, Nec tuta mihi valle reperti. Item ex persona, O. natus Argiæ Helenæ. & Ilione quod gesserat olim. vt, Hoc Priami gellamen erat. Quemadmodum plerumque ex longitudine, vt Terentius. *Ex Æthiopia est usque an illa hæc.* Erepta. Laborat hoc sermone probare ab Aeneas non esse proditam patriam, si ornatus Helenæ, quam cum Antenore Troiam prodidisse manifestum est, ex incendio eripuit; bellorum casu: non pro præmio proditionis accepit. *Signis auroque.* Signis aureis: vt Molemque & monteis. *Pall in rigentem.* Duram propter aurum, sicut & nouas vestes videmus. Significat autem tunicæ pallium: quod secundum Varronem palla dicta est ab irrugatione, & mobilitate: quæ & circa finem huiusmodi vestium, & in præteritis. *Et circumtextum velamen.* Cycladem significat. *Acantho.* Herba, Acantho, i. flexibili virgulto: In cuius imitationem arte vestis ornatur & conficitur. Vario cum denis sint acuti exis: implicitis mulieres multiplicem conficere vestem: hinc vestimenta acanthina appellata. *Ornatus Argiæ Helenæ.* A vicinitate dixit Argiæ. Et paulo post Mycenis: cum Spartana fuerit, quæ ciuitas est in Laconia. Nam legimus, Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter. Et vide iam omen infelicitatis futuræ: cum adulteræ suscipit munera. *Pergama cum peteret.* Eo tempore quo à Paride sollicitata est Helena Venere faciente. *Inconcessosque hymenæos.* Et fato & legibus. Hymenæus autem, vt alii dicunt, deus est nuptiarum. Vt alii, quidam iuuenis fuit, qui die nuptiarum oppressus ruina est. Vnde expiationis causâ nominatur in nuptiis, sed falsum est. Nam vitari debuit magis nomen extincti. Sed hoc habet veritas: Hymenæus quidam apud Athenas inter bella sanctissima virgines liberauit: quam ob causam nubentes eius inuocant numen, quasi liberatoris virginum. Hinc etiam apud Romanos Talasio inuocatur. Cum enim in raptu Sabinarum Plebeius quidam raptam pulcherrimam duceret: ne ei auferretur ab aliis: Talasionis eam ducis nobilis esse simulauit: cuius nomine fuit puellæ tuta virginitas. *Matris Lydæ mirabile donum.* Vel quod ipsa filiæ: vel quod ei Iupiter dederat. *Præterea seipsum Ilione.* Bene offert munera apta personis: sicut etiam Latino in septimo. *Gesserat.* Pro gestauerat. *Maxima natarum Priami.* Quia ante etiam fœminæ regnabant: præsertim primogenitæ, vnde est, Mixima. Hæc autem vxor Polymestoris fuit, postque captum Ilium eiecta à viro, manu sua interiit. *Colloque monile.* Ornamentum gutturis: quod & segmentum dicunt: vt Iuuenalis, *Segmenta & longos habitus.* Licet segmentatas vestes dicamus: vt ipse, *Et segmentatis dormisset paruula cunis.* *Bacæatum.* Ornatum margaritis. Dicimus autem & hæc margarita, & hoc margaritum, & hæc margaris, quod Græcum est, quo modo Nais. Sane multi **D** separant gemmam & margaritam, vt Cicero, *Nullam gemmam aut margaritam.* & gemmas uolunt dici diuersi coloris: margaritas vero albas: vel gemmas integras, margaritas pertusas. *Duplicem gemmis, auroque coronam.* Duplicem aut latam: vt Duplici aptantur dentalia dorso. Item, aut duplex agitur per lumbos spina. aut re vera, duplicem gemmis & auro. *Et ac celerans.* Celeriter facere cupiens.

70

*At Cytherea nouas artes, noua pectore versat
Consilia, vt faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat, reginam, at que ossibus implicet ignem:
Quippe domum timet ambiguam, Tyriosque bilingues.
Vrit atrox Iuno, & sub noctem cura recurfat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, mee vires, mea magna potentia solus,
Nate patris summi qui tela Typhoea temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.*

A Cytherea. Ab insula quæ numero tantum plurali dicitur: vt Sunt alta Cythera. *Nouas artes.* Ars nōs pōnōr est: vnde sine epitheto male ponitur, vt bonas artes, malasque artes dicamus. *Faciem mutatus.* Nota figura est. Quod autem addidit, & ora, perissologia est. *Donisque furentem Incendat reginam.* Incendat & furere faciat, vt Animumque labantem Impulit. *Quippe domum timet ambiguam,* modo incertam. In qua habitat mutabilis fœmina: vt Varium & mutabile semper Fœmina. Item Iuno in quarto, Suspectas habuisse domos. Carthaginis altæ. Alias ambiguam pro gemina duplicique accipitur: vt Agnouit prolem ambiguam. *Tyriosque bilingues.* Fallaces. Nec enim ad linguam retulit: sed ad mentem. *Astrox.* Primo quantum ad Venerem pertinet fœua, non quia ita de ea poeta iudicet. *Sub noctem cura recurfat.* Circa noctem. Et

sciendum quia cum tempus significatur, *Sub* prepositio accusatiuo coheret: vt, Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese Diuersi rumpunt radij. *Recurfat*. Recurrit & reuertitur, quasi semper in mentem venit. Ergo *hæc aligerum di: in affatur Amorem*. Latini deum ipsum Cupidinem vocant: eo quod facit amor est. Sed hic imitatus est Græcos: qui vno nomine verumque significant. Nam Amorem dixit deum: sed discreuit epitheto. Sine nomen hoc ratione non caret. Nam & quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur: vt *Int r quas curam Clymene narrabat inanem*. id est amorem. Item quia imperfectus est in amantibus sermo sicut in puero: vt Incipit esari, mediaque in voce resilit. Alarum autem ideo, quia amantibus nec leuius aliquid, nec mutabilis inuenitur, vt in ipsa probatur Didone. Nam de eius interitu cogitat: cuius paulo ante amore deperibat, vt, Non potui arreptum diuellere corpus. Sagittas vero ideo gestare dicitur, quia & ipsæ incertæ velocisque sunt. Et hæc ratio pene in omnibus aliis numinibus pro potestatum qualitate formatur. *Nato mee vires*. Aut quia Veneria voluptas exerceri sine amore non potest: aut secundum Simonidem, qui dicit Cupidinem ex Veneri tantum esse progenitum. Quamquam alii dicant ex ipsa & Marte: alii ex ipsa & Vulcano: alii vero Chai & primæ rerum naturæ eum esse filium velint. *Solus, in 100*. Id est solus qui Iouis contemnis fulmina, quæ diis cæteris solent esse terrori. *Patris summi*. Nunc quidem de Ioue proprie dixit. Sciendum tamen pro qualitate rerum vel personarum, summum deum dici, vel patrem. Nam summum vnusquisque putat esse eum quem colit: vt Summe deum sancti custos Soractis Apollo. *Typhoea*. Multi Typhoea legunt: vt cerealia, & cerealea. Typhoea autem dixit, non quibus Typhoeus vius, sed quibus Iupiter in Typhoeum: epitheton, ab spoliis, id est virtute & victoria posuit, vt Scipio Africanus & Metellus Creticus. *Tennis*. Aphæresis pro contemnis. Hæc autem laude hoc dicit, facile eum posse Iunonem contemnere, qui Iouem contemnit. *Ad te confugio*. Personarum ratio facit laudis augmentum. *Tua numina*. Notandum est enim vnum deum plura habere numina id est possibilitatem.

71

*Frater vt Aeneas pelago tuus, omnia circum
Littora, iacteturque odiis Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & nostro doluisti sepe dolore.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus: & vereor quo se Iunonia vertant.
Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
Quo circa capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor: ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneas mecum teneatur amore.*

Frater vt Aeneas. Conciliatio à qualitate personæ, vt autem est quemadmodum: quod in pronuntiatione extenditur, quando temporis non est. *Iacteturque*. Vacat que. *Odiis Iunonis iniquæ*. Iusta causa petitionis ostenditur. Odium autem, in nomine breue est, in verbo vero longum, vt Odit. Quemadmodum liquor, si breuis est: liquitur longa. *Nota tibi*. Græca figura est: vt Terentius, *Mira vero militi que placeant*. Et nostro doluisti sepe dolore. Nostro autem: eo quo & ego: aut doluisti, ideo quia me dolentem vidisti, vt doleo illa re. *Phœnissa*. De Phœnice. *Tenet*. Moratur. *Quo se Iunonia vertant Hospitia*. Quo: in quam partem. Iunonia autem hospitia, Carthaginem dicit: vbi habitabat Iuno, vt Hic illius arma. Aut certe hoc ipsum vereor quod Aeneas Carthago in hospitium patuit, vt est, Timeo Danaos & dona ferentes. *Haud tanto cessabit cardine rerum*. Aut *deum* dixit, ne in tantum quidem: hoc est breui occasione cessabit. Aut simpliciter intelligendum, Non poterit in tanta rerum opportunitate cessare: vt sit de proverbio tractum, quod dicitur, Res in cardine est, hoc est in articulo. *Quo circa*. Quapropter. *Meditor*. Mente pertracto. *Ne quo se numine mutet*. Quo vel vacat, vel pronomen est. Et bene supprimit nomen Iunonis: ne eius frequenti commemoratione Cupidinem terreat. Magis enim vult eum intelligere quam audire Iunonem: aut certe aduerbium est: vt sit, Timeo ne se numine Dido aliquam commutet in partem. *Mecum*. Id est cum officio Venerio: vel mecum per meos amores me adnitente. Nec potest intelligi, quemadmodum ego. Aliter enim à matre Aeneas, aliter amatur à Didone.

72

*Quo facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu chari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,*

Dona

- A Dona ferens pelago & flammis restantia Troia.
 Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
 Aut super Idalium sacra a sede recondam:
 Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
 Tu faciem illius noctem non amplius unam
 Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
 Vt cum te gremio accipiet latissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyæum:
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspiret ignem, fallasque veneno.
- B
- C

Quo. Id est quomodo. Accipe. Audi: vt Accipe nunc Danaam, vt contra, Da, dic: vt Da Tityre nobis. Da non indebita posco? Mentem. Dispositionem, consilium. Accisus. Euocatione, & est quartæ declinationis. Verbum Sidoniam. Quam tenent Sidonii. Mea maxima cura. Et Æneas cura est: sed Ascanius maxima: Cui regnum Italiæ, Romanaque tellus Debetur: & vbiq; Ascanius maxima cura Veneris introducitur: vt Veneris iustissima cura. Item, Hunc regere, & dira valeam subducere pugna. Dona restantia. Quæ restiterunt, super fueruntque. Sopitum somno. Vnum quidem est sopor & fomnus: sed modo sopitum, irrigatum intelligimus. Cyth. va. Sicut dictum est genere neutro pluraliter, Idalium. Cypri nemus est: in quo oppidum breue, vt paulo post, Idaliæ lucos. Item, Idaliumq; nemus. Sacra a sede. Vel templi, vel oppidi. Ne qua scire dolos. Quæ vacat vt frequenter diximus. Medius. Importunus, incongruus. Tu faciem illius. Faciem pro vultu posuit. Nullus enim potest faciem alterius accipere: sed vultum, qui pro mentis qualitate formatur. Vnde infra est, Et notos pueri puer indue vultus: aut certe quia difficile numini non est vt in faciem mutetur alterius. Noctem non amplius unam. Vt supra diximus, artis poetice est non omnia dicere. Vnde nunc permittit Noctem vnâ. Nec enim dicturus est aut abscissum Cupidinis, aut aduentum Ascanii. Pueri puer. Argumentum à facili. Regales inter mensas. Epulas intemperantes, in quibus castitas rara est: & facilis amoris occasio. vnde est illud Terentij, Sine Cerere & Libero friget Venus. Laticemque Lyæum. Latex proprie aqua est, ab eo quod intra terræ venas lateat: sed & vinum latet intra vnam. Vnde nunc dixit laticem. Lyæum autem pro Lyætium figurate, ponens principalitatem pro deriuatione. Occultum inspiret ignem. Diffinitio amoris est, ignis occultus. Veneno. Venenum dictum quia per venas eat, ideo post ait, longumque bibebat amorem.

- D
- E
- F
- 73 Paret amor dictis chara genitricis: & alas
 Exiit, & gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quiescem
 Irrigat: & fotum gremio dea tollit in alios
 Idalia lucos, vbi mollis amaracus illum
 Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.
 Iamque ibat, dicto parens, & dona Cupido
 Regia portabat, Tyriis, duce latus Achate.

Paret amor dictis. Vt supra, pro Cupidine amorem posuit. Et alas exiit. Hoc est de posuit. Laus ingens Ascanii per transitum. Siquidem alis tantum depositis Ascanius fuit. Placidam per membra quiescem. Aut epitheton est quietis: aut ideo placidam dixit, quia est quies quæ potest etiam somniorum terrore turbari. Irrigat. Infundit, proprie quia somnus sic pingitur quasi cornu infundat. Fotum. Sublatum, complexum. Amaracus. Hic puer regius vnguentarius fuit, qui casu lapsus dum ferret vnguenta, maiorem ex confusione odorem creauit. Vnde optima vnguenta, amaracina dicuntur. Hic postea in herbam sampuchum dicitur versus, quam nunc amaracum. Iamque ibat. Cum vix Venus ista dixisset. Sane neque festinantibus personis, neque minoribus est respondendi facultas, vt hoc loco Cupidini: vt Mercurio supra, item in quarto, vt in septimo Furæ.

- 74 Cum venit, aulis iam se regina superbis
 Aurea composuit sponda, mediamque locauit.
 Iam pater Æneas, & iam Troiana iuuentus

Conueniunt: stratoque super decumbitur ostro,
 Dant manibus famuli lymphas: Cereremque canistris
 Expediant, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Quinquaginta intus famule, quibus ordine longo
 Cura penum struere, & flammis adolere penates:
 Centum alie, totidemque pares etate ministri,
 Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.

Cum veni. Aut pro cum venerit ait. ut cum sit aduerbium temporis pro dum. Nec enim potest contun & iui modi particula iungi indicatio. Sane sciendum malo errore cum, & dum à Romanis esse cōfusa. *Aulea*. Velis pictis, quæ ideo aulæ dicta sunt, quod primum in aula Attali regis Asiæ, qui populum Romanum scripsit hæredem inuenta sunt. Ideo autem etiam in domibus tendebantur aulæ, ut imitatio tentorium fieret: sub quibus bellantes semper habitare maiores. Vnde & in thalamis hoc fieri hodie conspicimus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipiendū puluerem: quia vsus camera ignorabatur. Vnde Horatius, *Interea suspensa grauis aulea ruit at.* In patinam fecere, irabentia pulueris atri. Quantum non *Aquila Campanis* exciatur agris. Sciendum sane Græca nomina in exuentia, cum deriuationem faciunt in æ diphthongum conuertere, ut *aulea*, *idē idæa*, *ἀτρη*, *ætrea*. *Superbis*. Nobilibus. ut Cecidit que superbum Ilium. *Aurea*. Si Dido aurea, pulchram significat: & est nominatiuus. Si sponda, septimus quidem est: sed syncretis fit, & spondeus est. *Sponda*. Antiqui stibadia non habebant: sed stratis tribus lectis epulabantur. Vnde & triclinium Iterni dicitur: sic Cicero, *Sterni triclinia & in foro iubebat*. Vnde apparet errare eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam, vel cenationē. *Mediamque locauit*. Collocauit. Ipse enim apud maiores domini fuerat locus, ut apertè Salustius docet, *Igitur discubueres, Sertorius inferior in medio: super eum. Tuscus Fabius Hispaniensis senior ex proscriptis: in summo Antonius: & infra scriba Sertory Versus: & aliter scriba: Mecenas in imo, medium inter Targinium & domum Perennæ. iam pater Eneas*. Religiosus: quia pater proprie omnium deorum epitheton est: ut Virgilius offendit. *Ostro*. Pro purpura posuit, vnde & tingitur. *Dant manibus famuli lymphas*. Humilis character, qui *εργα* dicitur. Vilia enim describuntur. *Cereremque*. Hic panem, alibi triticum: ut Tum Cererem corruptam vndis *Expediunt tonsisque ferunt mantilia villis*. Vel minutis: vel cōpositis, ut tonsa coma, pressa corona * est. Constat enim maiores, mappas habuisse villosas, mantilia verò à tergendis manibus dicta; & est nominatiuus mantile, quo modo totale. Quod autem legimus, *Ne r. rpe total*, apocope est. *Quinquaginta intus famule*. Hoc est multa. *Ordine longo*. Id est dispositio: one secundum Tullium: qui in *O Economicis* dicit, quid vbi ponendum sit. Nec enim debent vniuersa confundi. *Cura penum struere*. Inter penum & cellarium hoc interest, quod cellarium est paucorum dierum: vnde & in cella dicitur imperator frumentum. Penus vero, temporis longi. Sane dicimus & hic & hæc & hoc penus, sed à masculino & feminino genere quarta est declinatio, à neutro tertia, quo modo est pecus pecoris. Vnde Horatius, *Por. et frumenta penusque*. Masculino vero genere Plautus, *Nisi mihi annuus penus datur*. Feminino Lucilius posuit, *Vxor legata penus*. Quartæ autem declinationis Persius docet: ut, *In locis, læta penus defensis pinguis umbræ*. *Struere*. Ordinare, componere. Vnde & *Structores* dicuntur ferculorum compositores. *Et flammis adolere penates*. Id est Colere. Sed adolere proprie augere. In sacris *Adolere* per bonum omen dicitur. Nam in aris non adolentur aliqua, sed cremantur & consumuntur, quia veteres in focis sacrificabant, ut ipse alibi, *Horror amare focos. Totidemque pares etate ministri*. Non numerus: sed ætatis qualitas habet admirationem. *Qui dapibus*. Quidam dapes regum volunt esse, Epulas priuatorum. *Onerent*. De veterum more dixit, quibus cum accubissent omnis cœna semel adponebatur. *Et pocula ponant*. Similiter more antiquo dixit, quia veteribus non in manus dabantur pocula sed mensis apponebantur, ut hodie apud plures, pocula in canistris argenteis apponuntur, quæ canistra ficcatoria dicuntur.

75

*Nec non & Tyri per limina læta frequentes
 Conuenere, & toris iussi discumbere pictis.
 Mirantur donæ Aneæ, mirantur Iulum,
 Flagrantisque dei vultus, simulatque verba,
 Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
 Præcipue infelix, pesti denota futura,
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phœnissa: & puero pariter, donisque mouetur.*

Toris

- A** *Toris pictis.* Pro in toris pictis, & torus dictus est, quia veteres super herbam tortam vel sedebant vel discumbant: vt, *V. Æneid.* Viridante toro confederat herbæ. *Iussi discumbere.* De regis satellitibus dixit, qui *uagge* iubeat erant imperio, nec tantum quod hospites fuerant; discumbere autem quod olim sedentes vecebantur ideo dixit. *Mirantur dona Æneæ; mirantur Iulum.* Hoc ad Tyrios retulit. *Mirantur Iulum.* Quem putabant Iulum. *Flagrantisq; dei vultus.* Ardentes diuinitate. Hoc ad poetam refertur. *Simulataque verba.* Composita in Ascanij similitudinem. Et hoc ex persona poetæ accipiendum. *Præcipue infelix.* Propter casum futurum, vt probant sequentia: *Pesti deuota future.* Ideo ergo infelix, *pesti* autem vel amori, vel malo. *Deuota* vero de oratione Augusti translata est locutio, quem habuit in tralatione funeris Marcelli, cum diceret illum immaturæ morti deuotum fuisse. *Expleri mentem nequit.* Græca figura est. *Tuendo.* Dum intuetur. Et omnis gerundij modus tam ab agentis quam a patientis significatione similiter profertur, vt. *Cantando tu illum, id est dum cantas.* Et, *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.* Id est, dum ei cantatur.

76 *Ille ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amor em,
Reginam petit, hac oculis, hac pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, infcra Dido
Insidiat quantus misera deus, at memor ille
Matris Acidalia, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat prouertere amore
Iam pridem resides animos, desuetaque corda.*

- C** *Ille ubi.* Postquam, vt Horatius, *Nos ubi decidimus.* Hoc est postquam. Nam si loci esset. *Quo* diceret. Ergo ubi interdum aduerbium loci est, interdum temporis. *Et magnum.* Arduum. Difficile est enim imitari varum filij affectum. *Falsi genitoris.* Non veri pro eo qui fallebatur, vt sit, impleuit amorem eius quem decipiebat simulando, eum esse patrem suum, & est magis absolutum participium, nam illic nomen est. *Falsi Simoentis ad vnam.* *Reginam petit.* Non simpliciter dixit petit. Nam petere, proprie est insidiari. *Gremio fouet.* Sustinet: vt, *Et forum gremio.* *Insidiat.* In sinu sedeat, legitur tamen & insidat * vt quidam volunt insidias faciat. *At memor ille Matris.* Hoc est præceptorum matris. *Acidalia.* Acidalia Venus dicitur: vel quia iniicit curas, quas Græci *ἀνάδης* dicunt, vel certe à fonte Acidalio: quia est in Orchomeno Bœotiz ciuitate: in quo se Gratia abluunt, quas Veneri conllat esse sacratas. Ipsius enim & Liberi filiz sunt, nec immerito. Gratiz enim per horum fere numinum munera conciliantur. Ideo autem nudæ sunt, quod gratiz sine fuce esse debent. Ideo connexæ: quia insolubiles esse gratias deceet. Horatius, *Signesque nodum soluit Gratia.* Quod vero vna auerfa pingitur, duæ nos respicientes, hæc ratio est: quia protecta à nobis gratia, duplex solet reuerti. vnde est supra. Nec te certasse priorem Pœniteat. Sane Veneri multa nomina pro locis vel causis dicuntur imposita. Nam Venerem vocari quidam propter promptam veniam dicunt, alii Suadam appellant, quod ipsa conciliatio Suada sit: dicitur etiam obsequens Venus, quam Fabius Gurges post peractum bellum Samniticum, ideo hoc nomine consecrauit, quod sibi fuerit obsecuta; hanc Itali Postvotam dicunt, dicta est etiam Equestris Venus, dicta & Cloacina, quia veteres Cloare pugnare dixerunt; dicitur & Myrica & Myrtea, & Purpurissa & Erycina, quam Æneas secum aduexit: dicitur & Salacia, quæ proprie meretricum Dea appellata est à veteribus, & Lubentina, quæ libentiam mentibus nouam præstat, quamuis alii hanc Lubiam dicant, quod eo numine consilia in medullas labantur: Alii Mimnerniam vel Memniam dicunt, quod meminere omnium. Est & verticordia & militaris Venus. Est & Limnesia quæ portubus præest, ipsa & Victima & Nutrix ex Cæsaris somnio sacrata. Est & Venus calua, ob hanc causam, quod cum Galli Capitolium obsiderent; & deessent funes Romanis ad tormenta faciendâ: Prima Domitia crinem suum, post cæteræ matronæ imitatæ eam, execerunt, vnde facta tormenta, & post bellum statua Veneri hoc nomine conlocata est, licet alii caluam Venerem quasi puram tradant; alii caluam quod corda amantum caluiat, id est, fallat, atque eludat: Quidam dicunt porrigine olim capillos cecidisse sceminis, & Ancum Regem suæ vxori statuam Caluam posuisse, quod constitit piculo, nam mox omnibus sceminis capilli renati sunt, vnde institutum vt Calua Venus coleretur. Apud Cyprios Venus in modum umbilici; vel vt quidam volunt, meta colitur. Apud Ephesios Venerem Automarem dixerunt, vel Epideriam Ratio autem eorum nominum talis est. *Mœlibæes & Alexis amore se mutuo dilexerunt, & iuramento se adstrinxerunt, & cum iun-*

pus nuptiarum venissent sibi met iungerentur: sed cum virginem parentes sui alij despondissent, & hoc Alexis vidisset, spontaneum subiit exilium. Virgo autem ipso nuptiarum die semet de tecto præcipitavit, quæ cum illa decidisset, in fugam conuersa peruenit ad litus, ibique scalam ascendit, ex qua sponte funes soluti esse dicuntur: voluntate itaque Deorum: peruecta est, ubi amator morabatur, quam cum ille, parans cum sodalibus conuiuium, suscepisset, pro ipso rei euentu templum constituit: Quod ergo sponte fuissent soluti, Automata Veneri nomen fabricauit, quodque cum epulas pararet, virgo ei aquis fuisset aduecta, Epideti sacrum dicauit. *Aboler: Sicheum Incipit.* Ordo naturalis. prius enim est euellere inhærentia: & post noua inferre. sic Terentius, *V: merum in quo nunc est adiman, atque expl. am animum gaudio. V: uo amore.* Aut viui hominis, aut certe vehementi. *Præuerti.* Præoccupare: propter Iunonem sine dubio. *Resides.* Pigros ad amandum, inertes. Iurauerat enim nulli se esse nupturam. *Resides.* sane milites otiosi & pigres dicuntur vt. *Aneid.* Resideique mouebit Tullus in arma viros. Vnde contra instantes dicimus industrios.

77

*Postquam prima quies epulis, mensaque remota,
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina grauem gemmis auroque poposcit,
Impleuitque mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo solidi: tum facta silentia tectis.*

*Iuppiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc latum Tyrusque diem, Troiaque profectis
Esse velis, nostrosque huius meminisse minores.
Adsit letitia Bacchus dator, & bona Luna:
Et vos dætarum Tyri celebrato fauentes:*

Quies epulis. Propter regalem affluentiam. Contra supra, ubi de necessitate loquitur. Postquam *D*
exempta fames epulis. *Menseque remota.* Licet sub extranea persona, Romanorum tamen exequitur morem, apud quos dux mensæ erant: vna epularum, altera poculorum, nam ideo sequitur *crateras.* Et Græcum est ab eo quod hic crater. Nam Latine hæc cratera dicitur. Vnde Perlius, *Si tibi crateras argenti, inclusaque multo Auro dona feram. Et vina coronant.* Vina pro poculis posuit, & est tropus synecdoche, vt Cererem dicimus pro frumento. Sic Plautus, *Vinum præcunior: nanque hic deus presens adest.* Coronant autem est aut implent vsque ad marginem, aut quia antiqui coronabant pocula, & sic bibebant. Vnde est, Magnum cratera corona induit, impleuitque mero. *Fit strepitus tectis.* Id est ad tecta, vt It clamor celo. Legitur autem & It strepitus. *Atria.* Vt supra dictum est, tangitque morem Romanorum. Nam vt ait Cato, & in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui. Vnde ait Iuuenalis, *Quis ferula septem Secreto conuauit auus?* Ibi & pecunias habebant. Vnde qui honoratiorum erant, *E*
limum custodes adhibebantur: vt, Qui Dardanio Anchise Armiger ante fuit, fidiisque ad liminum custos. Ibi & culina erat: vnde & atrium dictum est, quod atrum erat ex fumo. Alij dicunt Atria Etruriae ciuitatem fuisse, quæ domos amplis vestibulis habebat, quæ cum Romani imitentur, atria appellauerunt: Alij atria magnas sedes & capacissima, dictas tradunt, vnde atria licinia, & atrium libertatis. *Lychni* Græco sermone vltus est. A lychno enim lucerna dicta est, vnde & breuis est *lu,* vt Iuuenalis, *Dispese pinguium nebulam vomuere lucerne.* Horatius, *Vngor elius, Non qua fundatis immundus nacta lucernis.* Si enim a luce diceretur, non rarer versus. *Laquearibus.* Principaliter lacus dicitur: vt Lucilius, *Resultant ad-sque lacusque.* Diminutio lacunar facit. Horat. *Nec mea renidet in domo lacunar.* Inde fit alia diminutio lacunarum, & per An- *F*
tistichon laquearium facit: Legitur & lacuaribus. Cicero Tusculanarum, *T'el'is celatis lacuaris.* *Noctem vincunt.* Luminis est exaggeratio. *Funalia.* Quæ sunt intra ceram: dicta a funibus quos ante Num papyri cera circumdatos habuere maiores. Vnde & funera dicuntur. Alii funalia appellauerunt quod in cicendula lucet, quos Græci *νοπαύς* vocat: Varron de vita p. r. Facibus aut candelæ simplici aut ex eo funiculo facta, earum vestigia quæ vbi ea figebant appellauerunt funalia: nonnulli apud veteres candelabra dicta tradunt, quæ in capitibus vncinos haberent, quibus affigi solebant: vel candelaber, vel funes pice delibuti, quæ interdum erant minora, vt gestari manu & præferri

A præferri Magistratibus à cœna possent. *Hic*. Tunc, ergo adverbium temporis est. *Quam Belus* Primus rex Assyriorum: ut supra dictum est quos constat Saturnum quem eundem & Solem dicunt, Iunonemque coluisse: quæ numina etiam apud Afros postea culta sunt. Vnde & lingua Punica Baldeus dicitur. Apud Assyrios autem Bel dicitur quadam sacrorum ratione & Saturnus & Sol. Alii hunc Belum Saturni temporibus regnasse, eiudemque Dei hospitem fuisse tradunt. *Tum facta silentia tectis*. Veteres ut lumini incenso silentium præberetur, ut optatum sibi laudem loquendo nullus auerteret, * Apud Romanos etiam cœna edita sublati que mensis primis, silentium fieri solebat, quod ea quæ de cœna libata fuerant ad focum ferrentur & igni darentur, ac puer Deos propitios nuncasset, ut Diis honor haberetur, tacendoque nos* cum intercessit inter cœnandum, Græci quoque *δῶν τοῦ ἐπιτίμου* dicunt. *Hospitiibus nam te dare iura loquuntur*. Scilicet exemplo Lycaonis: qui cum hospites susceptos necaret, a suscepto Ioue, postquam ei epulas humanas apposuit, versus in lupum, ostendit hospitii iura non esse violanda. Græci τὸν ἕμν διὰ appellat, *Tyrisque diem*. Atqui nox erat, sed per diem accipimus & noctem, & quidam volunt masculini generis diem bonum significare, foeminiini malum. *Troiaque proficit*. Bene noluit profugis dicere. *Esse velu*. Secundum Hetrucam disciplinam locutus est. Sic enim dicunt, volens propitiusque sis. *Adsit lætitiæ Bacchus dator*. Alii adsis legunt. Secundum Bene autem addidit dator lætitiæ: quia est & dator furoris. *Et bona Iuno*. Aut propitia, id est non irata Troianis, ut, *Sis bonus & scilixque tuis*. Aut magis bona, cœlestis est enim & inferna: ut Iunoni infernæ dictus sacer.

C
 78 *U. M. Dixit, & in mensa laticum libavit honorem:*
Primaque libato summo tenuis attigit ore.
Tum Bitia dedit increpitans ille impiger hausit
Spumantem paterath, & pleno se proluit auro:
Post alij proceres, cithara crinitus Iopas
Personat, aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisque labores:
D
Vnde hominum genus, & pecudes: unde imber, & ignes:
Arcturum, pluuiasque Hyadas, geminosque Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyri, Troesque sequuntur.

Laticum libavit honorem. More sacrorum: & tangit ritum Romanorum, qui paniceas, sacra-
 crataque menias habebant, in quas libabant: ut est, Heus etiam mensas consumimus, inquit
 lilius. *Libato summo tenuis attigit ore*. Usque ad labra. Et verecundiam reginæ ostendit: &
 morem Romanum. Nam apud maiores nostros non utebantur vino, nisi sacrorum castis-
 certis diebus. Denique foemina quæ sub Romulo vinum bibit, occisa est à marito: Mezen-
 tius abolutus, id enim nomen marito. Sic Granius Lucianus cœnæ suæ. *Tum Bitia*. Nomina flora ad Athan. lib. 11. c. 28. addit ex ser-
 uio Kuhnigk in not. p. 170.
 duum Pœnorum. Nam Bitias classis Punicæ fuit præfectus: ut docet Liuius. Ideo autem *Bitia*
 nea* dedit, ne contumeliosum videretur aut petulans. *Iopas* vero vnus de prociis Didonis: ut
 Punica testatur historia. *Increpitans*. Inclamans: ut Æstatem increpitans seram. Aut cer-
 te arguens familiariter segnitiam tarde accipientis, cum esset audis in bibendo. Nam se-
 quitur ille impiger, melius tamen accipimus clara voce hortatum: ut Plautus, *Neque ego ad
 mensam publicas res clamo, neque leges ciepo;* & Horatius, *Quis post vjna gravem militiã aus
 pauperem crepet? Ha: sit*. Modo accepit: nec postumus intelligere bibit, cum hoc sequatur.
Et pleno se proluit auro. *Proluit*. Bibendo profudit. Alibi vidit: ut, *Hausit cœlum mentem
 que recepit*. Alibi audiuit: ut, *Vocemque his auribus ausi*. Alibi vulnerat: ut, *Latus haurit
 apertum*. Et multa alia pro loco significat. *Post alij proceres*. Ergo & Bitias vnus est de pro-
 ceribus. Nam Exoche sine similitudine nunquam fit. Sane proceres de his est quæ nominati-
 um non habent: ut supra, Et victor ditione tenebat Nam nec hoc in vfu habet. nominatiuum:
 licet in compositione dicamus conditio. *Ptoeres* autem ideo secundum Varronem, principes
 ciuitatis dicuntur: quia eminent in ea, sicut in ædificiis muruli quidam, hoc est, *Capita tra-
 bium que proceres nominantur*. *Crinitus Iopas*. Aut puerum intellige: aut imitabatur Apol-
 luis formam, cuius fuerat etiam artis imitator. *Docuit quæ maximus Atlas*. *Que legem*

lum est non *quam*. Id est, quæ ipse scit, quæ ipse modulatus est. Nec enim istum docuit, qui A fuit temporibus Didonis: sed docuit Herculem. Vnde & dicitur ab Atlante cælum sustinuisse. Et susceptum: propter cæli scientiam traditam. Constat enim Herculem philosophum fuisse. Et est ratio cur omnia illa monstra vicisse dicatur. Sane Atlas Græcum est, sicut & Nilus. Nam Ennius dicit Nilum Melonem vocari: Atlantem vero Telamorem. *Hic canit.* Bene philosophica introducitur cantilena in conuiuio reginæ adhuc castæ: contra: inter Nymphas ait: Vulcani Martisque dolos & dulcia furta. *Errantem lunam.* Quia *intra dies*, id est obliquo incedit cursu, non recto, vt Sol: scilicet ne incidat in centrum terræ: & frequenter patitur eclipsim. Vicinus enim est eius circulus terræ. *Solisque labores.* Canit per omnia intelligamus. Sane septem sunt Planeræ, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Iupiter, Venus, Saturnus. Sed quinque & contra modum feruntur, & cum mundo quandoq; retrogradi sunt: Sol vero & Luna semper contra mundum. Ideo dixit, Solis labores. Laborat enim nitens contra ruentis sphaeræ volubilitatem. Nec nos debet Homerus mouere qui ait, *non desigera*. Non enim eum dixit non laborare, sed laborem non sentire. *Vnde hominum genus.* Si fabulam respicis, à Prometheo intellige: vel à Deucalione & Pyrrha. Si autem veritatem requiris, varia est opinio philosophorum. Alii de humore: alii de igne: alii de atomis: alii de quatuor elementis. *Pecudes.* Pro omnibus posuit. *Vnde imber.* Scilicet de nubibus fit, secundum Lucretium de terræ alitu nascuntur, qui nebulas creat: quæ cum alcius eleuata fuerint, aut solis calore resolutæ, aut vi ventorum compressæ, mittunt leues pluias, vel expriment concitiores. *Et ignes.* Scilicet ex nubium collisione. Nam omnium rerum conliso ignem creat: vt in lapidibus cernimus: vel attritu rotarum, vel in syluis arborum. *Asterum.* Stella est post caudam maioris Vrsæ posita in signo Bootæ. Vnde arcturus dicta est quasi *arctus ex.* Vt fabulæ tradunt hæc fuit Callisto, comes Dianæ, quam Iupiter mutatus in Dianam stuprauit, ex qua natus est filius nomine Arcus. *Pluiasque hyadas.* Hyades stellæ sunt in fronte Tauri: quæ quotiens nascuntur pluias creant. Vnde Græce Hyades *son* *in* *di* *ctæ* sunt: Latine succulæ à succo. Sic ergo ait Pluiasque hyadas: vt Plemmyrium vndosum. Alii hyadas ab *y* littera dicunt, vel *son* *in* *di* *ctæ* id est suæ: in cuius formatæ sunt faciem. Hæ autem fuerunt, vt alii dicunt, Atlantis filia: vt alii, Liberi nutrices. *Geminosque Triones.* Id est Septemtriones. non enim semper de duobus dicunt geminos, sed de pluribus: id est Ilicem & Cinosuram. Et proprie triones sunt boues aratori, qui terram terunt. Non ergo incongrue dixit Triones: quia quatuor triones à nonnullis plaustra dicuntur. *Quid tantum Oceanus properent se singere soles Hyberni.* Quid, quam ob causam properent. Hemisphaerii hoc facit ratio: quia hyeme Sol breuiore vtitur circulo. *Tingere soles.* Demergere. Soles vero pro diebus posuit, vt, Tris adeo incertos cæca caligine soles Erramus. *Vel que tardis mora noctibus obstat.* Id est æstiuis tarde venientibus. *Vel enim disunctiua est coniunctio: nec paritur bis eandem rem dici.* *Tardis.* Non longis, causa ergo longorum dierum: ratio similiter hemisphaerii est. *In geminam plausum Tyrii, Troesque sequuntur.* Bono est vsus ordine, vt prius plauderent cientes. Nec enim poterant aliter audere peregrini. Vnde & supra, Et vos o cætum Tyrii celebrante fauentes,

79

*Necnon & vario noctem sermone trahebat,
Infelix Dido: longumque bibebat amorem,
Multa super Priamo rogatans, super Hectore multa:
Nunc quibus Aurora venisset filius armis.
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Immo age, & à prima dio hospes origine nobis,
Insidias (inquit) Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos, nam te iam septima portat,
Omnibus errantem terris, & fluctibus ætas.*

Necnon & vario. Arte poetica vtitur, vt præmittat aliquid, quo sequens liber videatur esse coniunctus: quod in omnibus seruat. *Bibebat amorem.* Alludit ad conuiuium. *Super Priamo.* De Priamo. Nam eius præpositionis officio fungitur, pro qua ponitur, vt supra, Et sub noctem cura recurat: i. circa noctem: Et sciendum quod cum tempus significatur, sub præpositio accusatiuo hæret semper. *Rogatans.* Scilicet quo modo sit venditus rex. *Aurore filium.* Memnon.

- A** Memnon. Ideo autem dixit quibus armis: quia Vulcani armis vsus fuisse narratur. *Quales Diomedis equi.* Non debemus eos equos intelligere quos Aeneas sustulit: nec enim congruit, sed de his interrogat, quos sustulit Rhœtio. Quales autē dixit: ac si diceret, nec sic feroces, ut illi à quibus ducebant originem. Diomedes enim rex Thracum habuit equos, qui humanis carnibus vescerantur. Hos Hercules, occiso crudeli tyranno, abduxisse prohibetur: de quibus dicitur supra memorati equi originem ducere. *Immo age.* Vidit specialia cito posse finiri: & contulit se ad generalitatem. *Et à prima die hospes origine nobis.* Id est à raptu Helenæ. Quod quidem Dido, cupit: sed excusat Aeneas. Et dicit ruinam se Troiæ breviter esse dicturum habita ratione temporis, ut, *Suadentque cadentia sidera somnos.* *Insidias Danaum.* Hoc ad favorem Troianorum, ne videantur virtute esse superati. *Casusque tuorum.* Ut eventu Troia corruerit: non fati necessitate.
- B** *Errore, quæ tuos.* Et responsio hunc ordinem sequitur. Nam primo dicit Troiæ ruinam: post errores suos. *Septima æstas.* Per ætates, annos intellige. Nam sic ante Olympiadas computabant. Septem autem esse annos Dido cognovit ex Teucro.

**P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS LIBER II.**

C **CONTICERE omnes, intentique ora tenebant:**
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
Infandum regina iubes renouare dolorem,
Troianas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssi,
Temperet à lachrymis? & iam nox humida cælo
Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.

D *Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,*
Et breuiter Troia supremum audire laborem:
Quanquam animus meminisse horret, luctuque refugit:
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
Instar montis equum, diuina Palladis arte
Ædificant: scælaque intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc deleta virum sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penitusque cauernas
Ingenteis, uterumque armato milite complent.

E **CONTICERE omnes.** Quia supra dixit, *Fit strepitus testis.* *Conticere autem pro conticere: vntæ metri causa, vel ratione clausularum.* Nec est, ut quidam dicunt, dualis numerus: qui apud Latinos nunquam penitus inuenitur. Et bene omnes addidit. Poterant enim simul quidam, sed non omnes, tacere. *Inuentique oratenebant.* Id est ora intuebantur loquentis, aut immobiles vultus habebant, ut, *Tenuitque inhians tria Cerberus ora.* id est immobilis habuit. Aut tenebant, habebant, ut Terentius, *Nam Andria illi id erat nomen, teneo.* Ideo autem hoc addidit: quia potest quis tacere, nec aduertere. *Inde.* Aphæresis est, pro deinde. *Toro ab alto.* Summus enim semper est pontificalis locus: ut Aeneas ubique quasi sacratus inducitur. Dicitur autem à tortis herbis est torus. *Orsus.* Hic cœpit, alibi finiuit: ut, sic Iuppiter orsus. *Insatiæno.*

*Quædam hæc videntur esse
 ad commentum. Super Primum
 inuenitur, ut supra. Et libon-
 nis significat, sed præpositio
 Aeneas libon-
 nis.*